

Att finna och att utveckla talang - en studie om specialidrottsförbundens talangverksamhet

FoU-rapporter

- 2006:1 Lärande och erfarenheters värde (Per Gerrevall, Samantha Carlsson och Ylva Nilsson)
- 2006:2 Regler och tävlingssystem (Bo Carlsson, Kristin Fransson)
- 2006:3 Fysisk aktivitet på Recept (FaR) (Annika Mellquist)
- 2006:4 Nya perspektiv på riksidsrottsgymnasierna (Maja Uebel)
- 2006:5 Kvinnor och män inom idrotten 2005
- 2006:6 Utvärdering av den idrottspsykologiska profilen - IPS-profilen (Göran Kenttä, Peter Hassmén och Carolina Lundqvist)
- 2006:7 Vägen till elittränarskap (Sten Eriksson)
- 2006:8 Näridrott i skolmiljö (Björn Forsberg)
- 2006:9 Kartläggning av det idrottspsykologiska området med avseende på svensk elitidrott (Göran Kenttä)
- 2007:1 Idrotten Vill - en utvärdering av barn- och ungdomsidrotten (Lars-Magnus Engström, Johan R Norberg och Joakim Åkesson)
- 2007:2 Sexualisering av det offentliga rummet (Birgitta Fagrell, Jesper Fundberg, Kutte Jönsson, Håkan Larsson, Eva Olofsson och Helena Tolvhed)
- 2007:3 Det sociala ledarskapet (Martin Börjesson, Johan von Essen)
- 2007:4 Frivilligt arbete inom idrotten (Lars-Erik Olsson)
- 2007:5 Varumärkets betydelse inom idrotten (Anna Fyrberg, Sten Söderman)
- 2007:6 Analys av träningstider inom föreningsidrotten - en studie av sju lagidrotter sett ur ett ålders- och könsperspektiv (Christian Augustsson, Göran Patriksson, Owe Stråhlman och Stefan Wangsson)
- 2007:7 Målstyrning och bidragsgivning inom svensk idrott (Johan Söderholm)
- 2007:8 Ekonomiska styrmedel inom ideella organisationer (Erik Lundmark, Alf Westelius)
- 2007:9 Näridrott i skolmiljö, etapp 2 (Josef Fahlén, Björn Forsberg)
- 2007:10 Doping - personlighet, motiv och moral i idrotten (Jesper Thiborg, Bo Carlsson)
- 2007:11 Eliten e´liten - men växer. Förändrade perspektiv på elitidrott (Mikael Lindfelt)
- 2008:1 Doping- och antidopingforskning - En inventering av samhälls- och beteendevetenskaplig forskning och publikationer 2004-2007 (David Hoff)
- 2008:2 Idrottens anläggningar – ägande, driftsförhållanden och dess effekter (Josef Fahlén, Paul Sjöblom)
- 2008:3 Idrottens roll i samhället II (Sara Sandström, Mats Nilsson)
- 2008:4 Vilka stannar kvar och varför? (Britta Thedin Jakobsson, Lars-Magnus Engström)
- 2008:5 Medlemskapet i den svenska idrottsrörelsen - En studie av medlemmar i fyra idrottsföreningar (Torbjörn Einarsson)
- 2008:7 Äldre en resurs för idrottsrörelsen (Margareta Johansson)
- 2008:8 Möjliga teknisklösningar för LOK-stöd, SISU verksamhet och antidoping (Kenneth Olausson, Stewe Gårdare, Torbjörn Johansson, Mikael Wiberg, Oskar Juhlin)
- 2009:1 Kunskapsöversikt: Styrketräning för barn och ungdom (Michail Tonkonogi)
- 2009:2 Kunskapsöversikt: Kost- och näringslära inom idrotten (Eva Blomstrand och William Apró)
- 2009:3 Varumärkets betydelse inom idrottsrörelsen - ett sponsorperspektiv (Anna Fyrberg och Sten Söderman)
- 2009:3 A Sponsor's Perspective on the Swedish Sports Movement (Anna Fyrberg och Sten Söderman)
- 2009:4 Valuta för pengarna - om föräldrars kostnader för barnens deltagande i tävlingsidrott (Krister Hertting)
- 2009:5 Ämnet specialidrott i gymnasieskolan - en utvärdering av ämnet läsåret 2008/09 (Magnus Ferry och Eva Olofsson)
- 2009:6 Vilka är idrottens valda makthavare? - Om rekrytering till styrelser inom svensk idrott (Jesper Fundberg)
- 2010:1 Användning av idrottsanläggningar - en studie av tillgänglighet till och fördelning av tider i idrottsanläggningar ur ett jämställdhetsperspektiv (Christian Augustsson, Owe Stråhlman, Göran Patriksson, Stefan Wagnsson)
- 2010:2 Idrottsutbildning och utbildningsreformer - en kartlägningsstudie av Sveriges gymnasiala idrottsutbildning och dess villkor i den nya gymnasieskolan (Stefan Lund)
- 2010:3 Utvärdering av RIG-verksamheten - ur ett SF och elevperspektiv 1999-2009 (Sten Eriksson)
- 2010:4 Etnisk mångfald inom svensk elitidrott - om förändring över tid och en nulägesanalys (Jesper Fundberg, Lars Lagergren)
- 2011:1 Utvärdering av Riksidrottsförbundets jämställdhetsarbete mellan åren 2005-2010 (Gertrud Åström)
- 2011:2 Att finna och att utveckla talang - en studie om specialidrottsförbundens talangverksamhet (Per Göran Fahlström)

Förord

Selektion och talangidentifiering är ett ständigt återkommande diskussionsämne inom idrottsrörelsen. Diskussionen om talangutveckling och utslagning lever ständigt såväl inom specialidrottsförbunden (SF) och idrottsföreningarna som i externa kanaler. I media framförs olika synsätt och värderingar där den ena ytterligheten säger att det krävs en tidig idrottsdebut och att verksamheten ska bygga på tidig och intensiv träning. Den andra ytterligheten dömer ut det synsättet och menar istället att det handlar om att behålla så många som möjligt och så länge som möjligt.

Trots att frågan ständigt är aktuell finns ingen klar bild och överblick av hur talangverksamheten organiseras inom SF, vid vilka åldrar olika aktiviteter för talangidentifiering och talangutveckling introduceras. Vi vet att det finns många olika utgångspunkter och perspektiv när det gäller talang och med stor sannolikhet även många olika synsätt inom både lagidrotter och individuella idrotter.

För att få frågorna belysta och skaffa mer kunskap för vidare diskussion och åtgärder, gav RF P G Fahlström, Fil.dr. och universitetslektor vid Linnéuniversitetet i Växjö, i uppdrag att genomföra den här studien. Syftet med studien är att kartlägga SF:s selektionsstrategier och selektionsnivåer. Antalet SF som medverkat i studien har, i samråd mellan forskaren och RF, begränsats till 16 stycken.

Det är vår förhoppning att rapporten bidrar till ökad förståelse för hur SF ser på begreppen talang, talangidentifikation och talangutveckling och att den stimulerar till en bred och initierad debatt men framför allt att både förbund och föreningar ska ha nytta av den i den fortsatta diskussionen och det fortsatta arbetet med att utveckla sina talanger.

Maja Uebel
Chef Idrottsutveckling
Riksidrottsförbundet

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Några resultat – i korthet.....	7
Några nedslag i rapporten.....	7
I. Inledning	9
Talangbegreppet.....	10
2. Syfte - Frågeställningar	12
Avgränsningar	12
3. Metod	13
3.1 Deskriptiv undersökningsansats	13
3.2 Kvalitativ undersökningsmetod	13
3.3 Urval av specialidrottsförbund	13
3.4 Tillvägagångssätt och genomförande	14
3.5 Analysens genomförande	14
3.6 Bedömning av kvalitativa undersökningar	15
3.7 Källkritik	15
3.8 Litteratur	15
4. Tidigare forskning	17
4.1 Vad är talang?	17
4.1.1 Deliberate practice	17
4.1.2 Vad krävs?	17
4.1.3 Den endimensionella och den multidimensionella talangen	19
4.1.4 En- och fler-idrottstalanger	19
4.2 När och hur kan talanger identifieras?	19
4.3 Effektiv talangutveckling	20
4.3.1 Coachens betydelse	20
4.3.2 Fysiska kvaliteter	21
4.3.3 Mentala och känslomässiga kvaliteter	21
4.3.4 Framgångsfaktorer för talangutveckling	22
4.4 Long-Term Athlete Development – LTAD	24
4.5 Ett annat perspektiv på talang och talangutveckling	24
5. Specialidrottsförbundens syn på begreppet talang	26
5.1 Talang – önskvärd förmåga?.....	26
5.2 Betydelsen av det medfödda.....	27
5.3 Tidig mognad.....	28
5.4 Miljöns betydelse.....	29
5.5 Ambition – Attityd.....	30
5.6 Den multidimensionella talangen.....	31
6. Specialidrottsförbundens syn på talangidentifikation	32

6.1 När anser förbunden att talang kan identifieras?	32
6.2 Hur anser förbunden att talang kan identifieras?	34
6.3 Vilken kompetens krävs för att identifiera talang?	36
6.4. Fysisk mognad – Relativ ålder	37
7. Specialidrottsförbundens syn på talangutveckling	39
7.1 Rekommenderade träningsmängder och träningsinnehåll i olika åldrar	39
7.2 Utvecklande av talangtrappor	42
7.3 Förbundens syn på specialisering	43
7.4 Strategier för att samla upp "sena" talanger	46
8. Specialidrottsförbundens syn på könsaspekter på talang	49
9. Diskussion	53
9.1 Resultatdiskussion.....	53
9.1.1 Begreppet talang	53
9.1.2 Talangidentifikation.....	53
9.1.3 Talangutveckling	56
9.1.4 Avslutande reflektioner utifrån resultaten	57
9.2 Diskussion utifrån litteraturen	58
9.2.1 10 000 timmar.....	58
9.2.2 Andra perspektiv.....	60
9.3 Utvidgad diskussion.....	60
9.3.1 Nationellt kontra internationellt.....	60
9.3.2 Vilken idrott ska vi använda våra resurser till?	61
9.3.3 Konsekvenser av minskad fysisk aktivitet.....	62
9.4 Avslutande reflektion	62
Referenslista	64
Internet.....	67

Sammanfattning

Syftet med denna studie var att studera den talangverksamhet som organiseras av specialidrottsförbunden. Huvudområden har varit:

Specialidrottsförbundens syn på talang
Specialidrottsförbundens syn på talangidentifikation
Specialidrottsförbundens syn på talangutveckling

Några resultat – i korthet

- Förbundens bild kan sammanfattas med att de anser att det finns något medfött som kan kallas talang men att detta nog inte är så viktigt. Denna talang utvecklas genom långsiktig träning som kräver stor vilja/ambition. Denna vilja förstärks och bevaras bättre om man finns i en stimulerande och ambitiös miljö.
- De menar också att om man identifierar vissa av dessa talanger tidigt så är det ingen garanti för senare framgång. Det är svårt att se vilka utövare som har förutsättningar att bli bra och ännu svårare att veta vilka som faktiskt kommer att ha den långsiktiga uthålligheten att träna så mycket som krävs.
- I samtliga förbund pågår ett arbete med att ta fram nya talangprogram, ofta i form av talangtrappor.
- De flesta förbunden förordar en relativt sen specialisering. De flesta anger att när utövaren börjar gymnasiet så krävs att man prioriterar en idrott eftersom den träningsinsats som krävs från gymnasieålder omöjliggör aktivitet i ytterligare en idrott.
- Förbunden anger att deras talangprogram och resurser används likadant för killar och tjejer. Däremot kan det vara skillnad på själva innehållet i aktiviteterna.
- Förbunden har en mycket begränsad kunskap om talangverksamheten i de olika föreningarna.

Några nedslag i rapporten

Förbunden lägger stor vikt vid att finna talangerna tidigt trots att de överlag anser att talang inte är så viktigt, att det är svårt att se dessa talanger tidigt och att man inte har några säkra kriterier att utgå från vid talangidentifiering. Det är lite motsägelsefullt och frågan kan ställas, **varför lägger man så mycket tid på att finna talanger om talangen inte är så viktig?**

En annan intressant notering är att förbunden ofta beskriver talangerna som unika. De utvecklas i olika takt, de har olika styrkor och svagheter som tillsammans gör dem framgångsrika. Ändå verkar de flesta vilja skapa en generell talangmodell, en talangtrappa som alla ska gå. Även detta verkar paradoxalt och frågan är, **varför försöker man skapa generella modeller för att finna unika personer?**

Dessutom är det intressant att förbunden i stor utsträckning genomför utvecklandet av dessa talangtrappor var för sig. Man samarbetar med Riksidrottsförbundet respektive Sveriges Olympiska Kommitté men det tycks inte finnas något samarbete i dessa frågor mellan specialidrottsförbunden. **Varför förekommer det inte mer erfarenhets- och kunskapsutbyte mellan förbunden när det gäller talangverksamheten?**

Förbundsöreträdarna framhåller föreningarnas roll och betonar att *det är därute som stora arbetet sker*. Trots detta finns på förbunden ganska liten kunskap om vad som faktiskt sker i föreningarna.

Förbundsöreträdarna anger att man har samma resurser och organisation när det gäller talangverksamhet för tjejer respektive killar. Flertalet förbund menar dock att tjejerna utvecklas tidigare och att deras behov är annorlunda etc. Men när det sedan kommer till deras organiserande av talangverksamheten t.ex. urval och talangtrappor så tar man mycket liten hänsyn till detta. **Det finns skäl för förbunden att fundera över mera individanpassade talangsystem – skall det finnas flera olika talangtrappor?**

I *den ständigt pågående* debatten om ungdomsidrott och talangutveckling anför många att vår verksamhet borde se ut som i de starka idrottsnationerna för att vi ska bli lika konkurrenskraftiga. Dessa nationer har dock ofta många fler utövare att välja mellan och har råd att bedriva en verksamhet som leder till att man tappar fler på vägen. Dessutom måste vi i förhållande till de framgångar vi vill ha ställa oss frågorna, **hur vill vi att vår svenska idrott ska se ut, vilket pris vill vi betala för internationella framgångar?**

Detta är några av de områden som kommer att behandlas i denna rapport.

I. Inledning

Talang och talangutveckling är återkommande diskussionsämnen inom svensk idrott. I de stora mästerskapen som OS, VM- och EM-tävlingar jämförs ofta de svenska deltagarnas insatser med andra länders, både vad gäller resultat och organisering. Särskilt intensiva blir diskussionerna när resultaten inte lever upp till de förväntade. Den svenska idrotten intar en stark position i dagens samhälle och idrottsframgångar, uppnådda eller uteblivna, är i det närmaste av nationellt intresse. Därför förs denna debatt inte bara i en mindre krets. I radio, TV och tidningar, på central och lokal nivå inom den organiserade idrottsrörelsen och i hem och på arbetsplatser böljar debatten. Många uttrycker sig också tvärsäkert om hur talangverksamheten borde se ut och hur vi bör göra utifrån vad andra länder gör. Trots att detta är en ständigt aktuell fråga finns idag ingen klar bild och överblick av hur talangverksamheten organiseras inom specialidrottsförbunden, i vilka åldrar förbunden inleder sina ambitioner att finna de framtida landslagsutövarna, vilka skillnader det är mellan olika idrotter, hur verksamheten ser ut för killar respektive tjejer. Men ändå uttalar sig många med stor säkerhet om hur talangutveckling bör organiseras, vad som menas med talanger, när de kan identifieras och hur de bör träna för att utvecklas optimalt.

I den massmediala debatten framförs olika synsätt och värderingar. Den ena sidan är övertygad om att det krävs en tidig idrottsdebut och att verksamheten ska bygga på tidig och intensiv träning: att säga nej till detta är att *säga nej till medaljerna*.¹ Den andra sidan dömer ut detta synsätt och menar att det är fel att gallra ut barn i 10-års ålder. De anför i stället att det handlar om att *behålla så många som möjligt så länge som möjligt*.²

1 Se t.ex. Sven Gustavsson Tidig start krävs för OS-medalj. *Dagens Nyheter* 13 december 2007 och Linus Schröder Bra med tidig och intensiv träning. *Svenska Dagbladet*, 14 december 2007.

2 Se t.ex. Jan Lewenhagen Behåll spelarna så länge som möjligt. *Dagen Nyheter*, 3 maj 2006, Tomas Lerner Fel av fotbollsklubbar att gallra bort tioåringar. *Dagens Nyheter* 20 november 2007, och Linus Schröder Ung elitsatsning döms ut. *Svenska Dagbladet* 13 december 2007.

Diskussionen om talang och talangutveckling visar på många olika synsätt och perspektiv. Somliga lyfter fram det medfödda som något ytterst viktigt, medan andra menar att det medfödda inte har någon större betydelse. De betonar i stället att det handlar om den tid och energi individen lägger ner på seriös och målinriktad träning. När vi ser unga idrottare som presterar bättre än jämnåriga kamrater så hyllar vissa de medfödda talangerna medan andra betonar att vi inte kan veta *om det blir något* förrän efter många år av ändamålsenlig träning. Oavsett vilket synsätt man förordar så tycks dock de flesta vara överens om att det, oavsett tidiga framgångar eller inte, handlar om en lång process innan och att de tidiga segrarna inte med självklarhet betyder framgångar i vuxen ålder.

Det finns alltså många olika utgångspunkter och perspektiv när det gäller talang. Det är rimligt att anta att det finns mängder med olika synsätt både inom lagidrotter och individuella idrotter. De olika idrotterna ingår i internationella förbund. Därför kan man anta att deras synsätt också påverkas av den internationella idrottskulturen. Särskilt markant borde detta vara i idrotter som domineras av länder vars idrottskultur är olik vår.

Elitidrotten präglas idag av en ökande ekonomisering och kommersialisering. Stora summor omsätts årligen. Framför allt de stora arenaidrotterna liknar i många stycken den internationella underhållningsbranschen.³ Samtidigt bygger den svenska idrottsrörelsen i grunden på en ideell folkrorelseverksamhet där alla skall vara välkomna och där alla har rätt att delta på lika villkor.⁴ Idrotten i vårt land har flera hundra tusen ledare och funktionärer som jobbar helt utan ekonomisk ersättning. Totalt sett består denna folkrorelse av över tre miljoner människor och endast cirka

3 Tomas Peterson Idrotten och samhället i Ingela Broberg m.fl. *Perspektiv på Sport Management*. Stockholm: SISU Idrottsböcker, 2004.

4 *Idrotten vill – Idrottsrörelsens idéprogram*. http://www.rf.se/ImageVault/Images/id_2473/ImageVaultHandler.aspx 2010-05-04

sju tusen av dem beräknas vara elitidrottare.⁵ Den samlade resultatnriktade elitidrotten och talangverksamheten bör sättas in i detta större sammanhang. Sammantaget kan konstateras att det är en mycket liten andel av landets samtliga idrottsutövare och att deras prestationer får mycket stor uppmärksamhet i massmedia och i det offentliga samtalet.

Talangbegreppet

Talangbegreppet har också behandlats på olika sätt inom forskningen. Den ena ytterligheten menar att talang är något medfött, anlag och egenskaper, som är nödvändiga för att nå framgång.⁶ Andra menar att de medfödda egenskaperna övervärderas och att det enbart är den tid som individen avsätter till seriös och målmedveten träning som är avgörande. Området talang och talangutveckling är mycket komplext att undersöka. Det är många faktorer som påverkar och som skulle kunna påverka vem som blir framgångsrik i idrott. Idrottsforskare har ofta följt en av två vägar. Den första fokuserar främst på ett *deterministiskt* synsätt.

Utgångspunkten för detta perspektiv har varit att förutse vilka som kommer att utvecklas till idrottare på elitnivå. Detta har gjorts genom att studera vilka beteenden, färdigheter, personligheter och egenskaper som påverkade de unga idrottsutövarna. Den andra vägen har istället varit mer *dynamisk* i sin karaktär. Möjligheten att förutse tonas här ner och istället fokuseras processen som ger utövaren möjligheter att utvecklas. Här diskuteras miljöns betydelse för att skapa ett positivt klimat för idrottaren att utvecklas. Förhållningssättet är långsiktigt och tillvägagångssättet varierar beroende på person och på miljö.⁷ En blandning av dessa två perspektiv företräds av Simonton som definierar talang som något medfött men tillägger att det krävs kvalifi-

cerad och målmedveten träning för att dessa egenskaper ska kunna leda till framgång på absolut elitnivå.⁸

I en svensk kontext har Rolf Carlson genomfört studien *Vägen till landslaget*.⁹ Han strävade efter att kasta ljus över varför vissa unga idrottare lyckas ta sig upp på landslagsnivå medan andra inte gör det. I studien undersökte han individer från sju olika idrotter. Carlson menar att en tidig fysisk mognad många gånger förväxlas med en talang. Av resultatet framgår att de flesta pojkarna i landslagsgruppen är födda tidigt på året. Femtio procent eller fler var födda under första kvartalet på året. Carlson menar att detta tyder på att den fysiska mognaden har varit mycket viktig vid urvalet av dem som bedöms som talanger. Detta var särskilt utmärkande i idrotterna brottning, skidåkning, handboll och fotboll. Då tidpunkten för puberteten skiljer från person till person råder följaktligen stora skillnader i den fysiska mognaden även inom samma ålderskull. Skillnaderna ses dock inte som lika signifikanta hos flickorna, i alla fall inte i förhållande till uttagningarna till landslagsgrupper. I studien poängteras att det inte finns några samband mellan tidig fysisk mognad och senare fysisk kapacitet. Men genom ett tidigt urval hamnar således de barn som inte utvecklas tidigt i skymundan.¹⁰

Även Tomas Peterson har uppmärksammat problematiken med att identifiera talanger. Hans studier har fokuserat på fotboll. Precis som Carlson kunde Peterson visa, att ett tidigt födelsedatum är gynnsamt för att bli uttagen till olika matcher och läger, t ex zonläger. Detta fenomen följer från pojklag och hela vägen upp till landslaget. Peterson menar att skillnaden mellan de som är födda på första halvan av året och resterande är högst betänklig. Även om skillnad märks redan i de allra yngsta åren blir de än mer tydliga när det

5 Riksidrottsförbundet, http://www.rf.se/templates/Pages/InformationPage_____339.aspx, 2008-04-24

6 *Talangutveckling, motiverande och målinriktad träning för barn och ungdom*. Britta Riis & Per Boldt Jørgensen (red) Stockholm: SISU Idrottsböcker, 2006

7 Johan Fallby, *Spelarutveckling, ett helhetsperspektiv* Solna: Svenska Fotbollförbundet, 2006, 19-20

8 Dean Keith Simonton, *Origins of genius: Darwinian perspectives on creativity*. Oxford University Press, 1999.

9 Rolf Carlson, *Vägen till landslaget. En retrospektiv studie av framgångsrika ungdomar i sju idrotter*. Stockholm: HLS förlag, 1991.

10 *Ibid.*, 146-147

närmar sig uttagning till zonläger. Detta förstärks sedan ytterligare när det blivit dags för elitläger. Flickornas uttagningar präglas inte av detta i samma utsträckning.¹¹

Det framförs många åsikter om hur svensk idrott ska göra för att uppnå en tätplats på den internationella arenan. Många tror sig veta hur en svensk modell skulle kunna se ut och menar att vi idag ligger efter många av våra konkurrenter. Andra menar att tidig specialisering och toppning i unga åldrar är vanlig förekommande i svensk idrott. Men egentligen finns ingen samlad kunskap om talangverksamheten inom den svenska idrotten. Föreliggande rapport hoppas kunna utgöra ett steg för att täcka den kunskapsluckan.

¹¹ Tomas Peterson (2004), Selektions- och rangordningslogiker inom svensk ungdomsfotboll, <http://www.idrottsforum.org/articles/peterson/peterson.html>, 2008-08-19

2. Syfte - Frågeställningar

Syftet med föreliggande studie är att kartlägga selektionsstrategier och selektionsnivåer i verksamhet organiserad och initierad inom ett antal specialidrottsförbund inom Riksidrottsförbundet. Med *selektionsstrategier* avses, dels vilka aktiviteter – t ex tävlingar, serier, mästerskap, talanggrupper, träningsläger, landslagsuppdrag etc. – som förekommer, dels vilka överväganden som ligger bakom dessa aktiviteter och vilka mönster som kan ses i de av specialidrottsförbunden initierade aktiviteterna. Med *selektionsnivåer* menas vid vilken ålder dessa olika aktiviteter introduceras.

För att besvara ovanstående syfte skall följande områden belysas:

- Specialidrottsförbundens syn på talang:
 - Hur talang definieras i förhållande till respektive idrott.
 - Betydelsen av de medfödda egenskaperna i förhållande till tidig mognad, miljöns betydelse etc.
- Specialidrottsförbundens syn på talangidentifikation:
 - Strategier för att identifiera talanger.
 - När och hur dessa talanger kan identifieras.
 - Talang i förhållande till tidig mognad.
- Specialidrottsförbundens syn på talangutveckling:
 - Träning och tävling i olika åldrar.
 - Förhållandet mellan träning och tävling.
 - Förbundens syn på specialisering.
 - Strategier för att nå individer med långsammare utveckling – late bloomers.

Avgränsningar

Denna studie begränsar sig till att studera 16 olika idrottsförbund som valts ut i samråd med Riksidrottsförbundet. De utvalda idrotterna är:

Badminton, Basket, Bordtennis, Brottning, Handboll, Fotboll, Friidrott, Gymnastik, Innebandy, Ishockey, Klättring, Längdskidåkning, Orientering, Simning, Sportskytte¹² och Volleyboll. (Urvalet beskrivs närmare i metodkapitlet.)

¹² Svenska Sportskytteförbundet ingår numera genom en sammanslagning med Frivilliga Skytterörelsen och Skytterörelsens Ungdomsorganisation i Svenska Skyttesportförbundet

3. Metod

3.1 Deskriptiv undersökningsansats

Studien har en deskriptiv ansats, vilket innebär en beskrivning av hur ett problemområde har varit eller hur det är just nu. Ansatsen passar studiens syfte eftersom avsikten är att belysa olika svenska specialidrottsförbunds talangverksamhet och deras syn på begreppet talang, talangidentifikation och talangutveckling. Även om teorigenomgången (i nästa kapitel) visar på en del av forskningen på området talang och talangutveckling så är forskningen om idrottens faktiska verksamhet mycket liten. Den forskning som finns på området är framför allt genomförd i en internationell kontext ofta med en mycket normativ inriktning – *hur ska verksamheten organiseras för att utveckla framgångsrika idrottare?* Föreliggande studie syftar däremot till att beskriva hur verksamheten ser ut idag för att skapa en djupare förståelse för området. Den diskussion som förts på talangområdet har ofta präglats av personliga värderingar och tyckande medan den vetenskapliga grunden varit mera begränsad. Denna studie kan bidra till att skapa en bred och beskrivande bild av området och är därför deskriptiv till sin karaktär utan att utgå från någon specifik hypotes.¹³

3.2 Kvalitativ undersökningsmetod

Studiens problemområde gör det möjligt att argumentera för såväl en kvantitativ som kvantitativ ansats. Syftet kräver såväl detaljerade och exakta, svar som längre och mera utvecklade förklaringar och resonemang. Eftersom de frågeområden som behandlas är omfattande är risken stor att en ”renodlad” kvantitativ metod, t ex en enkätundersökning, skulle kräva en stor mängd öppna frågor. Det skulle sannolikt medföra många ofullständiga svar eller betydande internt bortfall, dvs. enkäter där försökspersonerna inte besvarar alla frågor.

¹³ Runa Patel och Bo Davidsson, *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Lund: Studentlitteratur, 2003, 12-13 och Nathalie Hassmén och Peter Hassmén, *Idrottsvetenskapliga forskningsmetoder*. Stockholm: SISU Idrottsböcker, 2008, 33.

I studien används därför intervjuer för att få en djupare insikt i hur de utvalda idrottsförbunden ser på området talang- och talangutveckling. Metoden gör det möjligt att kommunicera med intervjupersonerna och på så sätt få en djupare förståelse för deras svar på olika frågor. Dessutom ges möjlighet att ställa följdfrågor som ger mer utvecklade svar från respondenten. Då 16 olika idrottsförbund studeras och att vart och ett av dessa kan ses som ett specifikt fall kan detta ses som ett exempel på vad Bryman kallar en multipel fallstudie.¹⁴ En kvantitativ inriktning t ex med hjälp av enkäter skulle visserligen gett möjlighet att studera fler förbund, vilket i sig skulle ha varit positivt men nackdelen med detta upplägg hade varit att det förmodligen inte skulle ha gett lika uttömmande svar, vilket prioriterats i denna studie.

3.3 Urval av specialidrottsförbund

Tillsammans med företrädare för Riksidrottsförbundets avdelning för idrottsutveckling identifierades ett antal kriterier för urval av förbund:

- Lag- respektive individuella idrotter
- Idrotter med ”långa karriärer” t ex precisionsidrotter
- Idrotter med tidig internationell genombrottsålder
- Estetiska idrotter
- Idrotter med många kvinnliga respektive manliga utövare
- Små respektive stora idrottsförbund
- Idrotter där Sverige har/har haft stora internationella framgångar

Det idrotter som valdes ut utifrån de angivna kriterierna var:

Svenska Badmintonförbundet
Svenska Innebandyförbundet
Svenska Basketförbundet
Svenska Ishockeyförbundet
Svenska Bordtennisförbundet
Svenska Klätterförbundet
Svenska Brottningsförbundet

¹⁴ Alan Bryman, *Samhällsvetenskapliga metoder*, (Malmö: Liber, 2002), 370-371.

Svenska Skidförbundet/Längdskidåkning
Svenska Handbollförbundet
Svenska Orienteringsförbundet
Svenska Fotbollförbundet
Svenska Simförbundet/Simning
Svenska Friidrottsförbundet
Svenska Sportskytteförbundet
Svenska Gymnastikförbundet
Svenska Volleybollförbundet

Urvalet av intervjupersoner har också gjorts i samverkan med RF:s kontaktpersoner. De rekommenderade vilka personer som skulle kontaktas på respektive specialidrottsförbund. Efter kontakt har den anvisade personen/förbundet utsett den person som skall föra förbundets talan i undersökningen. Respondenternas positioner i respektive specialidrottsförbund varierade något. I några fall har det varit förbundskaptenen för seniorlandslaget, i andra fall den ansvariga för ungdomslandslag och i ytterligare några fall har det varit en person i ledande ställning gällande utveckling, talangansvarig, landslagschef etc. Dessa utvalda personer anges inte med namn i rapporten utan de har mandat att föra respektive förbunds talan. Därigenom är det den officiella ståndpunkten som lyfts fram.

3.4 Tillvägagångssätt och genomförande

Intervjuer kan benämnas som semistrukturerade. Med detta menas att intervjuerna utgår från en utarbetad intervjuguide med givna frågor men att det finns utrymme att anpassa ordningen på frågorna efter vad som passar i den aktuella situationen. Dessutom lämnas spelrum för att ställa följdfrågor om så önskas. Intervjuaren får möjlighet att gå djupare in på de svar som kan anses särskilt viktiga.¹⁵

Vid inledningen av projektet skickades ett introduktionsbrev till de berörda specialidrottsförbunden. Där informerades kortfattat om undersökningens syfte och att de inom kort skulle bli kontaktade för bokning av intervju-

tid. På så sätt fick respondenterna tid till förberedelse och möjlighet till att hänvisa vidare till annan lämpligare person. När en personlig kontakt var tagen skickades information om innehållet i intervjun till försökspersonerna för att ge dem möjlighet att förbereda sig och vid behov rådfråga sina kollegor på förbundet för att försöka säkerställa att vi verkligen fick förbundens officiella åsikter.

Själva intervjusituationerna skilde sig lite beroende på respondenterna. I de flesta fallen genomfördes intervjuerna på deras arbetsplats, i något annat fall på en idrottsplats, ett café eller till och med i hemmet. Platserna valdes utifrån vad som passade respondenterna. Detta för att de skulle kunna känna sig trygga och tillfreds med situationen. Alla intervjuer spelades in med hjälp av diktafon, lagrades som ljudfiler och skrevs ut ord för ord.

3.5 Analysens genomförande

Transkriberingen av intervjuerna kan ses som det första steget i bearbetningen inför den kommande analysen.¹⁶ Med detta menas att det är ett bra sätt att lära känna det insamlade materialet. Det ger en grov bild av de svar som intervjuerna har gett och blir på så sätt en första utgångspunkt för bearbetningen. Svaren från respondenterna delades in teman som utgick från huvudområdena i intervjuguiden. Under bearbetningen gjordes kopplingar till litteraturen för att finna relevanta kopplingar till de föreliggande svaren. Detta kan ses som en blandning mellan induktiv och deduktiv strategi. Denna blandning benämns ibland abduktion. Syftet med detta är att motverka låsningar och förutfattade meningar.¹⁷ Bryman menar att deduktiva och induktiva strategier har olika perspektiv men det deduktiva innehåller dock ett visst mått av det induktiva och det induktiva innehåller även deduktiva inslag.¹⁸

¹⁶ Hassmén och Hassmén, 2008, 112.

¹⁷ Patel och Davidson, 2003, 23-24.

¹⁸ Bryman, 2002, 21-23

¹⁵ Ibid, 127.

3.6 Bedömning av kvalitativa undersökningar

Vetenskapliga undersökningar kan bedömas utifrån olika kriterier. Bryman använder begreppet *trovärdighet* som kan delas in i fyra delar, tillförlitlighet, överförbarhet, pålitlighet och konfirmerande. Att studien är *tillförlitlig* innebär att forskaren behandlar sitt material på ett korrekt sätt. I denna studie ska detta förstås som hur intervjumaterialet behandlas. Forskaren ska med andra ord sträva efter att återge respondentens andemening på ett trovärdigt vis. Det andra delkriteriet, *överförbarhet* , innefattar att ge en tydlig och korrekt beskrivning av den kontext som studerats. Det aktuella sammanhanget har därför en signifikant betydelse av hur materialet kan tolkas. Det tredje kriteriet som ska uppfyllas är *pålitlighet* . Detta innebär att det ska vara en tydlig redogörelse för hur undersökningen har bedrivits och att det finns möjlighet att granska de källor som använts. I det här fallet handlar det om att allt intervjumaterial sparas för att kunna granskas och att studiens källor tydliggörs. Det sista delkriteriet innebär att det ska vara möjligt att *konfirmera* resultatet. Detta innebär att det ska finnas möjlighet att styrka resultatet av undersökningen. I denna studie är det därför viktigt att sträva efter objektivitet i den mån det är möjligt. Det är också viktigt att styrka tolkningarna med vetenskaplig forskning för att de ska betecknas som trovärdiga.¹⁹

3.7 Källkritik

Respondenterna står för ett officiellt perspektiv. De för de utvalda specialidrottsförbundens talan. Detta var också studiens syfte men det skall betonas att förbundens verksamhet också skulle kunna beskrivas av andra aktörer inom verksamheten. En förbundsstyrelseledamot, en klubbtränare, eller en anhörig till en idrottsutövare skulle naturligtvis kunna beskriva förbundets verksamhet på ett annat sätt, utifrån det perspektiv de har. Det bör därför betonas att de insamlade svaren har ett särskilt perspektiv, ett officiellt förbundsperspektiv. I

¹⁹ Bryman, 2002, 258-261

debatten i massmedia framförs ibland kritik mot hur olika förbund bedriver sin verksamhet vilket naturligtvis kan leda till en viss försiktighet i deras uttalanden. Kritiken har exempelvis handlat om tidig specialisering och om att prioritera tidig fysisk mognad när man egentligen borde leta efter talang.²⁰ Detta kan medföra att respondenterna blir något försiktiga i sina svar på frågorna. Förbundens svar behöver alltså inte nödvändigtvis återspegla klubbarnas synsätt. Det senare är dock inte syftet med denna studie. Således är föreningsarnas ståndpunkter någonting för framtida forskning.

Ytterligare en kommentar angående undersökningsgruppen är att av 16 förbundsrepresentanter var 12 män och enbart fyra kvinnor. Detta svarar sannolikt mot verkligheten vad gäller könsfördelningen på poster som talangansvarig, landslagschef och liknande inom specialidrottsförbunden. Könsfördelning bör dock noteras eftersom intervjuvaren kan antas påverkas av om den svarande är man eller kvinna t.ex. på områden som likheter och skillnader mellan könen i talangverksamheten, syn på tjejers och killars talangutveckling etc.

3.8 Litteratur

Litteraturen som används i studien representerar de centrala och mest frekventa källorna som står att finna i referenslistor inom det aktuella området. Vissa källor kan tyckas gamla. De finns dock med, dels för att de bygger på mycket gedigna studier, dels för att de än i dag har stor relevans och intar en stark position inom forskningen på området och ofta refereras. Vissa referenser återkommer i stort sett i alla artiklar och böcker på området och kan betraktas som standardverk. Detta kan dock innebära ett problem då det kan ses som en brist att talangforskningen bygger på några få verk och att det finns några mycket domine-

²⁰ Se t. ex. Jonas Arnesen, Kappvändarna skadar debatten. *Svenska Dagbladet*. 18 december 2007, Jonas Arnesen, Sluta hyckla om barnen, RF. *Svenska Dagbladet*. 1e december 2007, Tomas Lerner, 2007, Jan Lewenhagen, 2006 och Rosmarie Södergren, Idrottsministern varnar för tidig elitsatsning. *Dagens Nyheter* 13 december 2007.

rande perspektiv. Mer om detta i diskussionen i slutet av rapporten. Fyra källor återkom frekvent i referenslistorna. Dessa var Benjamin Blooms retrospektiva intervjustudie om talang och talangutveckling inom ämnesområdena idrott, musik, konst, matematik och vetenskap. Han studerade 120 framgångsrika personer för att försöka finna framgångsfaktorer för en talang.²¹ Den andra ofta refererade källan var Rolf Carlsons avhandling *Vägen till landslaget*, en studie om varför vissa idrottsutövare tar sig till landslagsnivå medans andra inte lyckas?²² Den tredje källan var *The making of an expert*, en artikel av K.A. Ericsson m.fl. som visar att exceptionell förmåga inom ett specifikt område är resultatet av en stor mängd (minst 10,000 timmar) målinriktad träning (deliberate practice) snarare än medfödda aspekter.²³ Av samma huvudförfattare *The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance*.²⁴ Den sista centrala referensen var Jim Browns *Sports Talent, How to Identify and Develop Outstanding Athletes*. Brukar ibland betraktas som en guide för hur kvaliteter hos de som bedöms som talangfulla kan tillvaratas och utvecklas.²⁵

21 Benjamin S. Bloom, red., *Developing talent in young people*. New York: Ballantine Books, 1985.

22 Rolf Carlson, 1991.

23 K. Anders Ericsson, Michael J. Prietula and Edward T. Cokely, "The Making of an Expert", *Harvard Business Review*, (2007)

24 Ericsson, K., Anders, Krampe, Ralf T. & Tesch-Romer Clemens. (1993) The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance *Psychological Review*, (1993): 6 (1993)

25 Jim Brown, *Sports Talent, How to Identify and Develop Outstanding Athletes*. Champaign, Illinois: Human Kinetics, 2001.

4. Tidigare forskning

4.1 Vad är talang?

Bloom definierar talang som *an unusually high level of demonstrated ability, achievement or skill in some special field of study or interest*.²⁶ Men Bloom menar att det inte är tillräckligt för att beskriva en talang utan han menar istället att miljön har stor betydelse. Det krävs att individen genomgår en lärandeprocess inom det specifika ämnesområdet för att utveckling ska ske. Exempel på vad som krävs är utbildning, en uppmuntrande omgivning och givetvis också träning.²⁷ I hans studier, som fokuserar på många fler områden än idrott, finns inga resultat som indikerar ett samband mellan IQ-nivå och exceptionell skicklighet. I hans studier av idrottsutövare framkom dock signifikanta skillnader beträffande längd och kroppsstorlek. Hans resultat visade att det i flera fall kan vara fördelaktigt att vara stor och lång.²⁸

Att tilltron till den medfödda förmågan är låg framgår också av Ericsson och hans kollegor.²⁹ De nämner t.ex. Wolfgang Amadeus Mozart, som enligt många föddes som ett musikaliskt geni. Författarna menar dock att man då glömmar bort att hans pappa, en berömd musiklärare, tidigt introducerade och utbildade honom i musik. Mozart, precis som andra exceptionellt skickliga personer inom olika fält, var inte född som en expert på musik, han blev expert. Ericsson och hans kollegor menar att en talang i första hand är ett resultat av en stor mängd fokuserad träning, i form av *deliberate practice*, som på svenska skulle kunna över sättas som planlagd/målmedveten.

4.1.1 Deliberate practice

Deliberate practice består av två olika typer av lärande. Det första handlar om att förbättra redan inlärd färdigheter och det andra består av att lära sig nya. Koncentrationen som detta

kräver begränsar tiden till hur mycket individen i fråga kan träna. Få personer inom området som exempelvis idrott och musik klarar av att koncentrerat utöva *deliberate practice* mer än fyra, fem timmar åt gången. Faktum är att de flesta bara orkar öva ett par timmar åt gången. För att understryka vikten av att träna med koncentration berättar de om den kända violinisten Nathan Milstein som en gång i tiden blev ängslig av hur mycket andra tränade (ofta hela dagar). Han frågade då sin mentor, professor Auer, hur mycket han skulle öva. Svaret han fick var att *om du bara övar med dina fingrar spelar det ingen roll hur mycket du övar, det kommer aldrig bli tillräckligt. Om du däremot övar med huvudet är två timmar tillräckligt*.³⁰

För att maximera nyttan av *deliberate practice* fordras otroligt mycket av individen i fråga, men också av omgivningen. Enligt Ericsson och hans kollegor krävs tid, energi och minst tio år av intensiv träning.³¹ Dessutom kan det komma att behövas tillgång till tränare, träningsanläggningar, utrustning och någon som är villig att betala för träningen. Det kan också finnas behov av att någon kan skjutsa idrottaren till och från träningar och tävlingar. För att maximera vinsterna med att träna långsiktigt är det nödvändigt att begränsa träningstiden. Om det är alldeles för mycket träning kan det leda till utmattning, istället rekommenderas att idrottaren får chansen att återhämta sig dagligen eller åtminstone veckomässigt. Idrottaren behöver således hitta en balans mellan god och koncentrerad träning och vila/återhämtning.

4.1.2 Vad krävs?

Enligt vissa forskare krävs det alltså tiotusen timmar av intensiv träning innan utövare vinner internationella tävlingar.³² På vissa områden kan det ta ännu längre tid. För musiker kan det handla om femton till tjugofem år

26 Bloom, 1985, 5.

27 Ibid., 5-6.

28 Ericsson et al. 2007, 117.

29 Ibid., 120.

30 Ericsson et al. 2007, 119

31 K. Anders Ericsson, Ralf Th. Krampe and Clemens Tesch-Romer, "The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance", *Psychological Review*, (1993): 6

32 Ericsson et al. 2007, 119-120

av intensiv träning för att nå världsklass. Det är viktigt att komma ihåg att detta är något som har ändrats över tid. Tidigare var det möjligt att nå yttersta elitnivå med mindre mängd träning. Som exempel tar Ericsson upp maraton för amatörer som idag har bättre tider än guldmedaljörer från olympiska spelen tidigare har haft. Det verkar som om ribban för att nå yttersta eliten hela tiden höjs. Även om det idag finns undantag för detta menar författarna, att det är näst intill är omöjligt att nå den allra högsta nivån utan minst tio år av intensiv träning. En stor del av forskningen visar att medfödd talang inte är tillräckligt utan att det krävs en stor mängd relevant träning. Dessutom räcker det inte alltid med att arbeta hårt. Det kan vara nödvändigt att göra detta i en förhållandevis låg ålder. Ericsson fick vid en föreläsning frågan om det var möjligt för en vuxen person att träna hårt och målinriktat under tio års tid och om det då skulle vara möjligt att ta en olympisk medalj. Svaret från Ericsson var att som det ser ut idag skulle det i stort sett vara helt omöjligt utan att ha den träningshistorik som dagens elit har, där nästan alla har börjat tidigt. Enligt detta synsätt får många barn helt enkelt inte möjlighet att träna *deliberate practice* och missar därmed chansen att nå olympisk nivå inom sin idrott.³³

Författarna skriver att för att bli extraordinärt skicklig inom ett område krävs förmågan att kämpa hårt och att ha mycket tålamod, det finns inga genvägar.³⁴ De tar upp tre kriterier som måste uppfyllas för att man ska kunna anses vara en expert. Det första som nämns är att expertens utförande ska vara på en högre nivå än andra inom samma fält. Det andra kriteriet är att prestera konkreta resultat. Som exempel på detta nämns hjärnkirurger. Det räcker inte att de är skickliga med sina instrument, utan resultatet för patienterna måste givetvis också vara lyckat. Det sista kriteriet som nämns är att det ska kunna replikeras och vara mätbart i laboratoriemiljö. Inom idrott är mätbarheten mycket tydlig. Utövarna tävlar mot varandra under gemensamma och förut-

33 Ericsson et al. 2007, 119-120.

34 Ibid., 116

bestämda regler. Standardisering gör jämförbarheten mellan individer tydlig, speciellt sett under en längre tid. Trots dessa kriterier tar författarna upp att det kan vara mycket svårt att mäta skicklighet inom olika områden. Det kan handla om att många är involverade inom samma område och kanske under flera års tid. Även om det ibland kan vara mycket svårt med mätbarheten understryker de vikten av att hela tiden försöka mäta prestationer.³⁵

Begreppet talang kan definieras på flera olika sätt. Exempel som *en speciell naturlig förmåga* kan förekomma i ordböcker men anses i detta fall inte relatera till idrott. Inom detta område menar författaren att vi kan diskutera olika typer av talang.³⁶ Det är således flera olika faktorer som bör tas i beaktande. Bland annat nämns tio olika fysiska kvaliteter, storlek, snabbhet, fart, rörlighet, styrka, ”power”, koordination, positions/riktningsförändringar, syreupptagningsförmåga och förmågan att ta in information med hjälp av synen (vision) som relevanta, beroende på vilken typ av idrott atleten utövar.³⁷ Därtill kommer också ett flertal olika mentala aspekter som viljan att utöva sin idrott överallt och när som helst (drive), passion, stabilitet, mental tuffhet, positiv attityd, realism, fokus, ansträngning, envishet och tävlingsinstinkt.³⁸

Den hittills redovisade forskningen betonar den långvariga träningens betydelse och menar att medfödda anlag och förutsättningar, talang, har en begränsad betydelse. Men det finns alternativa synsätt. Andra forskare anför alternativa sätt att beskriva individers fallenhet att utveckla förmåga och hur denna utveckling bör gå till (se 4.5 *Ett annat perspektiv på talang och talangutveckling*).

35 Ibid., 117

36 Brown, 2001, 3-4.

37 Ibid., 9-22.

38 Ibid., 29-35.

4.1.3 Den endimensionella och den multidimensionella talangen

Den *endimensionella* talangen kan till exempel vara en sprinter eller höjdhoppare. Här behövs följaktligen inte alla fysiska kvaliteter men å andra sidan krävs vissa speciella förutsättningar just i sprint och höjdhopp. Exempelvis är riktningsförändringar av ringa betydelse för en idrottare som skall springa rakt fram i hundra meter, medan explosivitet och snabbhet är helt avgörande. Uttrycket i sig syftar till att kvaliteterna endast avser en sak – att springa snabbt rakt fram. Idrottare av denna typ räknas inte som en ”lägre” klass av idrottare utan har samma status som den *multidimensionella* talangen. Denna typ av talang kanske inte springer snabbast rakt fram utan har också andra kvaliteter. De måste bland annat kunna ta snabba beslut, hantera en boll, springa, byta riktning, undvika motståndare och reagera på med- och motspelare.³⁹

4.1.4 En- och fler-idrottstalanger

Litteraturen skiljer också på *en-idrottstalanger* och *fler-idrottstalanger*. De förstnämnda innebär kortfattat att idrottaren endast är riktigt bra i en idrott medan den andra följaktligen syftar till en idrottare som kan prestera på elitnivå i flera idrotter. På grund av tidig specialisering och tävling ofta med inriktning mot de stora summor pengar som elitidrottare idag kan tjäna tycks trenden gå mot att utöva *en* idrott, vilket flera etablerade amerikanska coacher menar är ett stort misstag. De tycks istället vilja uppmana de som har denna kvalitet att hålla på med flera idrotter längre upp i ålderrarna. Denna erfarenhet kan de sedan ha nytta av om de slutligen väljer att specialisera sig på en idrott.⁴⁰

Brown använder sig dock av uttrycket *en talang utöver det vanliga*. Det syftar till idrottare vars idrottsutövande utan tvekan är över medel i jämförelse med andra i samma ålderskategori. Likaså potentialen att personen

kan komma att bli framgångsrik vid tävling på högre nivå. Vidare gör han gällande att det inte handlar om att förutspå vilka som kommer att bli stjärnor utan snarare identifiera de som innehar kvaliteter utöver det vanliga.⁴¹

Vidare menar Brown som många andra, att talang lätt övervärderas och att ordet ofta enbart förknippas med fysisk förmåga. En del coacher och föräldrar som ser barn med mycket fördelaktiga fysiska kvaliteter förutsätter att talangen garanterar framgångar inom idrotten. Brown poängterar att detta är fel. Det ger dock öppningar för många spännande möjligheter.

Hur det kommer att gå handlar om vilka möjligheter och vilken vilja individen har till att utvecklas.⁴²

4.2 När och hur kan talanger identifieras?

Talangfulla idrottare som utvecklas före och kanske till och med är dominanta jämfört med sina med- och motspelare står att finna på alla åldersnivåer. De kan vara större, starkare, snabbare, ja helt enkelt bättre än de andra barnen. Dessa barn och ungdomar skall ses som just mycket duktiga idrottare – i sin åldersgrupp. Men att de är bra på vad de gör just då betyder inte att de kommer vara bra fem eller tio år senare. Vidare visar forskningen, trots mångas förhoppningar, att det är mycket svårt att förutspå om dessa unga idrottare kommer att lyckas som vuxna eller inte. Det finns alltför många variabler att ta hänsyn till. Även om exempelvis muskelfibersammansättningen är optimal för en idrott kanske motivationen inte räcker hela vägen. Detta är en faktor som är mycket svår att förutse. Litteraturen drar följande slutsats: ha roligt och njut av stunden utan att förvänta dig eller kräva framgång. Ett barn behöver inte vara en stjärna vid åtta års ålder för att bli det vid arton, finns talangen så visar den sig så småningom.⁴³

41 Ibid., 6-8.

42 Ibid., 27.

43 Ibid., 6-8.

39 Ibid., 4.

40 Ibid., 4-6.

4.3 Effektiv talangutveckling

Ericsson et al. menar att talangutveckling handlar om att träna på rätt sätt.⁴⁴ Träningen ska i första hand inrikta sig på att lära in nya saker och inte bara träna på det som individen i fråga redan behärskar. Med andra ord ska träningen vara lagom utmanande. Detta ingår som en viktig ingrediens i *deliberate practice*. Det är också fördelaktigt med en coach som kan vägleda genom den här typen av träning och lära utövaren att träna sig själv. Många tror på idén om att prestationer kan förbättras genom att bara slappna av och lyssna på sin intuition. Författarna menar visserligen att intuition kan vara användbart i dagliga rutiner och familjesituationer men att det i annat fall är resultatet av *deliberate practice*. För att bli exceptionellt duktig inom ett visst fält räcker det inte bara att träna för *all träning är inte bra träning*.⁴⁵

På liknande sätt beskriver Bloom sina resultat. Alla exceptionellt framgångsrika i hans studier tränade mycket under lång tid. Det handlar om vad som görs och hur det görs. Vidare skriver han, att tid är en avgörande faktor i lärandeprocesser men det är i sig självt inte självklart att det leder till exceptionell expertis. Många gör saker otroligt mycket under lång tid utan att bli riktigt duktiga på det. Ett exempel på detta kan vara människor som under otroligt många år lagar mat, nästan dagligen, utan att för den skull bli exceptionellt skickliga på matlagning.⁴⁶

Det som krävs för att utveckla exceptionell expertis, inom olika fält, är att man lär sig saker som man tidigare inte kunde. För att exemplifiera detta tar författarna upp golf. För en nybörjare i golf kommer den första tiden sannolikt gå åt till att försöka att lära sig grunderna med slagen och att undvika misstag som att träffa någon person med bollen. Träningen kommer att handla om att putta på green, slå bollar på *driving-rangen* och spela rundor med personer som är på ungefär samma nivå. På

ganska kort tid kommer spelaren troligtvis att lära sig att utveckla en bättre kontroll och på så sätt förbättra spelet. Spelaren fortsätter öva och träna mer puttning, mer slag och fler rundor spelas. Efter ett tag automatiseras rörelserna och spelaren behöver tänka mindre och mindre på varje slag. Nu handlar det mer om känsla eller intuition. Efter detta är det inte säkert att spelet fortsätter att förbättras i samma takt. Spelaren ligger kanske kvar på samma nivå under en lång period. Anledningen till detta är att spelaren nu tränar annorlunda än i början. I stället för att stå på *driving-rangen* och träna slag, korrigera tekniken etc. så spelas nu rundor – ett slag åt gången. Så att nu får spelaren bara en chans, endast ett slag från samma plats och fortsätter inte att korrigera sina misstag. Träning av fem till tio slag från exakt samma ställe, skulle medföra mer feedback på tekniken och därmed en fortsatt förbättring av spelet – ökad kontroll. Bloom anför vidare att professionella spelare vanligen slår många slag från exakt samma ställe under träningen och när de ska spela in sig på en bana inför en tävling gör de likadant.⁴⁷ Det handlar således om en medvetenhet från utövarna. Innan de slår bollen planerar och bestämmer de exakt hur de ska slå bollen och var de vill att den ska hamna. Om bollen inte hamnar där de tänkt sig analyserar de vad som gick fel för att minska risken för att göra samma misstag igen. De strävar hela tiden efter att förbättra svagheter.⁴⁸

4.3.1 Coachens betydelse

Brown visar att framtidens yttersta elit kommer att behöva olika typer av coacher eller lärare under olika perioder.⁴⁹ I början coachas de flesta av lokala lärare eller coacher. Personer som kan erbjuda mycket tid och uppmuntran. Efter ett tag kommer de behöva hitta en mer avancerad coach som kan hjälpa utövaren att förbättra sina färdigheter. Till sist verkar det framgångsrikt att arbeta med coacher som själva varit på internationell nivå inom fältet.⁵⁰

44 Ericsson et al. 2007, 117.

45 Ibid., 117.

46 Bloom, 1985, 409.

47 Ibid., 410-411

48 Ericsson et al. 2007, 118

49 Brown, 2001. 57-71

50 Jfr den process som pågår inom AEHESIS-processen

Vidare menar Brown att lärandeprocessen går snabbare genom att använda sig av experttränare. Talangutveckling kräver coacher som kan ge konstruktiv kritik, både negativ och positiv. De som verkligen strävar efter att nå elitnivå är ytterst motiverade och söker den här typen av kritik. De är också tillräckligt skickliga att veta när och om tränarens råd fungerar för dem. De personer som studerats visste vad de gjorde rätt och fokuserade på vad de gjorde för fel. De valde medvetet coacher som var okänsliga, som kunde utmana och driva dem mot bättre prestationer. De allra skickligaste coacherna kunde också identifiera vad som behövde förbättras på nästkommande nivå. Även om Brown tar upp fördelen med bra tränare, säger han också att det inte ska finnas en övertro till tränaren. Bara för att det är en skicklig coach innebär det inte att individen som tränas kommer nå absolut toppnivå.⁵¹

4.3.2 Fysiska kvaliteter

Att tävla på hög nivå ställer högre krav på fysiska kvaliteter hos idrottaren. I t ex basket är det en fördel att vara lång även om det finns exempel på undantag med kortare personer som lyckas på hög nivå. Det anses dock vara svårt för den kortare individen att lyckas på högsta professionella nivå och det kräver ofta exceptionella kompensande kvaliteter – snabbhet, teknik, speluppfattning etc.⁵² Vi har alla olika förutsättningar för olika idrotter beroende på vilka individuella förutsättningar vi har. Vi kan givetvis träna för att bli snabbare och starkare eller skaffa oss bättre syreupptagningsförmåga men bara till en viss gräns. Vi har genetiska begränsningar men genom ett hårt och målinriktat arbete kan vi alltså förbättra våra förutsättningar för den aktuella idrotten.⁵³

4.3.3 Mentala och känslomässiga kvaliteter

Med mentala kvaliteter menas i detta sammanhang individens förmåga att fokusera på rätt tankar inför sin uppgift. I en konkurrenssituation måste individen kunna hantera information och ta rätt beslut, samtidigt som pressen från motståndare och omgivning är stor. Brown betonar att detta inte handlar om intelligens utan om att kunna se en helhet inom idrotten och kombinera detta med de fysiska kvaliteterna för att påverka resultatet.⁵⁴

De mentala och känslomässiga kvaliteterna kan vara både ärvda och inlärd. Vissa utövare är redan från början naturligt entusiastiska och positiva till idrotten. Detta kan ändras över tid. En eller ett par negativa upplevelser kan medföra stora förändringar. Detta innebär att miljön ses som mycket viktig. Att coacher och föräldrar är stöttande och undviker att pressa barnen för mycket och för tidigt är avgörande enligt Brown. Vidare förvärvas och utvecklas denna form av kvaliteter på liknande sätt som de fysiska kvaliteterna. Det krävs fortlöpande träning och planering för hur de mentala aspekterna skall utvecklas.⁵⁵

Om pressen blir för stor kan det leda till att barn och ungdomar slutar med idrott. Detta är något som både coacher och föräldrar bör ta i beaktande. En överdriven fokus på att vinna kan leda till stress och oro. Därmed riskerar individen att tappa sin motivation för att idrotta. Dock kan tävlingar och matcher ha en positiv inverkan genom sina inslag av spänning och att utövarna får mäta sina färdigheter mot andra.⁵⁶

Det finns även vissa kvaliteter som är mer diffusa än de tidigare två. Dessa anses trots det vara viktiga i fråga om idrottsprestationer. Det går inte att mäta dessa kvaliteter och inte heller lära ut dem men det går att diskutera dem med utövarna för att medvetandegöra

beträffande kompetensbaserad tränarutbildning.

51 Ericsson et al. 2007, 120-121

52 Brown, 2001, 9-10.

53 Ibid., 22.

54 Ibid., 29.

55 Ibid., 36.

56 Richard A. Cox, Sport Psychology: Concepts and Applications, (New York: McGraw-Hill Companies Inc, upplaga 5, 2002) 109-111.

aspekternas betydelse. Detta i sin tur kan på sikt skapa förståelse och möjligtvis kan individen skapa en förståelse för fenomenet. Här avses bland annat förmågan att kunna prestera när det gäller, en positiv inverkan på lagkamraterna och förmåga att anpassa sig till situationen. En annan aspekt som anses viktig är att kunna ta till sig instruktioner och råd från till exempel tränaren. Det påtalas dock att individen kan lyckas utan att ta till sig coachens råd men många idrottare skulle också kunna bli stjärnor om de lyssnade i större utsträckning. Istället får flertalet nöja sig med medelmåttighet i onödan.⁵⁷

4.3.4 Framgångsfaktorer för talangutveckling

En av de mest framträdande aspekterna för talangutveckling är att det krävs ett stort stöd från omgivningen. Samtliga av deltagarna i Blooms studie menade att stödet hade varit nödvändig för deras utveckling. Bland atleterna kunde det exempelvis handla om uppmuntran, pengar och tid för att träna och även att ha bra lagkamrater att träna med.⁵⁸ Bloom presenterar resultaten utifrån tre tidsperioder.

Några framträdande faktorer under den första perioden (upp till 12-13 år) visar att hemmiljön var mycket viktig och inom idrotten skulle fokus ligga på att ha roligt. Under den här perioden beskrivs coachen som särskilt viktig för att motivera och inspirera barnen. Att lära sig speciella färdigheter var vid den här tiden inget som prioriterades utan det handlade istället om att väcka ett starkt intresse. Gällande hemmiljön beskrev många av de intervjuade att de lärde sig attityden, att alltid göra sitt bästa oavsett vad de gjorde. Under yngre ungdomsåren (12-13 upp till 16-17 år) hade man vanligtvis en ny coach som ställde höga krav och bedrev en väldigt målinriktad träning. Vanligtvis valde coachen själv ut dem som han eller hon ville träna. Under den här perioden behövde "talangerna" inte stöd från föräldrarna på samma sätt som tidigare, nu handlade

mer om skjuts till träningar och pengar för att ha råd med sin satsning. Från tidiga ungdomsåren och upp i vuxen ålder (16-17 år och äldre) bytte de återigen ofta coach, denna gång till en så kallad "master coach". För att bli antagen av dessa coacher krävdes något speciellt och vanligtvis behövde de intresserade gå på så kallade "try outs". Inom de undersökta fälten ökade kraven och förväntningarna ju äldre utövarna blev. Simmarna förväntades slå rekord, matematiker förväntades finna lösningar på problem som aldrig tidigare hade klarats ut.⁵⁹

Blooms studie visade att sporten introducerades genom föräldrar, familj, vänner eller grannar. Vanligtvis ägnade de sig åt aktiviteter inom talangområdet på helger och semestrar. Det var just i detta sammanhang som barnen började utveckla enkla färdigheter. Om familjen exempelvis var på stranden eller vid en pool visade föräldrarna saker som att flyta i vattnet eller att göra bensparkar. Någon av familjemedlemmarna skapade spännande utmaningar i en aktivitet de själva tyckte om och barnen blev hela tiden uppmuntrade av omgivningen. Detta gestaltades också genom att föräldrarna tillhandahöll material, instrument och sportutrustning med mera. Det handlade alltså mycket om tillgänglighet. En förälder placerade exempelvis alltid ett leksakspiano i närheten av där dottern lekte, vilket ledde till att hon ofta använde pianot.⁶⁰

Blooms studie visade även att idrottarna och musikerna startade i organiserad form i genomsnitt vid sex, sju års ålder. Detta kunde ske genom att föräldrarna hyrde en lärare från lektion till lektion eller deltog de i specialklasser. Anledningen till detta var att föräldrarna trodde att det skulle vara värdefullt för dem. Det var dock ingen uttalad tanke att de skulle bli exceptionellt duktiga, utan det fanns en tro att det skulle vara utvecklande för barnen. Föräldrarna ville sällan lägga allt ansvar på barnens instruktör. De ansåg att tränaren var ansvarig för bra instruktioner i en positiv miljö men att de själva hade ett ansvar för att barnet

57 Brown, 2001, 45-52.

58 Bloom, 1985, 140, 509.

59 Ibid., 510, 518, 523, 525.

60 Ibid., 447-448.

skulle vara förberett för träningen och att de deltog regelbundet. De ansåg också att de var ansvariga för att barnet skulle göra sitt bästa.⁶¹ Efter några år av strukturell träning med stöd från föräldrarna gick det bra för deras barn.⁶² Vid denna tid, ungdomsåren (12 – 17) var de väl förberedda för träningar, hade hög motivation och utvecklades kontinuerligt. Bloom menar att föräldrarna och ”talangerna” blev uppmuntrade av framstegen och tyckte att det var roligt. Det kom dock en tid då föräldrarna inte längre bara såg talangområdet som utvecklande rekreation, utan de började fundera på vad detta kunde leda till i framtiden och hur bra de skulle kunna bli med rätt förutsättningar i fråga om exempelvis tränare.⁶³ Följden av dessa funderingar ledde, enligt Bloom, ofta till att föräldrarna sökte upp en ny, mer avancerad instruktör. Träningen blev längre, mer avancerad och krävde mer av utövaren. Dessa instruktörer kostade vanligtvis betydligt mer än vad föräldrarna tidigare hade betalat för instruktion. Ofta fick de åka ganska långt för undervisning och de letade omsorgsfullt efter en tränare som skulle passa. I denna ålder minskade föräldrarnas roll i fråga om träning. Däremot var de otroligt viktiga som ekonomisk uppbackning men även som stöd för barnen, allting runtomkring hjälpte föräldrarna till med. I de senare åren av talangutvecklingen (över 16 – 17 år) studerade individerna vanligen med en så kallad ”Master teacher”. Vid den här tiden ansvarade talangen själv för sin utveckling, även om stödet från omgivningen fortfarande kvarstod.⁶⁴

Utbildningsnivån, ekonomisk status, arbete och intressen varierade i hög grad hos föräldrarna till talangerna. En gemensam nämnare för dem var däremot att de var villiga att spendera tid, resurser och energi på att skapa de allra bästa förutsättningarna de förmådde för att tillgodose barnens behov. Det fanns nästan ingen gräns på vad de kunde tänka sig att ”offra” för barnens skull, om de trodde att

det skulle leda till utveckling. För de flesta av dessa föräldrar var det ytterst viktigt att vid alla tillfällen göra sitt bästa, att alltid försöka lyckas. Deras värderingar var tydliga gällande att arbeta hårt, att arbete går före lek och att de förväntade sig att barnen anammade den här attityden. Att arbeta efter långsiktiga mål var en självklarhet. När ett barn intresserade sig för ett talangområde förväntades att de tog med sig samma värderingar som i övriga livet. Att lyckas, att göra sitt bästa, att arbeta hårt och använda tiden konstruktivt kan inte nog understrykas.⁶⁵

Föräldrarna till de studerade idrottarna (simning och tennis) var intresserade av idrott och uppmuntrade barnen till att hålla på med en eller flera sporter. De trodde att barnen skulle kunna ha stor nytta av idrotten och föräldrarna visste vanligtvis en hel del om sport. Flera av föräldrarna hade själva varit aktiva idrottare eller så hade de under lång tid njutit sport som åskådare. Föräldrarna till dessa barn hade uppmuntrat dem till att idrotta mycket tidigt. Följden av detta blev att barnen lärde sig, antingen formellt eller informellt, dessa idrotter tidigt.⁶⁶ Överhuvudtaget levde dessa familjer ett mycket aktivt liv. Istället för att välja aktiviteter som inte kräver aktivt deltagande (exempelvis TV), ägnade de sig hellre åt idrott, musik, läsning, fotografering, att snickra eller att resa. Det var särskilt påtagligt att de ville att barnen skulle lära sig att använda tiden produktivt och om de gjorde sitt bästa var det alltid tillräckligt.⁶⁷

61 Ibid., 451, 453

62 Ibid., 459.

63 Ibid., 459.

64 Ibid., 461, 469-470.

65 Ibid., 510.

66 Bloom, 1985, 511

67 Ibid., 440

4.4 Long-Term Athlete Development – LTAD

I många länder arbetar idrottsförbunden idag utifrån en talangutvecklingsmodell – *en talangtrappa* – som kallas för *Long-term Athlete Development* och som har introducerats av Balyi.⁶⁸ Modellen är en normativ struktur för vad, hur och hur mycket de idrottsaktiva bör träna i olika åldrar. Modellen innehåller fyra olika träningsfaser som Balyi kallar *learning to train phase* (8-11/12 år), *training to train phase* (11/12-15/16 år), *training to compete phase* (15/16-17/18 år) och *training to win phase* (17/18 år och äldre). Varje fas inleds och avslutas, enligt Balyi något tidigare för flickor än pojkar. I modellen ingår rekommendationer för träning av olika ”traditionella” element som styrka, snabbhet, koordination etc. men också *life skills* som kost, att planera sin tid, vänja sig vid att resa till träning och matcher etc.

LTAD-modellen är i dag en mall/utgångspunkt för många länders talangprogram, t.ex. i Belgien, Canada, Danmark, England, Nordirland, Skottland Wales, m.fl. I Danmark, som betecknar sin modell för talangutveckling ATK, *Aldersrelateret träningskoncept*, är de olympiska idrottsförbunden skyldiga att utforma sin egen idrottsspecifika ATK-modell för att erhålla ekonomiskt stöd från Team Danmark. När Danmarks Badminton Forbunds talentudviklingschef Bo Ømosegaard beskriver utgångspunkterna för Badminton-ATK formulerar han sig så här:

Badminton-ATK skal give alle (badminton-) børn chancen for at udnytte deres fulde potentiale. Derfor skal de stimuleres og motiveres gennem hele opvæksten – gennem leg, fysiske aktiviteter og træning i attraktive miljøer. Hvis man sørger for at give dem denne ballast, så kan de selv med tiden beslutte, hvordan de

*vil bruge deres badminton alt efter evner og ambitioner. Men det er vigtigt, at de har fået den fulde chance fra start.*⁶⁹

Uttalandet av Ømosegaard antyder att han som företrädare för dansk badminton ser deras ATK som ett sätt att skapa ett system som ger alla – oavsett senare ambitioner – en så god idrottslig grund som möjligt. Med andra ord ett synsätt som tillmötesgår såväl kravet på en god modell för talangutveckling som ambitionen att skapa en barn- och ungdomsidrott som inkluderar alla. Det perspektivet kan vara intressant att ha i minne när de svenska specialidrottsförbundens verksamhet studeras.

4.5 Ett annat perspektiv på talang och talangutveckling

Litteraturgenomgången har så här långt gett en ganska entydig bild. Det finns naturligtvis något som kan kallas för talang. Den vara av väldigt olika karaktär.⁷⁰ Men oavsett denna talang och när den eventuellt kan identifieras så är den tydliga bilden att forskningen framhåller den långsiktiga, målmedvetna träningen som betydligt viktigare än den specifika talangen. Man måste lägga ned minst 10 000 timmar av målmedveten träning (deliberate practice) för att utvecklas till en internationell mästare.⁷¹ Ofta återges ett citat av Herbert Simon där han säger att *it takes 10 years of extensive training to excel in anything*,⁷² gärna med tillägget att han borde veta för han har vunnit nobelpriset.⁷³ Ericsson et al. menar att *deliberate practice* är en koncentrerad, specialutformad, relevant träning, ofta enformig och till och med tråkig, som syftar till att kontinuerligt förbättra utövarens förmåga. Detta är alltså det dominerande perspektivet.

69 BATK Badmintons aldersrelaterede träningskoncept. Köpenhamn: Danmarks Badminton Forbund, 2008.

70 SISU, Talangboken, 2006. I boken anges olika aspekter på talang: antropometriska, fysiologiska, motoriska, psykologiska och sociologiska

71 Se t ex Ericsson et al., 1993.

72 Se t ex Balyi & Hamilton, 2004.

73 Herbert Simon erhöill 1978 Nobelpriset i ekonomi, i huvudsak p.g.a. sin forskning om beslutsfattande i organisationer.

68 Se t ex Istvan Balyi, Sport system building and long-term athlete development i Canada. The situation and solutions, Coaches Report, 8 (2), (2001): 25-28 och Istvan Balyi & Ann Hamilton, *Long-Term Athlete Development: Trainability in Childhood and Adolescence. Windows of Opportunity. Optimal Trainability.* Victoria: National Coaching Institute British Columbia & Advanced Training and Performance Ltd, 2004.

Men det finns andra perspektiv som inte fått lika stort utrymme, i varje fall inte i Sverige. Jean Côté och hans kollegor delar den dominerande synen på talang med t. ex. Ericsson m. fl. och att det krävs en stor mängd träning för att utveckla talangen, men de är inte eniga i synen på *deliberate practice*.⁷⁴ Côté m. fl. menar att det i forskningen inte finns något tydligt stöd för att en tidig specialiserad och systematisk träning skall vara den bästa vägen för att utvecklas från talang till högt presterande idrottsutövare. Han myntar i stället uttrycket *deliberate play* och menar med detta att det finns stöd för att en bred, engagerad men lekfull, spelliknande träning är minst lika effektiv. Enligt Côté och hans kollegor bör de tidiga idrottsåren (upp till 11-12 års ålder) vara *sampling years* där man provar många idrotter med i huvudsak lekfull träning. I ålder 12-15 år minskas antalet idrotter och aktiviteterna består av ungefär lika delar *deliberate play* och *deliberate practice*. Denna period kallar de *specializing years*. Från cirka 16 år talas om *investment years* övervägande systematisk träning och fokusering på en idrott.

Côté och hans kollegor menar att detta upplägg är lika effektivt för att utveckla talang. Dessutom menar de att det har fördelen att det leder till mindre skador och ett bestående idrottsintresse hos dem som väljer att inte satsa på en elitidrottskarriär och min – i motsats till den mera systematiska träning som ofta leder till att många utövare sluta för att aldrig återvända tillbaka till sin idrott igen.⁷⁵

74 Se t ex Jessica Fraser-Thomas, Jean Côté, & Janice Deakin, Youth sport programs: an avenue to foster positive youth development, *Physical Education and Sport Pedagogy* Vol. 10, No. 1, February 2005, 19 – 40, Jean Côté, Joseph Baker & Bruce Abernethy. From play to practice: A developmental framework for the acquisition of expertise in team sport. In Janet Starkes & K. Anders Ericsson (Eds.), *Recent advances in research on sport expertise*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2003, Jean Côté & Jessica Fraser-Thomas. Youth involvement in sport. In Peter Crocker (Ed.), *Introduction to sport psychology: A Canadian perspective*. Toronto: Pearson Prentice Hall, 2007, Jean Côté & John Hay. Children's involvement in sport: A developmental perspective. In John Silva & Dianne Stevens (Eds.) *Psychological foundations of sport* (pp. 484-502). Boston: Allyn & Bacon. 2002.

75 Se t ex Fraser-Thomas, Côté, & Deakin, 2005, Côté, Baker & Abernethy, 2003, Côté & Fraser-Thomas, 2007, Côté & Hay, 2002, etc

I diskussionen i slutet av rapporten anknyts till dessa två perspektiv igen.

5. Specialidrottsförbundens syn på begreppet talang

5.1 Talang – önskvärd förmåga?

När förbundsöreträdarna får frågan *vad är en talang i din idrott* svarar de ofta inledningsvis på vad som faktiskt krävs för att bli internationellt framgångsrik i respektive idrott. Alltså inte i första hand om det är en talang utan vad som är nödvändiga förmågor för att lyckas. Här följer några exempel:

Man måste inte vara bäst på allting men man måste vara världs bäst på någonting – men man kan ha en svaghet eller mindre bra sida. (Badminton)

Michael Jordan – den optimala talangen. (Basket)

Är man 10 år och har talangen så syns det. Det handlar mycket om att ha fallenhet att kunna ta emot instruktion och omsätta det. Och om man vågar – det glöms ofta bort. Du måste våga prova, lita på dig själv. (Gymnastik)

Vi ser attityden/inställning som en viktig talang – kanske den viktigaste. Denna talang i kombination med träningsvilja – träningsambition. (Bordtennis)

Perceptionsförmåga kan man inte vara utan. För att lyckas måste man kunna ta in och bearbeta många intryck väldigt snabbt. Så det handlar om spelförståelse och snabb uppfattning. Men också en kreativitetsvariabel. En bra spelare, jämfört med en mindre bra spelare på denna nivå, registrerar alla möjligheterna medan en lite sämre utesluter fler handlingsalternativ tidigare. (Innebandy)

Intrycket är att förbundsöreträdarna tycker att detta är ett komplicerat begrepp. När intervjuerna kommer in på området så blir ofta svaren försiktiga och funderande. Vi talar om *The Billion Dollar Question*.

Vad innebär det att vara eller ha talang? Flera av förbunden tar upp att faktorer som vilja att träna hårt och att sträva efter utveckling är särskilt viktiga. Utan drivkraften spelar det ingen roll vilka förutsättningar som finns. Överlag visar resultatet av intervjuerna att de flesta förbunden anser att de tre begreppen *medfödd talang, miljö* och *träning* har betydelse. Det skiljer sig dock en del i synsättet kring dessa. Några av förbunden menade att det medfödda är av stor betydelse medan andra inte ansåg att det spelade speciellt stor roll. Dessutom var det vissa skillnader i uppfattningen om vad som är medfött.

Skidförbundet menade exempelvis att den viktigaste talangen är viljan och drivkraften att träna hårt och att detta var medfött.

Oftast när man pratar om talang så är det någon som har lätt för någon idrott. Ja bra bollsinn i fotboll, bra teknik i skidor och så vidare, lätt för det. Men det är inte den talangen som det handlar om, inte i längdskidor som är en tuff, hård och krävande sport både fysiskt och psykiskt. Då är det den talangen, att man brinner tillräcklig för det. Den här viljan att bli någonting. Att underkasta sig allt det här och ha fullständigt fokus på det du skall göra. Det är den viktigaste talangen. Och den är nog mest medfödd, påverkas utav miljön, kan också påverkas utav träning. Men i den ordningen skulle jag vilja sätta det i alla fall. (Skidor)

En liknande uppfattning framförs av Friidrott:

Talangen är mångfacetterad helt klart, fysiskt, mentalt, vilken drivkraft man har, hur man pallar träning utan att gå sönder, om man går sönder hur driven man är att komma tillbaka fort och göra det man skall när det gäller rehabträning. (Friidrott)

Orientering menar att det handlar om fysisk och en sorts strategisk förmåga:

Vi måste kunna springa fort, vi behöver ha en bra fysik. Man behöver kunna tekniken och en

hel del erfarenhet eftersom vår tävlingsarena är på så många olika platser. Man behöver också en stark personlighet, tro på sig själv, vara trygg i sig själv. Göra det man bestämt sig för och tro på det. (Orientering)

Forskning visar att medfödda faktorer inte tycks ha speciellt stor betydelse. Analogt med detta menar flera av förbunden, att drivkraften är särskilt viktig.⁷⁶ Så säger t.ex. Fotbollförbundet att drivkraften är nummer ett och att det medfödda har mindre betydelse.

... vi tror ju inte så mycket på det genetiska, det är klart att allting går ju att lära sig om man bara är intresserad och brinner för det. (Fotboll)

Specialidrottsförbunden tycks mena att det både handlar om vilka faktorer som kan anses som medfödda och om dessa faktorer har betydelse eller inte. Gemensamt mellan de flesta förbunden var att miljön och träningen ansågs viktiga.

Brottningsförbundet menade att det självfallet är bra om utövarna har positiva medfödda aspekter och en bra miljö att träna i för att få fram talang men att det i första hand är en individ som vet vad den ska träna, hur den ska träna och varför den ska göra det.

Det skulle vara jättebra om en individ hade talang, men min syn på talang det är någon som har en målbild. Det är någon som vet vad och varför och hur man ska träna. Jag tror oftare att det är de som räcker till målet i slutändan än de kortsiktiga talangerna som har snabba framgångar. (Brottning)

Detta synsätt ligger väl i linje med det som Ericsson m.fl. företräder. De betonar vikten av ett reflekterande och analyserande synsätt i strävan efter utveckling i träningen. Det krävs alltså både talang och en sorts medvetenhet om vad som behöver göras med denna talang.⁷⁷

⁷⁶ Se tex Ericsson, Prietula & Cokely, 2007, 117 och 120 och Bloom, 1985, 5-6.

⁷⁷ Ericsson m.fl., 2007.

Flera av förbunden betonade att den tidigare dominerande uppfattningen var att så fort man talade om talang så handlade det om teknik. I t ex fotboll och ishockey var det individen med en god teknik som var *den sanne talangen*. Men idag ses detta som en aspekt, kanske inte ens den viktigaste jämfört med mera betydelsefulla aspekter som drivkraft, vilja och ambition.

5.2 Betydelsen av det medfödda

De flesta förbunden verkar alltså tycka att det medfödda har betydelse. Däremot går meningarna isär när det gäller hur viktigt detta är och vad som faktiskt är medfött.

Det medfödda kan vara att man har en bra byggd kropp så att anlagen passar för brottningen. Man har en bra kontroll på sin kropp och vad gäller träningen, som jag nämnde förut, att man lär sig vad man ska träna, hur man skall träna och varför. (Brottning)

När det gäller medfödda egenskaper så framhålls ofta olika fysiska faktorer som storlek, muskelfibersammansättning etc. Detta får också stöd i litteraturen.⁷⁸ Där betonas att forskning har lyckats identifiera gener som har betydelse för uthållighet, styrka, maximal syreupptagningsförmåga och för träningsbarhet. Detta kan alltså innebära att någon som väljer att syssla med exempelvis en sprintgren i friidrott, men har en mindre andel snabba muskelfibrer, är det inte speciellt sannolikt att denne utövare når upp till världselit i vuxen ålder. Individen i fråga kan utvecklas och göra enorma framsteg i förhållande till sin egen potential men gentemot konkurrenter med hög andel snabba muskelfibrer är det föga troligt att personen kan komma att konkurrera på toppnivå.

På samma sätt kan det eventuellt vara med någon som väljer att satsa på en sport som längdskidåkning. Den idrotten kräver hög syreupptagningsförmåga och om det inte finns

⁷⁸ Se tex SISU Idrottsböcker, Talangutveckling, 2005, 17.

goda anlag till att kunna förbättra den kommer det troligtvis vara svårt att konkurrera med världseliten. Forskning visar nämligen att en del kan förbättra sin syreupptagningsförmåga avsevärt medan andra endast kan förbättra den lite.⁷⁹ Med detta i åtanke kan det tänkas vara mycket svårt att kunna hävda sig mot andra skidåkare som kan ha extremt höga värden. Därför är det intressant att skidförbundet inte i första hand framhöll medfödda fysiska faktorer utan menade istället att den viktigaste talangen i längdskidåkning är viljan,

Det handlar om att ha en enorm vilja att underkasta sig all hård träning och ha fullständig fokus på det som skall göras och dessutom tåla den oerhört hårda träningen. Det är den viktigaste talangen och den är nog mest medfödd men påverkas utav miljön och kan också påverkas utav träning. I den ordningen skulle jag vilja sätta det, i sådana fall. (Skidor)

Denna uppfattning får stöd av andra förbunds- företrädare.

Du har lite med dig innan födseln, det tror jag. Men du kan bli påverkad av din närmiljö, mamma, pappa, kompisar. Efter det blir det i en förening där du kommer att spendera väldigt mycket tid. (Ishockey)

Ishockeyförbundet säger att de som oftast blir bäst är de som alltid gör det lilla extra. Om tränaren exempelvis säger att de ska göra tio repetitioner av en övning, gör de kanske tolv-tretton istället, de har *den inre drivkraften*. Andra idrotter är inne på samma linje.

I vår sport är träningsviljan, vilja att lyckas det viktiga. Därför är det mycket svårt att utesluta någon på grund av bristande talang. I vår sport kan man kompensera lite sämre sidor genom att vara jättebra på andra. (Badminton)

Samtidigt som den långsiktiga träningen betonas av flera förbunds- företrädare anför

också att det inte bara räcker med att träna. Du måste, precis som Badmintonrepresentanten säger, ha *någonting extra*:

De kan ju inte kunna allt från början, det kan vi inte kräva... Men vissa kan mer från början, har ett bra skott eller så, men har dålig spänst som de då får jobba med. (Handboll)

Till en viss nivå kan man lära sig. Att bli SM-gymnast tror jag att man kan träna sig till – det beror mycket på vad man själv vill. Men för att nå det yttersta, perfektionismen så krävs något extra. (Gymnastik)

Sammantaget så tycks förbunden mena att det finns medfödda egenskaper. Oftast anges här olika fysiska aspekter som storlek, muskelfibersammansättning etc. men också ambition, vilja och hängivenhet. De allra flesta förbunden framhåller dock att de menar att det medfödda är av mindre betydelse än det som uppnås genom långvarig träning. Dessutom är det svårt att se vad som är medfött eller tidigt utvecklat.

5.3 Tidig mognad

Precis som ofta inom forskningen på området så framhåller förbunden det faktum att tidig mognad eller *relativ ålder* påverkar bedömningen av vad som är medfödd talang och vad som är tidig utveckling. Företrädaren för simning ger en bra bild av detta:

Jag tror att man många gånger förväxlar talang med fysisk mognad. I vår idrott blir det väldigt, väldigt tydligt att när man är tio, elva, tolv och storvuxen så klarar man sig väldigt bra på den här storleken och styrkan som man har fått. Många förväxlar nog det med talang för de går ofta långt i tävlingar och mästerskap. Sen kommer det en dag när de är femton, sexton och de andra har vuxit ikapp. Då står de där med sin urusla teknik, som de många gånger har. Medan andra har utvecklat en bättre teknik därför att de var tvungna att göra det. (Simning)

⁷⁹ Ibid., 17

Att talang många gånger misstas för fysisk mognad är något som också forskningen visat. Tidig fysisk mognad medför inte självklart en hög fysisk kapacitet i vuxen ålder men det leder till att barn som är sena i utvecklingen förbises. Det finns omfattande forskning på detta område. Olika studier, idrottspecifika och generella, nationella och internationella, har visat på svårigheten med att göra jämförelser mellan olika individer innan de alla passerat sin tillväxtperiod.⁸⁰ Detta kommer att behandlas ytterligare i nästa kapitel. (*Talangi-identifiering*)

5.4 Miljöns betydelse

I samtliga intervjuer framhålls att miljön är av stor betydelse. Friidrottsförbundet uppgav att miljön var exceptionellt viktig och nämnde saker som en stödjande förening med bra tränare och att det finns föredömen i träningsgruppen. Samma uppfattning framförs av andra förbund:

... för en talang är det självfallet lättare om individen i fråga har tillgång till en god miljö i form av en bra klättringsvägg och kompisar att träna med, men det är ändå det medfödda som är avgörande. (Klättring)

Miljön är oerhört viktig, nästan a och o. De här simmarna, tränar ju ganska mycket förhållandevis tidigt. De lägger ner väldigt mycket tid. Simning är inte heller i sig så jäkla socialt när man ligger i vattnet, men lite före efter och mellan passen. En bra träningsgrupp där de trivs tillsammans, har kul ihop och trivs, har kul med tränaren, det är alltså skillnaden mellan att lägga av och fortsätta. (Simning)

⁸⁰ Carlson 1991, 146-147 och Peterson, 2005. Se vidare Carling Christopher, le Gall Fabrice, Reilly Tom & Williams A Mark. Do anthropometric and fitness characteristics vary according to birth date distribution in elite youth academy soccer players? *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*. 2009 Feb; 19(1):3-9, Delorm Nicolas, Boiché Julie & Raspaud Michel. The relative age effect in elite sport: The French case. *Research Quarterly for Exercise & Sport*, 2009 80(2): 336-344 och Helsen, Werner F., Van Winckel Jan & Williams Mark. The relative age effect in youth soccer across Europe, *Journal of Sports Sciences*, June 2005; 23(6): 629 – 636

Basket framhöll till och med att det kan vara miljön som gör att en talangfull ung tjej eller kille väljer, och blir bra, just i en specifik idrott.

Ta systrarna Eldebrink, de valde rätt föräldrar, valde rätt postnummer för i Södertälje fanns det en positiv basketmiljö. Sanna och Jenny Kallur kunde inte bli lika bra i basket i Falun men hade ungefär samma familjebakgrund. Två tvillingpar med unik idrottsbakgrund. Det finns baskettalanger och idrottstalanger överallt men de måste växa upp på rätt ställe: bor man i Södertälje blir det i basket men i Tärnaby blir det slalom. (Basket)

Miljön kan vara den avgörande faktorn när en idrottande kille eller tjej väljer om de ska satsa, och utveckla sin talang, eller inte.

Vi tror att miljön är viktig. Om en spelare som är 13-14 år och är lite loj och är i en miljö som är loj är risken stor att han inte kommer att få ett bättre beteende – att skärpa till sig lite. Men har han träningskompisar runt sig som har rätt fokus så kan det absolut vända. Men det som kan påverkas mest är att sätta honom i en miljö där han har bra seriösa kompisar omkring sig, som tränar bra, som snackar pingis på ett bra sätt och som påverkar den här killen. Men vi vill också utbilda tränare och föräldrar i rätt inställning. (Bordtennis)

Men man behöver inte födas i rätt miljö – man kan välja miljö:

Det kan vara att flytta till ett idrottsgymnasium där det finns bra tränare. Man blir en i mängden, man får inte samma uppmärksamhet – men bra sparring, planering, upplägg etc. En elitmiljö, bra äldre spelare som inspirerar, bra tränare/kompetens. (Badminton)

Fotbollförbundet uppger att miljön och stödet för utövarna är mycket viktigt. Det handlar om mer än att bara spela fotboll. Stöd hemifrån, tränare, förmåga att hantera motgångar är bara några av de aspekter som kan vara viktiga för

utvecklingen. De flesta förbund ser detta som ytterst viktiga faktorer i fråga om talangens utveckling. Men om individen är stark i sig själv kanske miljön har mindre betydelse:

Miljön är alltid viktig men ju tryggare personen är i sig, desto mindre betydelse har miljön. Då går han eller hon sin egen väg – oavsett... (Orientering)

Sammanfattningsvis betonar nästan alla förbundsrepresentanter miljön. Citaten ovan är bara några exempel på detta. De framhåller också att miljön är komplex, föräldrar, kamrater, klubb, tränare, skola, lärare, etc. Men dessutom påpekas att miljön på olika sätt kan påverkas, byta klubb eller tränare, flytta till annan ort, påverka föräldrar, lärare och tränare etc. Miljöns betydelse får också stöd av forskning på området. Bloom menade exempelvis att en uppmuntrande omgivning med stöd från bland andra familj och tränare är extremt viktigt. De studerade idrottsutövarna sa till och med att utan stödet från omgivningen hade de aldrig blivit så framgångsrika som de blivit. Stöd kan naturligtvis fås på ett flertal olika sätt. Det kan exempelvis handla om tid för träning, bra träningskompisar, uppmuntran och pengar.⁸¹

5.5 Ambition – Attityd

Precis som miljön framhålls så betonas betydelsen av ”rätt inställning”. Uttryck som attityd, ambition, commitment, vilja etc. används. Här kommer några exempel på detta:

Man måste ha karaktär, inre drivkraft... och förmåga att vara i ett kollektiv – det är ju en lagsport. (Basket)

Sedan räcker det ju inte att sticka ut som 15-åring, man måste orka hela vägen, det är ”extraordinary” personer. Det är ju världsstjärnor vi är ute efter. (Handboll)

Intresse. Det är den absolut första egenskapen. För att orka träna och orka vara foku-

serad. Har man inte det intresset så kommer man aldrig bli något. (Fotboll)

Inställning är viktigt menar förbunden, oavsett om ambitionen och viljan är medfödd eller inte, en talang eller inte.

Vi ser attityden/inställning som en viktig talang, kanske den viktigaste. Denna talang i kombination med träningsvilja – träningsambition. (Bordtennis)

Det räcket inte bara med talang – man måste vilja träna också:

Drivet måste finnas där. Det ser jag. De som har blivit bäst är de som har tränat för det, de som har bestämt sig. Det finns en bra beskrivning: man lever som skytt 24/7. Det är skyttet som går först, men det är viktigt att se på alla delar i livet man måste ändå få in det här med flickvän och pojkvän och familj och sådana saker. Man måste få tid med allt men det är ändå skyttet man prioriterar. (Skytte)

Man ser det tidigt men däremot så kan de utvecklas olika beroende på den inre drivkraften, viljan. En tidig talang kanske inte vill kämpa lika mycket. Medan en med lite mindre talang med kämpaglöd kan lyckas. Man ser talang till en viss nivå. (Gymnastik)

I attityden ingår också att man själv bidrar till att skapa en prestationsmiljö som påverkar andra positivt.

Rätt inställning till träning – när det är träning så tränar man och man vilar när man ska.

Rätt snack – man pratar om träning på rätt sätt, positivt. Tycker om att svettas och träna hårt.

Bra kompis, snackar inte skit, unnar andra framgång. (Bordtennis)

Sammantaget visar resonemanget sådant att det (eventuellt) finns något som är talang men att denna talang är mer eller mindre viktig. Talangen utvecklas genom långsiktig träning,

⁸¹ Bloom, 1985, 140-141, 214

en långsiktighet som kräver stor vilja/ambition. Denna vilja förstärks och bevaras lättare om man finns i en miljö som stimulerar ambitionens träning.

Men om det nu finns något som kan kallas talang. Är den generell eller specifik? Kan man vara talang i bara en idrott eller kan man vara en mera generell talang?

5.6 Den multidimensionella talangen

Fotbollsrepresentanten diskuterar betydelsen av de medfödda egenskaperna och färdigheterna. Fotboll innefattar så pass många olika kvaliteter att det medfödda inte har speciellt stor betydelse. Så här beskrivs det:

Fotboll är en komplex idrott. Det handlar om att uppfatta situationer och positioner, att man spelar på olika positioner och är fysisk på olika sätt. En fotbollspelare ska vara uthållig, snabb, explosiv och ska kunna hoppa högt vilket gör att det blir väldigt komplext. Jag brukar säga att om man inte har någon av de här kvaliteterna, ingen har ju alla kvaliteter, så kan man kompensera det genom att vara jättebra på något annat. Om jag inte är så snabb så kan det kompenseras av att jag har bra speluppfattning, då läser jag in situationen och tjuvstartar lite i alla situationer och så kanske jag vinner mot dig ändå. (Fotboll)

Detta kan anknytas till vad Brown kallar den multidimensionella talangen, att ha många kvaliteter men att det kanske inte är nödvändigt att ha extremt mycket av allting. En talang av den här karaktären kanske kan ta snabba beslut, byta riktning, undvika motståndare och hantera en boll otroligt bra men tillhör inte de snabbaste på att springa rakt fram. I någon annan idrott kanske det istället krävs en endimensionell talang, att ha extremt mycket av några få kvaliteter, som exempelvis en sprintlöpare, att vara exceptionellt snabb på att springa en förhållandevis kort sträcka. För den här utövaren ställs inga krav på att hantera en boll eller att göra riktningförändringar men

det ställs däremot höga krav på de kvaliteter som har med snabbhet att göra.⁸²

En av egenskaperna som fotbollförbundets företrädare tar upp som särskilt viktig är utövarnas koordination dvs. hur den egna kroppen hanteras. Denna färdighet går enligt fotbollrepresentanten att träna upp men olika personer behöver olika mycket träning:

Det är klart att om någon har lite lätt fallenhet för koordination och lätt att uppfatta så kanske denne behöver hundra timmar på sig för att jonglera till trehundra medan jag kan behöva tusen timmar. Det går ju så klart att lära sig till sist. (Fotboll)

⁸² Brown, 2001, 4.

6. Specialidrottsförbundens syn på talangidentifikation

När förbundsöreträdarna använder begreppet *talangidentifikation* betyder det ibland att man försöker identifiera de viktiga egenskaperna (talangerna) och ibland att man försöker finna de individer som har en potential att bli framgångsrika (de talangfulla). I detta resultatkapitel kan därför begreppet talangidentifiering ha båda dessa betydelser.

6.1 När anser förbunden att talang kan identifieras?

När det gäller frågan om talangidentifikation har de flesta förbund en reflekterande och problematiserande syn. Med det menas här att de ser på frågan ur olika perspektiv. Den allmänna uppfattningen är att de relativt tidigt kan se om en person har förutsättningar att kunna bli bra och på det sättet skulle de då kunna benämnas som talanger. De talanger som, enligt förbundet, kan uppfattas tidigt handlar vanligtvis om kroppsuppfattning och koordination och egenskaper av liknande karaktär. De betonar dock att detta inte borgar för att de blir framgångsrika som vuxna. De flesta förbund menar att man inte kan se detta med säkerhet förrän i 15 – 19 års ålder. Ishockey säger att det kan dröja upp till 15 – 22 års ålder innan det är möjligt att se vem som kan bli en spelare på hög nivå.

Ja, vi har ju camper för U15 och då tycker man ju att man skulle kunna säga något men det känns väldigt osäkert. Vi har några spelare i U18-landslaget som spelar i elitserien och klarar sig bra men det är ingen garanti för hur det kommer att se ut när de blir äldre. De är långt fram, men det beror på hur var och en utvecklas. Så någonstans mellan femton och tjugotvå kanske man kan veta. (Ishockey)

Samtidigt som man eventuellt kan identifiera talang relativt tidigt så tycks den allmänna uppfattningen vara att man ändå måste ”vänta och se”. Det är egentligen bara klättring som säger att de kan se om det är en talang redan när utövaren är tio år. Det skall dock tilläggas

att de även menar att de kan upptäckas senare. Den allmänna uppfattningen som framkommer i intervjuerna får också stöd i forskningen. Brown skriver att det alltid finns de barn och ungdomar som är bättre än andra. Detta betyder dock ingenting gällande om de kommer bli framstående idrottare i vuxen ålder.

Det kommer alltid att finnas barn som är bättre än andra barn i samma ålder men det indikerar inte något annat än att de är bättre än andra barn i samma ålder vid den specifika tidpunkten. (egen översättning)⁸³

Men vad tittar man då efter – vad är det man kan se?

Vi tittar mycket på inställning och attityder. Spelarna ska ha rätt fokus på match och på träning. Det är svårt att ta ut spelaren på 12-årsnivån – det är mycket enklare när det gäller 15-åringar. De har varit med längre och har mognat mer. Då känner vi dem bättre som personer. (Bordtennis)

Man försöker se om de sticker ut i sitt lag, om de passar på sin position, är det en spelare som är utvecklingsbar i den positionen. Så det är en typ av bedömning. Sticker du ut i ditt lag, Har du fysiska förutsättningar, är du ”tvåvägsspelare”, etc: spelare, position och utvecklingsmöjlighet. (Handboll)

På vissa kan man nog se väldigt tidigt, på deras naturliga rörelsemönster i vatten, vattenbalansen, hitta läge, om man tar den här simmässiga talangen. På andra kan man inte se det, utan det kommer sen, men de kan ju också lära sig, liksom det här med tekniken. (Simning)

Gymnastik framför en annorlunda uppfattning. De menar att man kan se mognad, koncentrationsförmåga och förmåga att förstå instruktion, tidigt.

Mognad märker man oerhört snabbt. Om man får ett gäng 7-åringar så är det nästan det som är det avgörande. Att man kan lyssna och

⁸³ Brown, 2001, 6-8

sedan göra det. Sedan är det väl så här: en del passar inte för det. De vill springa omkring. Andra tycker om ordning och reda för det är det i gymnastiken. (Gymnastik)

Även Innebandys företrädare anför andra faktorer än t.ex. tekniska och fysiska:

Man går på innebandykvallitéer, sociala kvalitéer och något som vi skulle kunna kalla personliga egenskaper. (Innebandy)

Medan Skytteförbundets representant menar att man ibland kan se tidig talang men att det egentligen inte betyder så mycket eftersom man inte vet om de kommer att ha rätt ambition – *träningstalangen*.

Vi har exempel på en skytt som kommit fram som 12-åring. Normalt ser man det inte förrän i 15 – 16 års ålder. Vid 13 – 14 år går de över från sittande till stående sedan tar det några år. Det är väl där i 15 – 16 års ålder man kan börja se det. Det man kan se då är om det är en skyttetalang. Man kan ju inte se om det är en skytt som till slut kommer att lyckas, om det är en träningstalang. (Skytte)

Ofta sammanblandas kanske framgång på grund av tidig längdtillväxt med talang. Volleyboll diskuterar detta:

Det viktiga är egentligen inte kroppslängd utan "hur högt hoppar du". Om du är 207 så har du fördel när det gäller att hoppa högt framför en som är 180 cm. Det tar mer kraft och tid för den som är kortare. Så längd ger dig fördel. Men samtidigt är det så att världens bästa spelare är 191. Men han är extremt snabb och har enorm spänst. (Volleyboll)

Det verkar alltså finnas en allmän uppfattning att man kan se olika medfödda eller tidigt utvecklade färdigheter och egenskaper men att dessa inte garanterar senare framgång. Men handlar det om talang eller intresse?

Fotboll menar att talang är relativt oviktigt. De menar att det avgörande är intresse och hän-

givenhet. Intresse måste utövaren ha hela tiden och det är sedermera det som avgör om spelaren kommer att bli framgångsrik. De menar vidare att de kan se dem som är duktiga just nu men, säger också, att det inte betyder att de kommer bli bra längre upp i åldrarna.

Brottning, som menar att talang handlar om att lära sig hur och vad som skall tränas samtidigt som det finns en tydlig målbild, anser att de som har kortsiktiga framgångar i unga år inte är speciellt intressanta. De menar att det handlar om en långsiktig process som gör att talangerna identifieras när de är mellan femton och tjugo år. Dessa idrotter menar, som flertalet andra, att det rör sig om ett intresse som gör att individen utvecklas till t.ex. fotbollsspelare eller brottare. På frågan om när man kan se en talang svarar de:

Det kan man göra vid väldigt tidig ålder på vissa. Det finns flera som man kan se bara på rörelsemönster och kontroll på kroppen att de skulle nog kunna bli duktiga brottare. Men att identifiera totalt så skall de ha kommit upp en bit, så att de är någonstans mellan 15 och 20 år för att verkligen blomma ut ordentligt som talang. (Brottning)

Enligt förbunden tycks intresse och hängivenhet spela större roll än medfödd talang. Men är det i så fall viktigt att börja tidigt, eller kan till och med tidig respektive sen start påverka vår syn på om en individ är talangfull eller inte?

De flesta förbunden menar att man bör börja tidigt – utan att exakt precisera när. Friidrott skiljer sig lite genom att de uppger att det är många som inte börjar förrän de är runt 13 år. Detta kan ses som relativt sent. Men trots detta är de i 18 – 19-års ålder redan bland de tio bästa juniorerna i världen eller Europa. Vidare menar de också att styrke- och distansgrenarnas utövare i regel slår igenom senare än exempelvis sprint- eller hoppgrenarnas utövare.

I sprint så är man snabb redan från början, är man inte snabb från början så blir man inte det heller. Och då från början menar jag femtonsexton då kanske så syns det att talangen finns där på ett eller annat sätt. Man behöver långt ifrån vara bäst men man måste vara med i alla fall. (Friidrott)

Enligt Friidrott är det vanligt att utövare som inte är så bra som 14 – 15-åringar ändå kan bli mycket framgångsrika. Som exempel på detta nämner de Christian Olsson och Karolina Klüft som inte sågs som stjärnor i yngre tonåren. Denna erfarenhet har också stöd i forskning på området. Brown menar att hur mycket tränarna än skulle vilja, går det inte att förutspå framgång i vuxen ålder. Det finns helt enkelt allt för många aspekter att ta hänsyn till.⁸⁴

I resonemanget om talang ligger både en *absolut* och en *relativ* aspekt. De kan handla om att bli så bra som möjligt utifrån sina förutsättningar – *absolut* – eller att bli så bra som möjligt i förhållande till andra – *relativ*. Detta kommer att tas upp senare i detta kapitel men nämns här eftersom några av förbunden snuddar vid detta i sina svar.

Friidrottsrepresentanten menar till exempel att hur gärna man än vill så kan man inte bli en sprinter på yttersta världsnivå utan rätt sammansättning av muskelfibrerna. Likaså gäller det att ha rätt förutsättningar för uthållighetsidrotterna. Kvaliteterna är dock träningsbara och kan förbättras men endast till en viss gräns:

... är du född med dålig kondis så blir du inte någon världslöpare. (Friidrott)

Likaså menar Friidrottsrepresentanten att vissa föds starkare än andra och har lätt för att just utveckla detta. Även Ishockey och Skidor uppger att det genetiska spelar en viss roll. Skidor anser vidare att du måste ligga på en viss nivå gällande syreupptagningsförmågan för att vara bland de bästa på mästerskapen.

⁸⁴ Brown, 2001, 6-8

Även de mentala aspekterna är, enligt litteraturen på området, i de flesta fall träningsbara.⁸⁵ De kan vara både ärvda och upptränade. En del är mycket intresserade av idrotten redan tidigt medan andra kanske blir det. Dock påpekas att det kan svänga snabbt om barnen/ungdomarna utsätts för negativa upplevelser. Detta gör att miljön ses som viktig del av dessa frågor. Brown uppger att det mentala kräver planering och träning för att det skall utvecklas. Vidare menar han att det finns ytterligare diffusa perspektiv i dessa frågor som att lyckas prestera i pressade lägen och kunna påverka sina medspelare i en positiv riktning. Dessutom är ”coachbarheten” viktig, det vill säga att utövaren lyssnar på och tar till sig tränarens råd. Dessa frågor hänger samman med både miljön och inställningen och får anses viktiga i fråga om talangens utveckling.

6.2 Hur anser förbunden att talang kan identifieras?

Utifrån de olika idrotterna kan vi se att olika faktorer ses som viktiga eller mindre viktiga för en talang. Friidrott till exempel mäter det mesta i tid, centimeter och meter. I uttagning av olika träningsgrupper etc. så kan olika typer av långsiktiga värderingar göras men inte vid mästerskap.

När det gäller läger, sammandragningar och utvecklingsträffar i en grengrupp under hösten och våren kan man ta med någon som kanske inte gjort resultat men som man tror på i framtiden. Eller på intag till friidrottsgymnasium där de är 16-17. Men när det gäller till mästerskapen är det strikt på resultat från internationella förbund och har man inte klarat det så kan man inte anmäla de helt enkelt. Där är det strikt resultatmässigt. (Friidrott)

Kvalgränserna bestäms inte av förbundet utan det är den internationella organisationen som styr detta. De inblandade får en omedelbar feedback på om deras prestation är bra eller dålig. Det blir en form av naturligt urval till

⁸⁵ Ibid, 45-52

följd av detta. De poängterar dock att alla får vara med men att de som inte är så bra tyvärr ofta tröttnar. Friidrottens träningsgrupper består av både killar och tjejer, aktiva på olika nivåer och från olika årskullar.

Det är intressant att jämföra simning och friidrott då dessa idrotter kan tyckas ha liknande utformning. Exempelvis handlar simningen och löpgrenarna om samma sak, att ta sig från start till mål inom ramarna för gällande regler. Simning uppmanar dock till att tona ner tidsfixeringen medan friidrottsförbundet använder sina mätningar. Båda idrotterna menar dock att det är viktigt att ha roligt och att de aktiva kan vänta med beslutet om en eventuell elitsatsning. Det svenska laget från friidrotts-VM 2005 hade en snittålder på tretton när de började träna friidrott. Det kan ses som relativt sent men de slog dessutom igenom relativt tidigt. Detta skulle kunna bero på att de sysslat med andra idrotter som gjort att deras fysik har kommit att bli väl lämpad för friidrotten.

Inom många förbund pågår diskussioner om uttagning utifrån aktuella resultat eller utifrån bedömning om framtida utveckling. Många förbundsöreträdare ser detta som ett dilemma. De menar att klubbar och ledare/föräldrar ofta föredrar uttagningar utifrån ranking, resultat, skytteligor etc. medan de själva hellre skulle vilja se det lite mera långsiktigt.

Det blir jättemycket kritik från tränare, klubbar, spelare, föräldrar. Det är klart tryggare att gå på resultat. Det är accepterat att gå på resultat. De man tar ut får inspiration, motivation etc – självuppfyllande profetia. (Badminton)

Fotboll och Ishockey menar att andra aspekter är viktiga. På grund av dessa idrotters utformning kan utövarna kompensera sina sämre kvaliteter med andra som är bra. Exempelvis kan brist på snabbhet kompenseras med spelförståelse. Det vill säga att deras förmåga att förstå medför att de kan vara på rätt plats vid rätt tillfälle. Detta medför att de kan vara före

sin kanske snabbare motståndare.⁸⁶ Fotbollförbundet menar att det inte går att se om någon kommer att bli en stjärna. Det går att se att individen har bra förutsättningar för att bli bra.

Utövarnas inställning framhålls i många fall som viktig för att individen skall kunna bli framgångsrik. Skidförbundets representant pratar om att kunna ta sig igenom även träning som är monoton och kanske till och med tråkig. Ishockeyförbundet menar att individen med bra inställning gör det som krävs även om tränaren inte tittar för tillfället. Vissa förbund uttrycker specifikt inställning medan andra talar om intresse. Speciellt Skidförbundets företrädare visade med tydliga exempel hur de menar att detta är viktigt. Vid uttagningar till skidgymnasierna har de djupgående intervjuer med de sökande. Detta för att fastställa hur stort deras intresse egentligen är. Anledningen uppges vara att de till exempel vill eliminera risken att de håller på för att deras föräldrar gillar skidor.

Badmintonrepresentanten poängterar ett annat perspektiv – vanan att ta instruktion, vanan att träna beroende på träningsbakgrund:

Är de bra på att ta in information, lära sig fort? Det är svårt att upptäcka på ett 2-3-dagars läger. Antingen är de vana att vara i en träningsmiljö, vana att ta instruktion och att lära sig. De som inte är vana att få instruktion kan då se sämre ut. Tycker de om att träna? Detta har en del med mognad att göra, svårt att utesluta någon som tränar dåligt ibland, men det kanske inte är en intressant spelare just nu. (Badminton)

Företrädaren för Volleyboll sätter med några ord fingret på ett frestande och mycket svårt dilemma:

Om man har två kandidater, en som är 197 med sämre motorik och en kortare men som är snabb som en skällad råtta, så är det klart att den där länge är ganska intressant. För möjligheten att han blir en stjärna bara för att

⁸⁶ Jämför Browns, 2001, resonemang om *multidimensionell talang*

han är längre är så mycket större. Det är ett jobbigt dilemma. (Volleyboll)

6.3 Vilken kompetens krävs för att identifiera talang?

Det tycks vara svårt att veta vilka utövare som har förutsättningar att bli bra och ännu svårare att veta vilka som faktiskt kommer att ha den långsiktiga uthålligheten att träna så mycket som krävs. Vem kan då se detta, vilken eller vilka kompetenser krävs för att finna talangerna?

I lagidrotterna finns ofta *scouter* som, för klubbar eller förbunds räkning eller i egen regi, följer sin idrott i ett visst land eller landsdel etc. Deras uppgift är att försöka kartlägga talanger och göra bedömningar av deras utvecklingsbarhet och framtidsutsikter. Men även i andra idrotter, i andra förbund, pågår *scoutingverksamhet*. Det kan t.ex. handla om landslagledare/kaptener som besöker läger, cuper, tävlingar etc. för att kartlägga aktiva inför uttagningar till läger eller trupper eller t.ex. att tränaren i det ledande lokala fotbollslaget kommer ut och tittar på matcher/spelare i en ungdomscup i fotboll. Men det tycks alltså vara svårt att bedöma detta. Vilka är det som gör dessa bedömningar? Vilka kompetenser behövs för detta?

Ja, kompetensen att identifiera talang tycks vara svår att beskriva. Det som framkommer vid flera intervjuer upprepade tillfällen är att det handlar om bra tränare med god människokännedom och med förmågan att se vilka *som kan bli något*.

Jag tror att duktiga tränare har enklare för det. De har ofta ett öga för att se vilka som skulle kunna bli bra. (Friidrott)

Det tränade ögat får ju en viss erfarenhet. Att se vem som är med i landslaget om två år går nog bra men att sia om vem som är landslagspelare om 10 år – det är svårt. (Basket)

Det tycks vara svårt att beskriva hur bedömningen – scoutingen – egentligen går till. Uttryck som *god människokännedom, fingertoppskänsla, blick för det* används ofta. Ishockey säger att det handlar om att vara *god människokännare*. Andra kvalitéer som nämns är *kunskap om barns och ungdomars utveckling på det fysiologiska planet* (Simning), *stor erfarenhet av sporten – man ska ha varit med på många tävlingar* (Klättring) *kunna se det som sticker ut* (Handboll). Möjligtvis kan skillnaderna bero på de olika idrotternas karaktärer. Flera idrotter framhåller den egna erfarenheten av respektive sport medan Ishockey säger att många scouter själva har en spelarkarriär bakom sig men inte alla:

Den scout som av många anses vara främst i Sverige, han har ju inte ens spelat ishockey så ja ... det är väl inget hinder i vägen om man kan spelet hockey, men god människokännare tror jag. Kunna känna igen dem som har drivkraft och ambition. (Ishockey)

Ishockeyns företrädare menar vidare att det framför allt är de *dagliga tränarna* som kan se potentiella talanger. De har möjlighet att se alla delarna, hur de äter och tränar i vardagen, deras inställning över tid och så vidare. Denna uppfattning delas av Friidrott som menar att *det är ute i klubbarna som talangidentifikationen sker*.

Även Badminton och Bordtennis är av uppfattningen att det krävs återkommande observationer och kontakter för att kunna bedöma eventuell talang:

Det gäller att ha överblick över grupperna. För att kunna följa utvecklingskurvorna. Om man har koll så ser man vem det är som utvecklas och den tar man med. Men om man inte har koll så är chansen stor att man tar den som har bäst resultat. (Badminton)

Vi har tränare som är ute mycket på tävlingar. De har en dialog med flera tränare ute i landet. Våra talangansvariga väljs ut med omsorg. De ska ha bra dialog – nätverk. (Bordtennis)

Ett liknande synsätt har Skidor:

Innan de skall börja på skidgymsnasiet så har de en veckas läger, eller kanske två på rad, för att se inställningen när det är tuff träning och så vidare. Eller om det är lite monotont och tråkigt att de klarar av det... Det måste vara så ibland. För att det skall bli resultat. De som då står pall för det där, kan man identifiera att det finns en talang, att klara av det här. (Skidor)

Skidförbundet har också bedrivit ett projekt där de fick mer djupgående kunskaper gällande intervjuteknik.

Det är viktigt att kunna genomföra intervjuer och kunna prata med de här ungdomarna så att de öppnar sig. Vi körde ett projekt för några år sedan och fick lära oss erfarenheter av personer som jobbat med intervjuer vid uttagningar till olika utbildningar, pilotutbildning, balettakademin, lärarutbildning etc. Det där var lärorikt tycker jag. Så just det här med intervju och liksom komma innanför skalet det är en viktig bit. (Skidor)

Simning anser att många kompetenser är viktiga. Bland annat handlar det om barns och ungdomars utveckling på det fysiologiska planet. De menar vidare att detta bara är en del av problemet, det handlar också om yttre faktorer. Klätterförbundet uppger att det handlar om att ha stor erfarenhet av sporten. Kort sagt behöver personen ha varit med på många tävlingar och ha känsla för idrotten. Detta kan tyckas gå emot Ishockeys resonemang. De säger att deras bästa scout aldrig har spelat ishockey. Samtidigt finns det scouter som inte är speciellt bra trots att de har stor erfarenhet från sporten. Möjligtvis kan skillnaderna bero på de olika idrotternas karaktärer. Ishockey framhåller även att det främst är tränarna på hemmaplan som kan se potentiella talanger. De har möjlighet att se alla delarna, hur de äter och tränar i vardagen, deras inställning över tid och så vidare. Detta är också något som friidrottsförbundet uppger. Med andra ord är

det ute i klubbarna som talangidentifikationen sker.

6.4. Fysisk mognad – Relativ ålder

Rolf Carlsson har visat på tydliga indikationer på att tidig fysisk mognad påverkade uttagning till olika trupper och ungdomslandslag. I hans avhandling ingick idrotter med olika karaktär, brottning, längdskidor, handboll och fotboll. Hans resultat visade att mer än femtio procent av landslagutövarna i ungdomslandslagen var födda under det första kvartalet på året.⁸⁷ På senare år har Tomas Peterson⁸⁸ på liknande sätt påvisat att

... problemet är således att man letar efter talang men finner fysiskt mognad. (s 10)

Liknande uttryck används t ex i internationell forskning: *don't confuse maturity with talent – blanda inte ihop mognad och talang* (egen översättning).⁸⁹ Basketrepresentanten menar att tidig längdtillväxt också kan vara till nackdel:

Om man är lång tidigt så är man kanske inte så bra av motorikorsaker och då får man inte vara med – där missar vi spelare eftersom för många coacher är pokaljägare. (Basket)

Förbunden är dock väl medvetna om denna problematik. Flera av dem nämner ämnet och i vissa fall erkänner de till och med att de har problem med att komma tillrätta med denna fråga. Flertalet förbund nämner att det naturligtvis inte är så att fler talanger är födda tidigt på året jämfört med den senare halvan. De menar att det vore bättre att använda sig av den biologiska åldern istället för den kronologiska. De tillägger dock att de inte vet hur de skall gå tillväga för att göra det. Därmed gäller den kronologiska åldern även i fortsättningen. Men de försöker i dag vara med observanta på denna problematik.

⁸⁷ Carlson, 1991, 146-147.

⁸⁸ Se t ex Peterson, 2004.

⁸⁹ Se t ex Carling m.fl. 2009, Delorm m.fl. 2009 och Helsen m.fl. 2005.

Som tidigare nämnts finns omfattande forskning som visar på *the relative-age-effect*. Tidigare har Carlsons och Peterson svenska forskning nämnts.⁹⁰ Ett annat exempel från internationell forskning är Helsen med flera som studerade europeisk ungdomsfotboll och konstaterar:

Resultaten visade en överrepresentation av spelare födda under första kvartalet av urvalsåret (januari till mars) i alla nationella trupper mellan 15 och 18 år. Spelare med högre relativ ålder har större chans att bli identifierade som talanger beroende på fysiska fördelar i förhållande till sina jämnåriga (egen översättning).⁹¹

⁹⁰ Carlson, 1991 och Peterson, 2005.

⁹¹ Helsen m.fl. 2005, 629.

7. Specialidrottsförbundens syn på talangutveckling

7.1 Rekommenderade träningsmängder och träningsinnehåll i olika åldrar

Inledningsvis kan konstateras att förbunden är i färd med att ta fram olika nya talangprogram. De kan kallas *talangtrappor*, *träningsmallar*, *kravprofiler* etc. men innebär i samtliga fall mer eller mindre preciserade rekommendationer för träningsinnehåll och träningsmängd i olika åldrar.

De befintliga rekommendationerna för vad och hur mycket de aktiva ska träna i olika åldrar skiljer sig markant mellan förbunden. De sträcker sig från att en del föreslår ett visst antal träningspass varje vecka, som är olika beroende vilka åldrar det gäller, till förbund som inte har rekommendationer för varken barn, ungdomar eller elit.

Generellt sett kan det sägas att det från 16 – 17 års ålder ställs betydligt högre krav än för de yngre. Däremot är många förbund försiktiga med att ange rekommendationer i form av timantal. En del av förbunden uttrycker att de vill att utövarna ska träna så mycket som möjligt medan andra har mer specifika förslag. Noterbart är alltså att flera förbund inte rekommenderar speciellt mycket träning förrän i 15 – 17 års ålder, vilket skiljer sig markant mot vad som anförs av forskare på fältet. Ericsson m.fl. menade att det ofta är nödvändigt att ha tränat mycket i relativt låg ålder för att ha chans att konkurrera på toppnivå i vuxen ålder. De hävdar till och med att utan minst 10 000 timmar av målinriktad träning är det i stort sett omöjligt att nå internationell toppnivå, bortsett från några få undantag.⁹² Detta får också stöd av Bloom som skriver att det vanligtvis tog deltagarna i hans studie mellan tio till femton år att nå den allra högsta nivån.⁹³

Riksidrottsgymnasierna (RIG:en) är i många idrotter den första tydliga officiella kontakten mellan förbund och aktiva. Om inte annat så är det här man kommer in i förbundens verksamhet i en träning som styrs/påverkas av respektive specialförbud. I de flesta fallen läggs mycket tid och kraft på uttagningar till RIG:en, det handlar om (upprepade) observationer, tester, samtal med de aktiva men också med deras föräldrar och klubbtränare.

Senast i och med gymnasieålder så har de aktiva vanligtvis valt sin huvudidrott. Nu ökar träningsmängden och intensiteten. Många förbund menar att det idag finns många goda lokala och regionala alternativ till RIG:en och att de bästa i varje årgång inte alltid finns på samma ställe. Flera förbund arbetar också med certifierade regionala gymnasier.

Hur ser då förbunden på mängden träning som krävs för talangerna? Har man några rekommendationer om träningsmängd och träningsinnehåll?

Ishockey berättar att de inte har specifika rekommendationer men säger att de gärna ser att utövarna håller på *så mycket som möjligt*. Här betonas, precis som av många andra förbund, vikten av allsidighet. Det kan handla om att träna två, tre pass i veckan och att det då kan innefatta både ishockey men exempelvis också fotboll och golf. När de sedan är 16 – 17 år förändras träningsmängden en hel del, speciellt för dem som börjar på ett hockeygymnasium. Det är fortfarande viktigt att träningen är rolig men det kräver också att utövarna är redo att träna klockan åtta på morgonen i kanske en timme för att sedan gå av isen och köra ett *fyspass* på fyrtio minuter.

Ishockey rekommenderar att spelare i gymnasieåldern varje vecka tränar tre pass på is under skoltid och dessutom fyra pass med klubblaget, Därtill kommer en eller två matcher per vecka. Det är med andra ord relativt mycket träning vid den här tiden och enligt förbundet tränar eleverna på ishockeygymnasierna ofta

92 Ericsson, Prietula & Cokely, 2007, 119-120

93 Bloom, 1985, 537

för mycket i förhållande vad de klarar av att äta och sova. Av den här anledningen handlar det ofta om att bromsa utövarna och att det i princip inte finns någon som tränar för lite vid den här tiden.

Även **Badminton** säger att de idag saknar skrivna rekommendationer. Men de kommer i framtiden ha tydliga riktlinjer med rekommendationer. *Det måste finnas en utveckling i mängd och intensitet och sedan ska man vara uppmärksam på vissa perioder där man är mera mottaglig för viss träning, bra tekniktjäningsperioder, när man börjar med styrketräning, uthållighet, snabbhet etc.* Ambitionen är att ha ett sammanhang, *en röd tråd*, i den nationella strukturen från det att man kommer in i 12 års ålder. Det ska finnas en långsiktig plan:

Det får inte vara så att om man gör bra tävling så blir man uttagen men så fort man gör en dålig så åker man ut igen. Det måste finnas en långsiktighet, ett sammanhang. Om man redan som 17-åring får vara med på ett seniorläger eller får komma ut på touren så underlättas övergången från junior till senior. (Badminton)

På samma sätt är **Volleyboll** på väg att ta fram rekommendationer – en utvecklingsmodell.

Volleyboll är en träningssport. Det krävs ett stort antal timmar men många pass är inte så intensiva så man kan träna mycket. Men det råder ständig lokalbrist. (Volleyboll)

Från 15 års ålder tränar man tre pass per vecka, två timmar per gång samt en eller två matcher. Från 17 års ålder bör man helst spela både junior- och seniorlag.

Handboll menar att det inte är så lätt med talangtrappor och kravanalys i en så komplex bollsport som handboll.

Vi har gjort en kravanalys som tittar på – ja rena fysiska test, coopertest etc., var du bör

ligga för att vara världsklass. Sedan har vi brutit ned det i positioner, som vad ska en högerkantspelare ha för fysik? Du behöver inte vara stor och stark. På linjen behöver du kanske inte vara snabb – men stark i stället. Å andra sidan, för att vara världsklass så måste du kanske ligga högt på alla värden var du än spelar. En sådan "kravspec" har vi gjort – men inte att du redan då eller då skall ligga så eller så. För det skiljer så mycket under ungdomsåren. (Handboll)

Ett av förbunden med tydliga rekommendationer är **Friidrott**. De innefattar träning en till två gånger i veckan mellan sju och tio års ålder och tre till fyra gånger i veckan i tretton, fjorton års ålder och sedan ökar det hela tiden ju äldre de blir. I de lägre åldrarna är det dock inte nödvändigt att alla träningar är friidrott, det kan exempelvis vara två träningspass friidrott och två träningspass fotboll. Det är således mer en fråga om att träna generellt än att träna något specifikt. Sedan blir det självklart skillnad när de blir äldre, om de väljer att satsa på friidrotten. De flesta elitfriidrottarna tränar nio till fjorton pass i veckan, men då är de som regel halvprofessionella, de studerar eller arbetar halvtid.

Skidor använder sig av generella rekommendationer. Det finns inga tydliga krav i form av att de aktiva ska åka skidor i ett visst antal timmar. Istället uppmanar förbundet till att, i ungdomsåren, vara så *fysiskt aktiva som möjligt*. Det kan handla om vilka aktiviteter som helst bara de är aktiva. Skidförbundets representant berättar, att om de skulle använda sig av timrekommendationer skulle de i dagsläget ange fler träningstimmar än tidigare. Anledningen till detta är att spontanaktiviteten har minskat och att följden blir att den totala fysiska aktiviteten blir mindre. Skidförbundet menar att detta påverkar negativt och deras företrädare säger följande:

Jag vill påstå, som vi har sett och försökt jobba med ett tag, att de som söker in idag till skidgymnasierna, generellt sett har klart sämre

fysisk status än vad man hade för femton-tjugo år sedan. Klart sämre fysisk status. Och det måste de ju komma ikapp med någon gång om de ska hamna där de hoppas att nå. Så det är en bit man måste jobba med. Men det är samhället som blivit så. (Skidor)

Även **Basket** går en lite mildare väg:

Vi vill inte peka med hela handen. Däremot vill vi plantera in vissa tumregler, t ex inte mycket mer än 50 matcher/12 månadersperiod, 1-2 matcher/vecka. Det ska vara året runt sex dagar i veckan från 15-16 års ålder. Vi vill att de ska ut ur grenen, träna annat och träna fysik. (Basket)

Till skillnad från de andra förbunden sätter **Fotboll** sina träningsrekommendationer utifrån hur många matcher utövarna spelar. De vill komma ifrån att en del bara spelar matcher och vill därför att de ska träna dubbelt mot hur många matcher de spelar. Det rör sig därför om två till fyra träningar i veckan eftersom det vanligen är match en till två gånger i veckan. Det innebär i förlängningen att de rekommenderar utövarna att spela fotboll tre till sex gånger i veckan, matcher inräknat.

Bortennis har ett elitutvecklingsdokument med specifika rekommendationer men menar att det är för dåligt förankrat i *Pingissverige*.

Här finns riktlinjer för hur mycket man bör träna – ja idrotta – från man är 12 år och upp till senior. När det gäller tävlingar säger vi att det ska vara mera individuellt.

I detta dokument anges att 12-åringar: 3-5 gånger per vecka organiserad träning – men också gärna andra idrotter, 13-15 år: 4-6 gånger per vecka, gymnasieålder 1-2 pass per dag, fem dagar i veckan inklusive *fyspass*. Eftersom man menar att tendensen är att unga pingisspelare tävlar för mycket och i stället bör hoppa över en tävling och träna i stället rekommenderar de att man av fyra helger ska tävla under två helger, vila en helg och träna en.

Gymnastik har en tydlig struktur med plane-rad progression i sin talangverksamhet. Från årskurs 1 följs en *stege*.

Man måste hinna lära moment innan man går vidare. Grunderna skall vara rätt – det är som att lära alfabetet: först bokstäver, därefter ord och sedan hela meningar. (Gymnastik)

Från 10 års ålder är det svårt att kombinera med annan idrott eftersom du måste träna 10 – 15 timmar per vecka. Däremot har tävlingsmomentet inte så stor betydelse. Vi tävlar mindre än andra idrotter, kanske en gång per termin. Du får feedback hela tiden. Du behöver inte åka till någon tävling för det. För du tävlar hela tiden mot dig själv. När du har tävlat då vill du hem och träna igen, en massa nya övningar. Du vill förbättra dig till nästa tävling. (Gymnastik)

Man börjar när man är 7 år så man hinner bli en juniorgymnast när man är 13 år och seniorgymnast när man är 16 år. Det tar 10 år. I tonåren handlar det om minst 20 timmar träning i veckan.

Kravprofilen har öppnat upp ögonen för den här systematiken. Det ska bli spännande att följa detta och se vad det blir för resultat. Det är klart att vi vill få fram världsstjärnor men det är då viktigt att få upp den nationella bredden. Det är SOK som har tagit initiativ och som krävt att vi ska ha en modell. Det har varit otroligt bra att göra det för vi har varit tvungna att ta tag i saker, diskutera saker som vi kanske inte annars gjort. (Gymnastik)

Klättring säger att de inte har rekommendationer för varken de yngre, äldre eller för de som lyckas ta sig till elitnivå. De berättar att eliten vanligen tränar ett par pass om dagen, fem till sex dagar i veckan men att det inte finns några bestämda rekommendationer för hur mycket de ska träna. **Brottnig** använder sig inte heller av detta utan poängterar vikten av att ha roligt. Däremot säger de att i takt med ålder och kunskap ökas träningen. De berättar

tar att de allra yngsta kanske tränar en till två gånger i veckan medan de individer som ingår i landslaget tränar runt åtta pass i veckan. **Simning** använder sig endast av rekommendationer för vad som kan vara gynnsamt att träna i olika åldrar.

Skytte har ett annorlunda upplägg. De håller på att utforma kravanalys och träningsrekommendationer.

Vi pratar inte om några åldrar utan det handlar om från när man kommer in i träningsgruppen och hur mycket och vad ska man träna år ett, år två, år tre osv. Så man gör saker i rätt ordning. Likadant tänker vi kring skyttegymnasium och åren därefter. Så vi pratar om träningsgrupper, inte åldrar. Vi rekommenderar dem att hålla på med annat t ex fotboll eller innebandy. Eftersom skytteträningen är så monotont och ensam. (Skytte)

Innebandy har en bredare, mindre elitinriktad utgångspunkt.

Vi vill göra bredare rekommendationer än en elitplan. Vi tycker att det är för smalt. Så det blir bredare rekommendationer oavsett prestationsnivå kan man säga. Men ändå mera detaljerat än de beskrivningar som finns i våra ledarutbildningar idag. Det kommer säkert att kunna handla om vilka tester som är relevanta för innebandy, t ex startsnabbhet. Det gör vi inte idag utan vi har mera breda beskrivningar. (Innebandy)

Talangverksamheten är under uppbyggnad och det handlar om testverksamhet och testverktyg. Även mer utbildningsmaterialet blir mer detaljerat. I hela den processen kommer man att börja fundera på om det system som finns idag är det bästa. Men ett problem innebandy har är att man är bäst:

På landslagsnivå kommer det nog inga förändringar lika fort för det finns inte samma underlag. Vi vinner det mesta idag vilket på ett sätt är ett dilemma. Det är ett problem att vi är för få uppe på toppen. (Innebandy)

Orientering har ingen landslagverksamhet och inga träningsrekommendationer före gymnasieålder. Tvärt om så uppmuntrar man till utövande av flera idrotter även högre upp i åldrarna.

Sammantaget framträder en mycket heterogen bild vad gäller specialidrottsförbundens tränings- och tävlingsrekommendationer. Vissa förbund har mycket allmänna riktlinjer och uppmuntrar till deltagande i många idrotter medan andra har en mycket strukturerad plan från cirka sex års ålder. Däremot kan konstateras att från 15 – 16 års ålder ställer idrotterna större och mera formella krav på de aktiva.

7.2 Utvecklande av talangtrappor

De flesta av förbunden uppger alltså att de för närvarande håller på med att ta fram nytt utvecklings- och utbildningsmaterial. Detta sker i samarbete med RF respektive med SOK. Ambitionen är att förbunden ska utforma sina modeller för talangutveckling, från rekrytering och nybörjarverksamhet till världselitnivå. Dessa ska innehålla träningsmängd, träningsinnehåll, stegring och progression med rekommendationer för de olika åldrarna men också rekommendationer beträffande kost, sömn etc. Så här beskriver några av förbunden processen.

Brottning arbetar med att ta fram en ny utvecklingstrappa där det detaljerat ska framgå vad som krävs i de olika stegen. **Skidor** berättar också, att de håller på att ta fram material för de yngre utövarna och säger att de redan har material för de lite äldre. Från 15 – 16 års ålder har de klara riktlinjer på vad och hur mycket de ska träna och använder sig av ett framtaget utbildningshäfte. Gällande de yngre åren håller de för närvarande på med att ta fram ett utbildningsmaterial och berättar, att inriktningen kommer att ligga på den tekniska utvecklingen och att det återigen är fråga om att vara mycket fysiskt aktiv inom olika idrotter.

Simning använder sig av en utvecklingstrappa som är kopplad till en kravprofil, där det finns rekommendationer för på vad fokuseringen bör ligga i olika utvecklingsfaser. Det handlar således om att träna de kvaliteter som är gynnsamma i specifika åldrar. Som exempel nämns att klubbtränarna inte ska lägga tid på konditionsträning för barn vid en tid när de ändå inte kan tillgodogöra sig den typen av träning. Med hjälp av ett gediget utbildningsmaterial hoppas de att utövarna kommer att ha bättre förutsättningar. Framförallt hoppas de kunna förbättra utövarnas teknik, eftersom de tror att denna kvalitet ofta har stora brister. De säger, att:

... det är bättre att simma färre meter med riktig teknik än att ösa en massa meter med fel teknik. (Simning)

Friidrott har byggt upp sin tränarutbildning genom att ha en allmän del upp till fjorton års ålder för att sedan ha ett mera specifikt innehåll för åldern 14 – 17 år. I den första delen försöker de alltså göra träningen så allsidig som möjligt, vilket innebär att man tränar många av friidrottens grenar. I åldern 14 – 17 år väljer utövarna ofta en grengrupp som exempelvis hoppgrenar och då tränar de längdhopp, höjdhopp och tresteg. När utövarna är 17 – 18 år specialiserar de sig vanligen på en eller två grenar. Friidrotten vill med andra ord vara så bred som möjligt så länge som möjligt.

På liknande vis har också **Fotboll** och **Ishockey** valt att göra. Ishockeyn använder sig av en så kallad *Ishockeyns ABC* och fotbollen har *Spela, lek och lär*, som är deras utbildningsmaterial. Ishockeyns ABC finns i olika steg upp till femton års ålder. Efter den åldern används materialet *Vägen till elit* i olika steg. Utbildningsmaterialet ges ut till alla föreningstränare som gått steg ett och om de inte har genomfört denna utbildning får de inte heller träna något lag. Ishockeyn beskriver att deras ABC läroplan är nivåanpassad, vilket innebär att materialet tar upp vad som bör tränas i olika åldrar och i vilken utsträckning.

Ishockey menar att om tränarna använder detta material så har det en god chans att göra ett bra jobb men inser samtidigt, att det säkert finns de som inte använder det. På liknande sätt är i stort alla förbund i färd med detta utvecklingsarbete. De ovan redovisade förbunden får ses som exempel på detta.

Orientering har inte samma syn på talangtrappor:

Vi kommer inte att gå in på detaljer t ex träningsmängd och sådana bitar. För att vi har sett att när vi tittar på de allra bästa i världen så ser det väldigt olika ut. När det gäller träningsmängd, innehåll osv. Däremot kan vi se andra bitar, nycklar, som de har gemensamt. Då pratar vi inte träning, då pratar vi inte hårdvara utan vi pratar mer mjukvara, egenskaper, viljan, drivkrafter, att de genomför något som de bestämt sig för, att de tror på det de bestämt sig för. Men jag ser inte en talangtrappa framför mig. (Orientering)

En stilla reflektion är att det är anmärkningsvärt att förbunden tycks göra detta arbete, visserligen tillsammans med RF och SOK, men ändå var för sig utan samarbete med andra förbund. Här skulle den ofta använda klichén att *uppfinna hjulet var för sig* verkligen kunna användas.

7.3 Förbundens syn på specialisering

Samtliga förbund är positivt inställda till att hålla på med flera idrotter samtidigt under barndomen och de tidiga ungdomsåren och att därmed inte specialisera sig på en idrott tidigt. Sedan skiljer det sig en del beträffande i vilken ålder som anses lämpligt att specialisera sig. De flesta anger övergången från grundskola till (idrotts-) gymnasium som en tidpunkt då träningsmängden höjs och då val av idrott blir nödvändig.

Skidor anser exempelvis att specialisering definitivt inte ska ske förrän möjligtvis när de har kommit in på ett skidgymnasium medan

simningen menar att en viss specialisering i barnaåren är nödvändig.

... att vara i vatten ofta, det har betydelse och då kan man säga att det är en sorts typ av specialisering. (Simning)

Däremot menar **Simning** att om du aldrig ens har badat och börjar med simning i femton års ålder är det troligtvis mycket svårt. Men om du har motionssimmat med dina föräldrar ett par, tre gånger i veckan klarar du dig förmodligen ganska bra. De menar alltså inte att utövarna nödvändigtvis måste träna jättehårt hela tiden när de är små utan det handlar om att röra sig i rätt element. Om utövarna rör sig i vatten ofta ser de positivt på att också utöva andra idrotter. I intervjun med simningen framgår att förbundet inte har någon officiell ståndpunkt kring detta, men berättar att en vanlig uppfattning är att utövarna behöver tillbringa mycket tid i vatten. Simning är en av de få idrotter där forskning visar på fördelar med en inte allt för sen specialisering. Carlsons retrospektiva studie visar exempelvis att de framgångsrika simmarna som han intervjuade hade specialiserat sig tidigt, redan i elva års ålder. I de andra idrotterna hade de först specialiserat sig i 15-16 års ålder.⁹⁴

Även **badminton** förordar aktivitet i flera idrotter men pekar också på ett problem i detta:

I unga år skall de alltså hålla på med många aktiviteter/idrotter eller ha badmintontränare med bred kompetens. Det svåra är att skapa ett system för detta. Man vill ju gärna ha spelarna i badminton men ska man då säga "Det också är jätteviktigt att ni går och tränar med gymnastik- eller friidrottsklubben. Sen får ni komma tillbaka och bara köra badminton.". (Badminton)

Gymnastik betonar däremot vikten av att börja tidigt.

Att börja vid 10 år är för sent. Du kan inte bli världsmästare men du kan bli en bra SM-gymnast, det tror jag. Men det viktigaste är ju att föreningarna har möjlighet att ta hand om dem. Då handlar det om ledare och lokaler. Från 10 år, svårt att kombinera med annan idrott. (Gymnastik)

Inom **Friidrott** verkar det vara omvänt, mer effektivt att börja sent. En studie gjordes på alla svenska deltagare inför friidrotts-VM 2005. Den visade att genomsnittliga åldern då deltagarna hade börjat träna friidrott var 13 år. Kring denna genomsnittsålder fanns dock ett spann från att börja vid åtta års ålder till att börja så sent som vid sjutton år. Alla hade dock hållit på med andra idrotter tidigare. Friidrottsförbundet har en tydlig ståndpunkt i denna fråga och har till och med inskrivet i sitt utbildningsmaterial att det inte ska vara någon tidig specialisering varken på att inrikta sig på enskilda grenar inom friidrott eller på att bara träna friidrott. Andra förbund är inne på samma tankegångar.

Om det handlar om 10 000 timmar för att bli bra så skjut dem framåt. De timmarna kan hellre innehålla gymnastik och friidrott i tidig ålder än basket. Det är jätteviktigt att det är fysiskt och koordinativt förberedda. Bollträning är bra tidigt men det behöver inte vara basket. (Basket)

Stora fördelar med folk som hållit på med andra idrotter. Gymnastik och Friidrott är fantastiskt bra grundidrotter. I landslaget har vi en f.d. friidrottare som inte hållit på så många år. Han hoppar högt och slår hårt. Han har på fyra fem år utvecklats till landslagsspelare. Jag tror att de där 10 000 timmarna kan innehålla många olika delar. Om man har spelat handboll så har man många saker i bagaget. Om man då är mottaglig för att ändra lite och lära nytt så har man ju också gjort en massa timmar och byggt. (Volleyboll)

Skidor säger att de flesta som blivit framgångsrika inom längdskidåkning har specialiserat sig sent och har hållit på med alla

94 Carlson, 1991, 148

möjliga idrotter. När utövarna kommer upp i senioråldern kan de inte hålla på med många idrotter eftersom skidåkningen kräver enormt mycket träningstid.

Definitivt ingen specialisering förrän möjligen när de kommer in på ett skidgymnasium. Då har man lite valt vad man satsar på men de kan fortsätta hålla på med någon kompletterande idrott även då, det kan de göra. Men sen när de kommer upp som senior då får de bara ha någon annan idrott som lite komplement på sommaren eller något sådant. Orientering är t.ex. något som passar bra att hålla på lite med. (Skidor)

Pingis är en tekniskt svår sport. Därför är det bra att lära in tidigt. Vi vill uppmuntra den egna viljan – spela/träna själv. Deras egen vilja skall leda till specialisering – de ska inte styras dit. Vi ser idag att det är väldigt få europeiska spelare som når världstopp innan de är 25 år gamla. För 20-30 år sedan kunde en spelare i 19-20 årsåldern vara i världstopp. I dag är det så mycket mer att lära sig. (Bordtennis)

Brottning menar att specialisering först är aktuellt när det börjar bli fråga om landslagsplatser men att det innan dess främst ska fokuseras på att ha roligt. Även **orientering** är tveksamma till tidig specialisering:

Erfarenheten tycks ju visa att tidig specialisering inte gynnar de som ska bli bäst. Och det stämmer väldigt väl på orientering. Man måste våga träna brett. Om du får en allsidig träning kommer du att kunna hålla på längre. (Orientering)

I **Skytte** finns ingen anledning att verka för tidig specialisering.

Tidig specialisering är inget problem för oss. För vissa tar det bara tre år från det att de börjat träna hårt. För andra kan det ta sju år. Det är så olika. Det beror nog på vilken träningsbakgrund man har: har man tränat på rätt saker, har man en duktig tränare som ser till att man bearbetar rätt saker. (Skytte)

Klättring har en speciell attityd förmodligen mest beroende på idrottens utformning. De poängterade vikten av att låta var och en syssla med det som han/hon tycker är roligt. De framhöll sen specialisering för att inte motivationen skulle tryta och att utövarna annars lätt kan tappa intresset.

Jag tycker man ska hålla på med lite annat också, så att man inte tappar intresset. Jag tror att de ofta har provat en massa andra idrotter och inte tyckt att de var kul. Sedan upptäcker de klättring då. Ofta sådana som kanske inte tycker det är så kul med lagsporter... Dom har fastnat för klättring. Man sköter sig ju lite mer själv. Om man räknar som fotboll så är det inte lika ordnat i klättring. Det är ju inte massa olika träningstider, man sköter ju det mesta själv. (Klättring)

Att begränsa sitt idrottsutövande till endast en idrott i yngre år kan ha inverkan på motivationen och får också stöd av litteratur. Balyi skriver exempelvis att specialisering innan tio års ålder ofta leder till att utövarna tappar intresset och slutar att träna och tävla. Han skriver också att det finns andra stora fördelar med att syssla med många olika idrotter i barnåren. Det framgår nämligen att mellan nio och tolv års ålder är det en särskilt viktig period för att lära sig grundläggande färdigheter såsom att springa, kasta, hoppa, riktningförändringar, snabbhet, balans och koordination. Den här tiden lägger grunden för utövarnas förmåga under senare år. Genom att träna många olika idrotter i unga år lärs olika rörelsemönster in och anses därför ha mycket god effekt. Bayli menar vidare att detta är av sådan dignitet att om den grundläggande motoriska förmågan inte tränas i denna ålder kommer individen i fråga inte kunna tillgodogöra sig detta senare i livet. Koordinationen kan visserligen förbättras även senare men det råder en stor begränsning i hur pass mycket den kan förbättras i högre ålder.⁹⁵

⁹⁵ Istvan Balyi, *Sport System Building and Long Term Athlete Development in British Columbia*, Canada: SportsMed BC, (2001)

Fotboll ser också fördelar med att syssla med flera idrotter tidigt och att de inte har några problem med dem som väljer att göra det. Däremot tar de upp vikten av att få en viss mängd fotbollsträning i kroppen. De tar exempelvis upp att i tio-tolv års ålder är det fördelaktigt att träna en hel del teknik för att skapa en god grund för fotbollen. **Ishockey** poängterar också vikten av allsidig träning och menar att specialisering har kommit att bli ett problem i deras idrott. De vill inte ha tidig specialisering men säger samtidigt att utvecklingen ändå leder mer och mer mot detta. De menar vidare att det inte är några problem med att lära ut de rent tekniska sakerna som att tacklas, passa och skjuta men känslan och timingen i idrotten blir sämre för dem som specialiserar sig tidigt.

7.4 Strategier för att samla upp "sena" talanger

Av intervjuerna framgår att ett flertal av förbunden har strategier för att samla upp sena talanger. Andra är medvetna om att vissa utvecklas senare men av olika skäl använder de sig inte av särskilda aktiviteter/strategier för att fånga upp dem. Därmed inte sagt att de inte försöker ta vara på de "sena" talangerna. Alla förbund verkar vara medvetna om ungdomars olika utveckling och flera av dem uttrycker svårigheter med att välja ut ungdomar åldersbundet då det till stor del handlar om deras mognadsgrad snarare än hur talangfulla de är.

Petersons studie angående fotboll visade exempelvis att det många gånger är den fysiska mognaden som är avgörande i uttagningar, vilket i förlängningen innebär att födelsedatumet kan komma att bestämma ens framtidsutsikter i fotboll. Intressant nog finns det belägg för att den sent utvecklade många gånger blir bättre än den tidigt utvecklade i vuxen ålder men att risken är stor att de som utvecklas sent tappar motivationen innan dess.⁹⁶

⁹⁶ Peterson, 2004, 7

Brottning uppger att de inte har strategier för det här, men menar att för deras del är det nödvändigt att försöka ta till vara på alla aktiva, eftersom brottning är en liten idrott i Sverige.

Skidor säger att de inte har någon strategi för att samla upp sena talanger men anser däremot, att det är mycket viktigt att hålla dörarna öppna även för de som kommer fram sent. De berättar, dels att det finns ungdomar som utvecklas senare, dels att det finns de som inte har något stort tävlingsintresse i yngre år men menar att detta ibland ändrar sig när de blir äldre. Flera av dessa åkare kan vara stora talanger och kan mycket väl bli intresserade av att tävla framöver och därför ska det hela tiden vara möjligt att börja också sent. För att locka dessa ungdomar finns numera "Ungdomsvasan". Den här tävlingen är inte i första hand till för de tävlingsinriktade utan riktar sig mer mot de ungdomar som bara tycker att det är roligt att åka skidor. För att inte gå miste om talanger menar förbundet att det är oerhört viktigt att vara flexibla. De berättar exempelvis att när de varit tveksamma och valt att inte ta med några skidåkare till ett skidgymnasium har de fortsatt att hålla koll på de personerna. Om det visar sig att de utvecklas och gör framsteg plockar de ut dem året efter, eller ytterligare ett år senare. Det är därför inte på något vis för sent för dem som utvecklas senare. Skidförbundet säger att de är medvetna om problematiken med att välja ut i kronologisk ålder och säger att de egentligen skulle välja utifrån biologisk ålder, men vet inte hur detta skulle gå till. De säger att i många idrotter väljs många fler ut som är födda under första halvan av året och menar att det självfallet inte finns fler talanger som är födda tidigt på året. Det tyder snarare på att det handlar om en tidigare mognad snarare än *den verkliga talangen*.

Detta får också stöd av forskning. I studien *Vägen till landslaget* framkom att i idrotterna skidåkning, fotboll, handboll och brottning var ungefär femtio procent av de som blev uttagna till landslagsgruppen födda under det första kvartalet på året, särskilt påfallande verkar

detta ha varit bland pojkar. Då pubertetens inträde skiljer sig från person till person kan det skapa stora skillnader i den fysiska mognaden. Carlson menar också att det inte finns något samband mellan tidig fysisk mognad och vilken kapacitet individen kommer att ha i vuxen ålder och drar därför slutsatsen att barn som utvecklas sent riskerar att förbigås.⁹⁷

För att inte gå miste om talangerna som utvecklas senare än de flesta andra använder sig **Ishockey** av ett så kallat *late bloomer camp*. Detta vänder sig till spelare i 19 års ålder och syftar i första hand till att fånga upp de som inte var med vid 15 – 18 års ålder. Ishockeyn säger att de av erfarenhet vet om att en del tar längre tid på sig för att utvecklas, ibland med anledning av ett senare inträde i puberteten. Trots dessa åtgärder menar de att några talanger ändå förbigås. Det är också känt att somliga inte heller är redo vid nitton års ålder. Det finns en hel del som kommer med i landslaget först vid tjugofem-tjugosex års ålder. Förbundet menar också att även om de inte kommer med på något av lägren i unga år så sker ändå den viktigaste utvecklingen ute i föreningarna och de har därför möjlighet att avancera i alla fall. Om föreningarna gör ett bra arbete och ger så många som möjligt chansen finns alla möjligheter.

På liknande sätt genomför **Badminton** regionala *dammsugarläger* dit alla är välkomna att anmäla sig. Dessa lägers syfte är att ge spelare, som förbundet eventuellt missat, en chans att visa upp sig för de ungdomsansvariga.

Medvetenheten om ungdomars olika utveckling gör sig gällande även i **Fotboll**. De säger att det inte bara handlar om den fysiska mognaden i fråga om kroppsstorlek, det är också den mentala och sociala delen som ska utvecklas. Det finns femtonåringar som är som en trettonåring i kroppen men som har mycket god koordination medan det finns de som är stora, som fullvuxna, men som inte mognat mentalt. De vet exempelvis inte hur de ska bete sig i en grupp.

För att inte gå miste om de talangerna som utvecklas sent anordnas fotbollsläger dit det finns möjlighet att bli utplockad, även om de inte fått chansen till detta tidigare år. Här finns ett färdigt utbildningsprogram som innebär att de som blir utvalda senare har möjlighet att komplettera utbildning under resans gång, bortsett från den praktiska fotbollsträningen som självfallet inte går att ta igen. De flesta som är med på lägren ingår i något som kallas *Tipselitprojektet* som syftar till att stärka juniorverksamheten. För de som inte är med där finns ytterligare en aktivitet. Distrikten får nämligen bidrag av förbundet för att ha spelarutbildare ute i landet. Dessa har till uppgift att *hålla koll* på spelare som inte varit med på lägren och som inte heller ingår i tipselitprojektet.

Klättring använder sig av en särskild rekryteringsgrupp för både juniorer och seniorer. Den här gruppen väljer ut dem som verkar lovande för att tävla internationellt. I den här sporten finns chansen att bli uttagen till landslaget, oavsett ålder. De berättar att bäste svensk vid det senaste världsmästerskapet i grenen *bouldring* var 39 år. Annars säger de att det verkar som att talangerna visar sig i lägre åldrar nu jämfört med tidigare, vanligen vid fjorton års ålder som det ser ut nu. Konkurrenten hårdnar hela tiden och de som för närvarande är bäst på ungdomssidan har börjat med klättring tidigt.

Friidrott menar att eftersom deras idrott är individuell och till stor del handlar om mätbara resultat så är det möjligt att slå sig in i stort sett i vilken ålder som helst. Som exempel nämner de Mustafa Mohamed som inte började med friidrott förrän han var sju ton år och bara två år senare tog medalj på ett internationellt juniormästerskap. Om de har en god grund är det möjligt att konkurrera ganska tidigt. Förbundet beskriver friidrotten som lite unik i fråga om att nybörjare och världsstjärnor kan ingå i samma träningsgrupp utan komplikationer. Däremot menar de att även om det många gånger är fördelaktigt och rättvist att utgå från resultat kan det också vara negativt och leda

97 Carlson, 1991, 146-147

till tidig utslagning. Anledningen till detta är att om de exempelvis springer hundrameterslopp och alltid är trettio meter efter de andra är det inte speciellt roligt. Den egna kapaciteten i förhållande till de andra i träningsgruppen blir högst påtaglig och utövarna blir därmed *mycket utsatta*.

Simning skiljer sig markant mot de andra förbunden på så sätt att det för bara några år sedan ansågs omöjligt att simmarna skulle kunna utvecklas mer efter tjugoförårs ålder. De säger att det är först på senare år som det blivit ett accepterat synsätt att man kan utvecklas efter tjugoförårs ålder i simning. För bara några år sedan var det vedertaget att efter den här åldern blir inte utövarna bättre utan klarar maximalt att behålla sin tidigare nivå.

Det här synsättet stämmer också överens med Blooms forskning där de studerade simmarna menade att det fanns ytterst små chanser att stanna kvar på toppen och att de visste att de skulle simma på elitnivå i en ytterst begränsad period i livet. Intressant nog uppgav de att detta verkade som motivationsfaktor till att satsa ännu hårdare, det skulle ändå bara ske under en kort period.⁹⁸

Nuförtiden motbevisas detta i form av att nya personliga rekord sätts av äldre simmare och många håller på betydligt längre än förut. Svenska Simförbundet säger att det nu gäller att implementera detta nya synsätt ute i föreningarna: det handlar inte om ålder utan det finns alla möjligheter att utvecklas även senare. Således är det först nu som simförbundet behövt ta ställning till hur de ska ta tillvara på ”sena” talanger.

Orientering ser inte senare utveckling som något stort problem:

Jag brukar tänka så här. Om den här individen har fått många chanser tidigare, har det skett något sedan dess? Har det inte det så är det tveksamt att ta med denne i fortsättningen. Men om den här personen inte varit prövad

tidigare, så att säga, utan kanske varit med som junior för länge sedan eller haft en senare utveckling då är det självklart att pröva dem.
(Orientering)

⁹⁸ Bloom, 1985, 179-180

8. Specialidrottsförbundens syn på könsaspekter på talang

Inledningsvis är det värt att påminna om att 12 av de 16 förbundsöreträdarna var män och vid värderingen av förbundens svar så kan det naturligtvis påverka synen på talang och talangutveckling för tjejer respektive killar.

Förbunden diskuterar om talanger och talangutveckling utan att skilja nämnvärt på killar och tjejer. Det är först på specifika frågor som de kommenterar detta. Genomgående menar förbunden att deras talangprogram och resurser används likadant för killar och tjejer. Det gäller t.ex. landslagsorganisationen, platser på riksidsrottsgymnasier, resurser till läger etc. Många förbund uttrycker sig ungefär med samma ord som handboll:

När vi pratar landslag så är det exakt samma organisation och villkor. Vi lägger exakt lika mycket pengar, hela vägen fram. (Handboll)

... samma upplägg, samma förutsättningar. (Orientering)

Innebandy ser det som en *policyfråga*:

... det finns ett tydligt jämställdhetsperspektiv från förbundet: det ska vara lika många platser på RIG, de ska behandlas på samma sätt. De två instruktörerna på RIG jobbar mycket tillsammans, ibland med mixade grupper och min uppfattning är att de jobbar med samma kriterier. (Innebandy)

Däremot anger flera förbund att flickors tidigare utveckling samt internationella regler och åldersindelningar gör att landskamper, internationella mästerskap och landslagsgrupper organiseras lite olika. Skillnaden mellan killar och tjejer upplevs också i den dagliga träningen.

I de flesta fall är träningsmodeller upplagda efter killarna och deras biologiska utveckling. Tjejerna borde ligga ett eller två år före. Tjejerna i U15 borde egentligen träna som

killarna i U17. Men i praktiken är det svårt på grund av bristande resurser. Tjejerna är längre fram i utveckling och vi kan och borde göra lite annorlunda för dem. Man ser nog ändå normalt killar och tjejer som ganska lika. (Badminton)

Svender diskuterar det faktum att man i de (mansdominerade) idrotterna lyfter fram behovet att anpassa idrotten för att bättre passa flickor.

Utgångspunkten är här att flickor inte är som pojkar och att särskilda insatser, i form av anpassning av den befintliga idrottsverksamheten.⁹⁹ På samma sätt menar Grahn att pojkar och män utgör utgångspunkten och att flickor/kvinnor presenteras i jämförelse med denna utgångspunkt.¹⁰⁰

Bordtennis diskuterar en annan problematik:

Tjejer spelar inte pingis som killar gör: På tjejsidan är det mer säkerhetsspel, kontrollspel. Försvarsspel är viktigare och backhandspelet. Detta påverkar synen på talang. Många tränare kanske formar tjejerna till att spela som tjejer "ska" spela. (Bordtennis)

Gymnastik däremot ser det annorlunda:

Pojk- och flicksystemet är precis lika men förskjutet. Killarna har några grenar som kräver mera styrka. Men själva "grundtänket" med att bygga klossar, bygga bokstäver till en mening som man kan läsa, det är precis det-samma. (Gymnastik)

Skidor, Friidrott och Simning betonade att puberteten ändrar förutsättningarna, framförallt för tjejerna.

Tjejer har ju i allmänhet bättre koordinationsförmåga och motorik och är tidigare utvecklade just när det gäller den delen än vad

99 Jenny Svender. (2009) Idrottsrörelsens satsning på flickor – en kontraproduktiv åtgärd? Svensk Idrottsforskning. 2009: 1, 34-37.

100 Karin Grahn. (2009) Att lära om flickor och pojkar – hur genus skapas i tränarutbildningens läromedel. Svensk Idrottsforskning. 2009: 1, 38-41.

killar är. Det är fler tjejer som simmar med bra teknik tidigare än vad det är killar och det gör nog att man är lite snabbare att utse tjejerna till talanger än vad man är med killarna. (Simning)

I takt med att tjejernas kroppar förändras i samband med puberteten så ändras tyngdpunkten och flytläget i vattnet. Det kan leda till att de tycker det är jobbigt och att det inte är lika roligt längre. Skidförbundet uppger att när tjejernas underhudsfett ökar så blir det tyngre för tjejerna att åka. Det leder till att vissa drabbas av ätstörningar. Förbundet påpekar att det är mycket problematiskt på grund av att de får en positiv feedback i början när de går ner i vikt. Inom friidrott har man erfarenheten att tjejerna kan försvinna från idrotten under en period. Vissa av dem kommer sedan tillbaka medan andra lämnar verksamheten för gott.

... tjejerna kan visa sig som talanger väldigt tidigt. Sen kommer de in i puberteten vid 15-16 och försvinner ett tag. Efter det får man se om de orkar igenom den perioden. (Friidrott)

Generellt menar de dock att killarna utvecklas positivt i samband med puberteten. Anledningen till detta menar förbundens representanter bland annat är att de blir starkare (får mer muskler) och att detta positivt påverkar deras resultat.

Ishockey och fotboll uppger också att verksamheten kan se olika ut innehållsmässigt. Ishockeyn menar att tjejernas instruktörer har en mer allmän kunskap om sporten och att de inte är ... *så råkunniga på allting*. Men i takt med att damishockeyn växer och utvecklas och nivån blir högre kommer det att se annorlunda ut. Fotbollen menar att det finns skillnader mellan uppläggen för killar och tjejer.

Det är olika personer som jobbat med det, det passar liksom kanske inte riktigt, sen är de ju lite olika rent fysiskt också, på olika nivåer. Tjejerna har sin utvecklingskurva, killarna en annan. Sen skiljer det väldigt mycket, men det

kan vara lite tradition också. Vi arbetar mot en ganska likriktad verksamhet. (Fotboll)

Badminton ger en tankeväckande kommentar:

En intressant observation är att vi sällan väljer ut "fel" tjej. Om vi väljer ut en tjej i 10 – 12 års ålder så går de oftare hela vägen igenom talangverksamheten. Däremot kommer väldigt få tjejer in sent. Om vi väljer ut tjejer vid 10 år har vi hyfsat rätt men med killarna finns det inte en chans. Man kan ju säga att tjejerna är lite äldre än sin jämnåriga killkompisar och har därför kommit längre i utveckling vilket gör det lättare att "hitta rätt." (Badminton)

Denna kommentar är intressant. Tidigare har i rapporten konstaterats att ambition och målmedvetenhet ses som viktiga egenskaper för att bli bra på lång sikt. Dessa egenskaper hänger intimt samman med individens utveckling. Eftersom flickor utvecklas tidigare än pojkar kommer det att vara lättare att "hitta rätt" bland flickor än bland pojkar i samma kronologiska ålder. Om man vill välja ut pojkar utifrån målmedvetenhet och ambitioner så måste man förmodligen vänta ytterligare några år för att vara säker.

Simförbundet är inne på ett liknande resonemang. De diskuterar skillnader i koordination och motorik. De uppger att tjejerna är tidigare utvecklade än killarna gällande dessa kvaliteter. Detta gör att de har lättare att tillgodogöra sig teknikträningen vilket medför att de ser tjejernas talang tidigare än killarnas. Då killarna ofta är starkare menar simförbundet att de använder kraft snarare än teknik.

Flera förbund diskuterar att det, trots lika resurser, är (ganska stora) skillnader på att bedriva talangutveckling för tjejer respektive killar. Friidrott menar att det är skillnad på hur de jobbar med killar och tjejer. De uppger att det sociala är viktigare för tjejer än för killar. I vissa fall har enorma talanger slutat med friidrotten för att deras kompis tröttnat. Mer konkret menar de att det inte är idrotten i sig

som driver dem i början utan snarare andra faktorer som t.ex. syskon eller kompisar. Med detta som utgångspunkt påpekar de vikten av att veta vilka behov barnen och ungdomarna har i olika åldrar. Ofta kan de tränare som förstår dessa behov skapa ett klimat som lyfter upp flera olika talanger inom friidrotten. Simning instämmer:

Skulle man generalisera så tror jag absolut att tjejerna är mer beroende av gruppen, att de har socialt kul och trivs medan killarna kan vara lite mer insnövade och stå ut med en del som inte funkar bara för att de har bestämt sig för att de skall bli bäst i världen. Men det är grovt generaliserat, det finns åt alla håll. (Simning)

Olofsson menar att det finns en utbredd uppfattning att flickor är beroende av gemenskap för sitt idrottande.¹⁰¹ Hon påpekar att senare tids forskning har visat att elitidrottande flickor och kvinnor menar att gemenskap är en viktig komponent i deras idrottskarriär. Hon tillägger också att forskningen samtidigt visar

... att behovet av gemenskap inte är något specifikt kvinnligt. Även manliga idrottare framhåller gemenskap som en viktig del i deras idrottande.¹⁰²

Även längdskidåknigen upplever att de sociala faktorerna är viktigare för tjejer än för killar. Gruppen ses som mer viktig för tjejerna då de uppges vilja känna tillhörigheten den kan erbjuda. Detta märks inte minst när de går ut skidgymnasiet. Då försvinner mycket av deras sociala trygghet. De börjar fundera på om de kommer lyckas med sin skidåkning. De som kommer in på skidhögskolan har fortsatt goda träningsförutsättningar men det är bara fyra till åtta personer som kommer in varje år. Killar uppges i mycket större utsträckning chansa och satsa på idrotten och jobba lite extra eller studera på deltid och liknande.

101 Eva Olofsson. (2006) *Fotbollförbundet och Handslaget. Utvärderingen av "tjejsatsningen" delrapport 2*. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.

102 Ibid. s. 13.

Förbundets målsättning är att fler skall kunna få möjlighet att studera vid skidhögskolan. Orientering anför en avvikande uppfattning:

Kanske att tjejerna är lite mer beroende av varandra och vad andra tänker och tycker och säger och gör. Fast hos de allra bästa ser man inte den skillnaden så mycket – där är det små skillnader i så fall. Det är mera på vägen upp. (Orientering)

Lund och Olofsson diskuterar utifrån Bourdieus begrepp *habitus* tjejers och killars *möjlighetsrum*.¹⁰³ Med *habitus* menas att vi har ett slags praktiskt förnuft som styr vårt sätt att orientera oss i omvärlden. Utifrån *habitus* kan vi förstå relationerna mellan sociala uppväxtvillkor, vardagliga situationer, möjlighetsrum och praktiska utfall i termer av att tänka, värdera och handla. Lund och Olofsson menar att skillnader i killars och tjejers beteende t.ex. att välja att satsa på en elitidrottskarriär eller inte, kan ha sin förklaring i det idrottsliga möjlighetsrum som finns för pojkar respektive flickor. Utrymmet för att kunna skapa en tillvaro som framgångsrik idrottare är helt enkelt större för pojkar än för flickor, vilket sannolikt medför att målsättningen framstår som mer realistiskt för pojkarna.

När förbundsöreträdarna menar att killar och tjejer har samma organisatoriska och resursmässiga förutsättningar så handlar detta om de yttre ramarna. Men val av karriär – studier, arbete och/eller elitidrott – styrs också av uppfattningar om vad som är möjligt, rimligt och kanske accepterat. Om vi i samhället har olika syn på vad som är typsikt och specifikt för tjejer och killar så påverkar det såväl idrottens syn på killar och tjejer som talanger som killarnas och tjejernas eget förhållningssätt och syn på sig själva som potentiella elitidrottare.

Bland svaren framträder många föreställningar om skillnader mellan tjejer och killar vad gäller konkurrensinriktning, sociala faktorer

103 Stefan Lund & Eva Olofsson. (2009) *Vem är idrottseven? Idrottsprofilerad gymnasieutbildning och selektion*. SVEBIS Årsbok 2009. Lund: SVEBI.

betydelse, tjejers och killars olika behov och preferenser etc. Dessa föreställningar riskerar att ”upplyftas” till sanningar som kommer att styra utformningen av verksamheten och på så sätt också befästa föreställningarna.

9. Diskussion

Diskussionskapitlet har delats in i tre delar med en efterföljande avslutning. Först diskuteras resultaten utifrån syftets övergripande frågeställningar i avsnittet *resultatdiskussion*. I den andra delen, *diskussion utifrån litteraturen*, diskuteras de olika teoretiska perspektiven som redovisats i rapporten i förhållande till varandra och i förhållande till undersökningens resultat. Den tredje delen *utvidgad diskussion* behandlar talangverksamheten i ett vidare perspektiv. I kapitlets sista del, *avslutande reflektion* diskuteras den betydelse rapporten kan få och intressanta områden för vidare forskning.

9.1 Resultatdiskussion

9.1.1 Begreppet talang

I syftet ställs frågan hur förbunden ser på begreppet talang. Särskilt med hänseende till aspekter såsom arv, miljö och träning. Det är intressant att notera att synen på vad som är medfött och vad som förvärvats genom träning skiljer mellan förbunden. De varierande svaren tyder på områdets komplexitet. Finns det något medfött och i så fall vad? Hur stor betydelse har dessa faktorer i så fall? I vilken utsträckning är de träningsbara? Vad är viktigast talang eller träning?

Om det medfödda saknar betydelse och att allt handlar om den miljö i vilken individen vistas och den träning som genomförs där så kan ju diskussionen om arv och miljö avslutas. Dock menar många förbund, vilket forskningen också stödjer, att vi har vissa anlag som är medfödda, exempelvis muskelfibersammansättning, anlag att bli långa etc. Utan att ha "rätt" anlag kan du inte bli t.ex. en framgångsrik sprinter. Utan att ha bra förutsättningar för att träna upp en hög syreupptagningsförmåga blir du inte en internationell maratonlöpare eller olympisk mästare i längdskidåkning.

Om diskussionen tas ytterligare ett steg och vi tar hänsyn till de olika idrottsgrenarnas skilda

karaktärer så kan det tänkas att det är här vi kan finna en möjlig förklaring till oenigheten mellan förbunden. Om vi exempelvis tänker oss en sprinter så handlar det ju om att i maximal fart springa en given sträcka. En fotbollsspelare ska också ibland löpa maximalt men ska dessutom samtidigt anpassa sig till boll och motståndare och tillsammans med sina tio lagkamrater agera på ett sätt så att de gör fler mål än sina motståndare med lika många spelare. De ska således försöka överlista motståndarna som samtidigt aktivt strävar efter att göra detsamma för sitt lag. I motsats till vad som gäller för sprintern så finns det på fotbollsplan motståndare som försöker hindra honom eller henne från att springa snabbare. Detta medför att det finns ett utrymme för fotbollslagen att använda olika taktiker och strategier för att vinna över motståndarlaget. Sprintern har däremot bara en möjlighet att vinna – att springa snabbare än samtliga deltagande motståndarna, lagkamrater eller inte.

Oavsett synen på vad som är medfött och vilken betydelse det har så är det en stor enighet mellan förbunden när det gäller betydelsen av individens egen drivkraft. Aspekter som intresse, drivkraft, ambition, hängivenhet etc. anses av förbunden vara betydligt viktigare än eventuellt medfödd talang. Utan denna drivkraft är det, enligt förbunden, inte troligt att idrottarna blir framgångsrika i vuxen ålder, oavsett vilka medfödda förutsättningar de har. Detta synsätt kan naturligtvis också handla om att förbunden, till sina idrottare, vill förmedla att attityd till idrotten är otroligt viktig och därmed inspirera fler till att utöva sin idrott helhjärtat. Det spelar således ingen roll hur pass skicklig du har förutsättning att bli om du inte visar vilja till att träna hårt och målriktat eftersom individen i fråga inte anses ha några möjligheter att nå elitnivå utan denna träningsvilja.

9.1.2 Talangidentifikation

När en talang kan identifieras verkar oerhört svårt att avgöra. Om man försöker finna

talangerna i tidigare år kan vissa tyckas vara mer talangfulla än om man skulle ha gjort urvalet i samma grupp vid ett senare tillfälle. Om man exempelvis utgår från att den som presterar bäst resultat i förhållande till andra är en talang innebär det att det är föränderligt över tid. Det är inte säkert att det är samma person som presterar bäst resultat längre fram. Utifrån detta resonemang är det förståeligt att man ibland kan höra uttryck *han var en talang tidigare* eller *den före detta talangen*. Om synsättet istället hade varit att talangen är den som kommer att nå elitnivå i vuxen ålder blir det desto mer komplicerat att, i unga år, säga vem som är talang. Av intervjuerna framgår att skillnaderna mellan när förbunden anser att talanger kan identifieras skiljer sig, allt mellan cirka 10 års ålder till en bit över tjugo år, ibland längre.

Med utgångspunkt från ovanstående resonemang är det mycket viktigt att alla får ett gott stöd i sin närmiljö. Genom att stimulera intresset hos individerna borde chanserna att de skall fortsätta idrotta öka, trots vikande eller varierande resultat. Därmed skulle det rimligtvis också vara mindre risk att potentiella stjärnor försvinner på grund av att de inte fått rätt stöd. Då det finns många individuella skillnader i vilken form av stöd olika personer behöver ställs också stora krav på ledarna och tränarna ute i föreningarna.

Av forskningslitteraturen framgår att det är ytterst osäkert att avgöra när talanger kan identifieras. De olika egenskaperna som idrotter kräver kan göra sig gällande i mycket olika skeden. En del utvecklar tidigt kvaliteter som den specifika idrotten i fråga kräver medan det för andra tar mycket längre tid. Ett ofta refererat exempel på detta är basketspelaren Michael Jordan. Han anses av många vara den bästa basketspelaren genom tiderna men bedömdes inte som någon talang i unga år. Som sjuttonåring blev han exempelvis petad från sitt collegelag eftersom han helt enkelt inte var tillräckligt bra.¹⁰⁴ Med detta i åtanke är det

104 SISU Talangutveckling, 2006, 22-23.

oerhört viktigt att försöka *behålla så många som möjligt så länge som möjligt*, eftersom man inte säkert kan veta vilka som kommer utvecklas till att bli exceptionellt skickliga. Detta får också stöd av Carlson som bland annat drog följande viktiga slutsats:

*... det är viktigare att söka hitta vägar och ge den tid som behövs för att utveckla talang istället för att försöka finna färdiga talanger.*¹⁰⁵

Vad som också talar för att arbeta för att skapa möjligheter för fler är, att de som bedöms som talanger i ungdomsåren oftast inte är samma personer som är framgångsrika i vuxen ålder. Petersons studie visade, precis som många andra liknande studier, att bland uttagna fotbollspelare i juniorsammanhang är det betydligt större andel som är födda på första halvan av året. Men i seniortrupporna ser det annorlunda ut. Där är fler som är födda på det senare halvåret än på det första. I ungdomsåren gynnas alltså de som är födda tidigt på året medan de som utvecklas sent riskerar att förbigås, trots att dessa individer kan vara de som blir bäst som vuxna. Denna risk blir större ju tidigare urvalen görs. Anledningen till detta anses vara faktorer som att den tidigt utvecklade har det lättare i ungdomsåren till följd av sin storlek och fysik. När de andra sedan växer ikapp får de tidigare framgångsrika det desto svårare och de tappar ofta motivationen. De som däremot utvecklas sent beskrivs ofta som vana vid att alltid få kämpa hårt, att inte ta framgång för given och när de sedan kommer ikapp i utvecklingen höjs motivationen. Dessa har kanske just därför också utvecklat den attityd till träning som bedöms som så viktig. Tyvärr är det dock ganska troligt att många av de som utvecklas sent slutar innan de kommer till denna period. Därför är det än viktigare att finna vägar för att kunna behålla alla spelare som har intresse, drivkraft och träningsvilja.¹⁰⁶

Av intervjuerna framkom att aspekter som drivkraft, inställning och intresse ansågs som mest betydelsefulla att leta efter hos idrottare.

105 Carlson, 1991, 150.

106 Peterson, 2005, 9-12.

Flera förbund anger att detta är något som verkar ha förändrats över tid. Tidigare prioriterades ofta tekniska färdigheter och fysisk mognad medan den egna attityden, inställningen idag ses som mest betydelsefull. Detta synsätt borde då påverka förbundens sätt att söka framtida stjärnor eftersom både erfarenheten och forskningen visar att motivation och drivkraft inte går att identifiera så tidigt utan oftast visar sig i (de senare) tonåren. Förbundens resonemang om ambitionens betydelse kan naturligtvis också förstås så att de tar de tekniska färdigheterna för givna men att det också måste till ett gediget intresse för att de skall kunna utvecklas till framgångsrika elitutövare på seniornivå.

Vissa idrotter väljer ut sina talanger utifrån resultat. I idrotterna där resultaten mäts i tid och centimeter är detta lättare och tydligare än i andra idrotter som innehåller fler dimensioner. I bollsporterna, har man svårare att välja ut sina talanger på samma grunder. En fotbolls- eller badmintonspelare kan, som tidigare nämnts, kompensera en sämre kvalitet med en bättre. Det finns flera olika roller i ett lag och en badmintonmatch kan t.ex. både vinnas med offensivt spel och med långa uttröttande dueller. Detta medför att det idrottsliga sammanhanget spelar roll för hur talanger kan identifieras. Flera av bollsporterna vittnade dock om problemet med att klubbar, tränare och föräldrar ofta argumenterar för olika "kvantitativa" grunder för uttagning till landslag och grupper så som rankinglistor, skytteligor, DM-segrar etc. Förbundens bild är att de försöker stå för ett mera långsiktigt synsätt men att detta inte alltid får stöd på lokal och regional nivå. Här ska dock bara konstateras att denna undersökning riktar sig till förbundens företrädare och att en undersökning fokuserande på föreningarnas syn kanske hade gett en annan bild.

Ett ständigt överskuggande problem vid talangidentifiering är de stora variationerna i fysisk och psykisk mognad, s.k. *relativ ålder*. Trots medvetenheten om detta faktum anser

förbunden att det är mycket svårt att hantera detta. Det är en fråga om kronologisk och biologisk ålder. Den kronologiska åldern är otvetydig och därför som bekant mycket lätt att följa, t.ex. åldersindelningar i fotbollslag, tennisturneringar etc. Den biologiska åldern ställer till mer bekymmer och framför allt öppnar den upp för olika typer av (subjektiva) bedömningar. Svårigheten består bland annat i att avgöra den biologiska åldern. Det kan också vara mycket känsligt att, som förbundsrepresentant eller klubbtränare, säga till en femtonåring eller hans och hennes föräldrar att man trots goda resultat förmodligen inte kan bli bra på längre sikt. Det är nog inte heller lättare att, om biologisk ålder tillämpas istället för kronologisk, ge beskedet att en femtonåring mår bättre av att träna i tolvårsgruppen. Då är det säkert lättare att motivera en individ som är tidigt utvecklad att träna med de äldre. Att däremot bli nedflyttad till dem som är ett par år yngre, eller tillbakaflyttad efter att ha varit uppflyttad, kanske inte medför att motivationen ökar.

I fråga om vad som krävs för att identifiera talang menar förbunden att det handlar om människokänedom, tränat öga, erfarenhet etc. En egen aktiv idrottsbakgrund är bra men inte ett krav. Undersökningen ger exempel på både goda och dåliga scouter med eller utan egen betydande idrottsbakgrund. Förutom att förstå den aktuella idrotten handlar det också om att förstå de behov som olika individer har. Att identifiera en person med fysiska talanger kanske inte kräver lika mycket som att ha tålamodet och kunna ge rätt form av stöd och att planera långsiktigt för att utövaren skall lyckas i det långa loppet. Här har coacher och tränare ett mycket stort ansvar. Det handlar med andra ord inte i första hand om vad förbunden gör på landslagssamlingar och liknande. Det rör sig snarare om hur verksamheten ute i klubbarna bedrivs. Det är där det stora jobbet görs för att fostra talangerna. Det kan då handla om att bidra till att motivera och inspirera alla. Inte bara de som kanske för tillfället är de mest framgångsrika.

Även om klubbarna gör det stora jobbet för att fostra våra talanger kan inte förbunden luta sig tillbaka och titta på. De har naturligtvis ett ansvar att ge ramar, utforma rekommendationer, utbilda och vägleda klubbarna i deras arbete, utveckla sina utbildningar och sträva efter fortbildning i alla led. Med andra ord bör förbunden hela tiden sträva efter att öka sin kunskap och förmedla den till sina klubbar.

9.1.3 Talangutveckling

Vad beträffar specialisering finns det vissa skillnader mellan idrotterna. Ett fåtal av idrotterna argumenterar för en tidigare specialisering. De flesta idrotterna är dock relativt överens om att en senare specialisering är att föredra även om de anser att det är bra om man är aktiv från unga år i den aktuella idrotten. Det anmärkningsvärda är att det trots detta verkar som om tidig specialisering blir vanligare både i Sverige och internationellt. Detta har också uppmärksammats av forskare som talat om att idrotten och andra fritidsaktiviteter *barnifieras*.¹⁰⁷

Denna utveckling kan sammankopplas med en ökad elitinriktning och professionalisering som har flera påtagliga effekter på talangutvecklingsområdet. För det första får idrotten en högre status och mer exponering och därmed mer växtkraft. För det andra kan detta leda till att de idrottande tidigare väljer att rikta in sig på endast en idrott istället för flera. Detta trots att många menar att det är mindre gynnsamt än om idrottaren utövar flera idrotter. De ekonomiska faktorerna kan således medföra en strävan efter att identifiera talanger tidigt. Som nämnts tidigare menar både forskningen och idrotterna att det inte går att förutspå vilka som kommer att bli framgångsrika i vuxen ålder. Trots en medvetenhet om svårigheterna med att identifiera talanger tidigt så tycks utvecklingen gå åt det motsatta hållet än det som idrotterna, i varje fall officiellt, i många fall strävar efter. En tanke kan ju

107 Se t.ex. Lennart Nylund. (2006) Han fick rätt dagens fritid. Brus 2006:1. http://www.ungdomsstyrelsen.se/brus_art/0,2440,6157,00.html 2010-04-19.

vara att strävandena efter tidigare specialisering är en strategi för att *muta in* de talangfulla ungdomarna. För att försöka skapa ett övertag över sina konkurrenter. Vi återkommer till detta senare i diskussionen.

Vi måste dock här skilja på förbundens syn på talang och andra krafter som påverkar den idrottsliga verksamheten. Det är ju t.ex. skillnad mellan förbunden och deras syn på talang och de marknadskrafter som också styr. Även om talangscouter och liknande givetvis tillhör den aktuella idrotten har de till uppgift att hitta spelare som kan generera fördelar gentemot konkurrerande lag och därmed också generera pengar till klubben och talangscouten. På samma sätt kan ju en coach/förälder ha *en annan agenda* för sitt talangfulla barn än vad klubben eller förbundet har.

Det är också intressant att diskutera de, av förbunden, rekommenderade träningsmängderna i förhållande till den mest citerade forskningen på området. Inget av förbunden har rekommendationer som ligger i närheten av 10 000 timmar under tio års tid. Visserligen sa några av förbunden att de vill att utövarna tränar så mycket som möjligt och detta kan ju teoretiskt sett innebära den träningsmängden. De flesta förbunden har dock rekommendationer som i ungdomsåren motsvarar 10 – 15 timmar per vecka. Om man bara räknar in träningen i den specifika idrottsgrenen så ligger detta klart under de 20 timmar per vecka som blir dosen om man (för att uppnå 10 000 timmar på 10 år) ska genomföra 1000 per år. Hela detta resonemang är dock mycket oklart bland annat eftersom *10 000 timmars-modellen* ofta citeras och används som argument på ett mycket oinitierat och vårdslöst sätt. Denna diskussion utvecklas senare under *diskussion utifrån litteraturen*.

För att komma upp i en träningsmängd av tiotusen träningsstimmar på tio år behöver utövarna alltså träna tjugo timmar i veckan året om, vilket får betecknas som en mycket stor träningsdos. I denna studie är det enbart Gymnastik som har rekommendationer som ligger i närheten av detta.

Blooms studie visar att de framgångsrika simmarna han intervjuade tränade 12 – 16 timmar i veckan upp till 12 års ålder och därefter i genomsnitt 25 timmar i veckan. Detta innebär att de amerikanska simmarna mycket väl kan komma upp i tiotusen träningstimmar på tio år.¹⁰⁸

Simförbundet menade att det inte skulle vara möjligt med denna träningsmängd i Sverige och sa att krav på så stor träningsmängd troligtvis skulle innebära att de flesta skulle sluta med simning. Simförbundet menade att anledningen till att amerikanerna kan träna så mycket är att det finns så många utövare inom amerikansk simsport så att om någon slutar finns det ändå gott om ungdomar som står i kö för att vara med. Dessutom har verksamheten redan från början ett tydligt elitinriktat syfte och behöver inte ta hänsyn till andra aspekter som utslagning, minskande fysisk aktivitet bland unga etc.

Det verkar alltså finnas en stor attitydskillnad i fråga om idrott mellan t.ex. USA och Sverige. De studerade amerikanska idrottarna säger nämligen att de ville träna mycket eftersom de märkte att det gav resultat. I takt med att de gjorde framsteg i simlagen blev det med tiden en allt mer seriös idrottssatsning. Det verkar inte heller ha varit fråga om att föräldrarna önskade att deras barn skulle bli elitidrottare. Istället framgår aspekter som att de ansåg att idrott är en meningsfull sysselsättning och att de därför ville uppmuntra till detta.¹⁰⁹ Skulle någon i Sverige träna i den omfattningen i lägre åldrar skulle det troligtvis ifrågasättas om detta är något individen vill eller om det är påtvingat av omgivningen.

Det är viktigt att åter påminna om att förbundens rekommendationer inte nödvändigtvis följs av föreningarna ute i landet. I vissa föreningar kan de vilja att barnen och ungdomarna ska träna mer eller annorlunda medan det på något annat ställe kan vara omvänt, att det är tämligen lite träning som förordas. Med anled-

ning av detta vore det oerhört intressant att studera föreningar i olika idrotter för att ta del av hur det verkligen ser ut.

9.1.4 Avslutande reflektioner utifrån resultaten

Undersökningens resultat föranleder några summerande reflektioner.

Överlag så anser förbunden att talang inte är så viktigt. Det medfödda, vad det nu är, är inte lika viktigt som ambition, vilja, attityd, *commitment*. Ändå lägger man stor vikt vid *scouting*, att finna talangerna. Detta trots att man också säger att man inte har några säkra kriterier att gå på när man observerar de eventuella talangerna. Man hänvisar till *blick, ett tränat öga* etc. Detta är en sorts paradox. Talang är inte så viktigt – ändå söker man dem! Varför? Är det för att man alltid gjort det? För att alla andra gör det? För att vi inte har något bättre sätt? För *muta in de potentiella stjärnorna så att ingen annan tar dem*

En annan intressant paradox, är att man pratar om talang som något individuellt men försöker fånga alla dessa i en generell mall. Förbunden beskriver ofta talangerna som unika, annorlunda, *extra-ordinary people* etc. Dom utvecklas i olika takt, de är inte varandra lika utan har olika sammansättningar av styrkor och svagheter som tillsammans gör dem framgångsrika. Ändå verkar nästan alla förbund eftersträva en generell talangmodell, en talangtrappa som alla ska gå. Det är väldigt motsäggelsefullt. Man talar i termer av trappor som de här talangerna ska gå på i en utveckling mot något som i varje fall coacherna redan vet hur det ska se ut. Då kan man ju fundera så här, vet man exakt hur de här individerna ska vara, hur de ska prestera när de är som bäst. Vet man att det bara finns en väg dit? Man kanske, i stället för talangtrappa, göra liknelsen vid att gå uppför en höjd. Det finns många bra vägar till toppen – inte bara en. Det handlar om att både veta vilket mål man har och träna på ett ändamålsenligt sätt som passar den enskilda individen.

108 Bloom, 1985, 151-153, 166.

109 Bloom, 1985, 155-156.

Om planerna är strikta och strukturerade kommer många att uppleva dem som bra och välplanerade. Men ju mer preciserade och fasta mallarna är desto fler kommer inte att passa in. Å andra sidan, ju mer flexibel planen är, desto mer osäker och flummig kommer den att verka. Frågan uppstår då, väljer man ut talanger som man tror kan bli framgångsrika eller väljer man dem som passar in i och vill gå i trappan vi utformat. Här kan det vara skäl att minnas till Rolf Carlsons ord,

... det är viktigare att söka hitta vägar och ge den tid som behövs för att utveckla talang.¹¹⁰

En tredje reflektion gäller *talangutveckling för tjejer*. Förbundsöreträdarna säger att de satsar samma resurser på tjejer som killar, samma antal spelare i olika trupper, samma landslagsupplägg etc. Men med detta sagt så säger de också att tjejernas utveckling inte ser likadan ut som killarnas. Tjejerna utvecklas tidigare. Deras spelstil, t.ex. i badminton och bordtennis är annorlunda, mera säkerhetsinriktad och kanske också mera defensiv. De upplevs ofta ställa större krav/ha större behov, när det gäller sociala faktorer, trivsel, sammanhållning kompisar etc. Men i talangverksamheten, scouting, talangtrappor etc. tar man mycket liten (ingen?) hänsyn till detta. Man utgår ofta från *mannen som norm*. Tjejerna får *haka på* killarnas upplägg. I stället för att säga att de ska ha en annan tidsplan, deras tidsaxel ligger i fas, fast före, killarnas. Därför kanske flickor ska *väljas ut* vid andra tillfällen/tidigare. De kanske ska ha andra träningsupplägg etc. Ska de spela som killar eller ska de utveckla sitt eget typiska spel? Här krävs att förbunden och kanske även RF och SOK, gör en ordentlig omvärdering av hela detta område.

¹¹⁰ Carlson, 1991, 150.

9.2 Diskussion utifrån litteraturen

9.2.1 10 000 timmar

I rapportens teoriavsnitt berördes några olika perspektiv på talang och talangutveckling. Det finns anledning att anknyta till dem igen för en fördjupad, värderande diskussion.

Ett dominerande perspektiv i talanglitteraturen är *10 000 timmarsregeln*. Den åberopas i stort sett i alla böcker och artiklar och har fått sådant genomslag att när olika företrädare för idrotten t.ex. säger *forskningen har visat att det krävs tidig intensiv träning* så går det tillbaka till detta perspektiv och ofta just KA Ericssons artiklar.

En grundläggande utgångspunkt är KA Ericssons *10 000 timmars regel*. I samband med denna hänvisas ofta till Herbert Simon, med tillägget *han har vunnit nobelpris så han borde veta*. Men han var ju inte nobelpristagare i talangutveckling utan i ekonomi. Simon säger att *it takes 10 years of extensive training to excel in anything* medan Ericsson talar om att nå internationell toppnivå. Detta är visserligen två liknande men ändå olika sätt att beskriva vad som krävs. Simon talar om vad som krävs för att bli excellent medan Ericsson talar om att vinna. Det första är ett absolut uttryck, att bli bra medan det andra, att vinna, bli bäst är ett relativt uttryck. Det är ganska stor skillnad på dessa formuleringar.

Men låt oss ändå anta att det krävs 10 000 timmar för att jag ska utveckla min potential t.ex. i tennis – att bli så bra som jag kan – ett absolut uttryck. Om detta sedan räcker till att ens bli bäst i familjen – det relativa uttrycket – det beror ju på hur bra de andra är, hur mycket de har tränat, vilken potential de har. Detta är en oklarhet i resonemanget. Alla som har tränat i 10 000 timmar vinner ju inte. Dessutom är det förmodligen så att om mina konkurrenter tränar 10 000 timmar så kanske jag måste träna 11 000 timmar, det sker en upptrappning.¹¹¹ För det kan ju inte vara så att när

¹¹¹ Jämför Heinilläs, 1982, totaliseringsteori.

man har tränat 10 000 timmar så kan man inte bli bättre, inte planar väl kurvan ut då? Bilden av upptrappning av kraven påtalades ju också tidigare av Bordtennis:

Vi ser idag att det är väldigt få europeiska spelare som når världstopp innan de är 25 år gamla. För 20-30 år sedan kunde en spelare i 19-10 årsåldern vara i världstopp. I dag är det så mycket mer att lära sig. (Bordtennis)

Ericsson talar om vad som krävs för att vinna och Simon om att utveckla excellent förmåga. Den svenska simmerskan Sarah Sjöström slog den 26 juli 2009 världsrekord på 100 fjärilsim, 56.44. Hon var då 15 år gammal och var, den dagen per definition, världens bästa simmerska någonsin på denna distans. Men hon hade naturligtvis inte hunnit träna 10 000 timmar fjärilsim före det rekordet. Det finns så många liknande exempel så att man bestämt kan tillbakavisa påståendet att det krävs 10 000 timmar för att vinna. Däremot kanske uttalande skulle verka mera rimligt om vi byter *för att vinna* mot *för att uppnå excellens*.

En annan komplicerad faktor kring Ericssons teori är den retrospektiva aspekten. Kan man lära och ta efter framgångsrika utövares sätt att träna och i så fall hur? Ska man träna som de bästa? Låt oss se på två exempel. Donald Thomas som på drygt ett år gick från att vara collegespelare i basket till världsmästare i höjdhopp och Rebecca Romero som avslutade en roddkarriär på grund av skada 2006 och vann OS-guld i bancykel 2008. Per definition var de vid sina mästerskap bäst. Men hade de tränat i 10 000 timmar? Ja kanske, men i så fall i vad? I varje fall inte i sina "mästerskapsgränar" Kan man lära av det och säga att så bör/kan/ska man träna? Eller var det vad som just passade dem? Kan vi säga att basket respektive rodd är bra träning för att vinna mästerskap i höjdhopp respektive cykel. Och kan vi i så fall rekommendera detta för andra att ta efter: *träna basket så blir du bra i höjdhopp*. Vad är det som man ska träna i de 10 000 timmarna? Ericsson svarar *deliberate practice*. Målmed-

veten, rationell träning. Vad är då det om jag vill bli bra i tennis – 10 000 timmar forehand, 10 000 timmar matchspel, 10 000 timmar rusha mot nät etc. Detta gör hela resonemanget oklart. Men man kan se det som en metafor, en bild som vill förklara att det minsann tar mycket långt tid att bli riktig bra på någonting.

Så det krävs mycket träning under lång tid, men vad ska ingå i träningen, hur ska den organiseras? Ofta tas exempel också från andra områden, schackspelare, violinister etc. Bloom beskriver exempelvis hur framgångsrika musiker, akrobater och schackspelare inlett organiserad träning redan vid 5-6 ålder.¹¹² I vår undersökning säger t.ex. Gymnastik att *vid 10 är det försent*. Inga av dessa erfarenheter kan motsägas men är de generella. Finns det inte många som börjat träna så tidigt som inte nått excellens? Finns det skickliga utövare som gått andra vägar? Många skickliga rockmusiker är självlärda. De har visserligen tränat gitarr i många timmar men inte i planlagd organiserad form utan ofta själva eller tillsammans med musicerande kamrater. De skickligaste utövarna inom brädkulturen, skateboard, snowboard, är extremt skickliga men har ofta enbart tränat tillsammans med andra utövare. De har övat i timmar, observerat, videofilmat och härmat. Det handlar om enormt många timmar men det kan inte kallas *deliberate practice* för det handlar oftast om lekfull, helt deltagarstyrd aktivitet. Vi måste kanske modifiera till att det handlar om omfattande träning men att det kan vara *deliberate practice*, *joyful practice*, eller kanske *deliberate play*.¹¹³

Det är inte så att det ena har ersatt det andra utan kanske mera att träningens utformning beror på tradition och kultur i respektive nation och region, inom respektive idrottsgren/aktivitet och kanske också beroende på ålder/generation. I dag ser vi dessa olika typer existerande samtidigt, i asiatiska kampsporter med disciplin och struktur *sida vi sida* med skateboard-åkare som gör trick i en skateboardpark de själva byggt.

¹¹² Bloom, 1985.

¹¹³ Coté, 2003.

I 10 000 timmarsmodellen ligger också antagandet att det är en fördel om man kan ”klara av” dessa timmar i så unga år som möjligt. Men detta kan man verkligen också ifrågasätta. Anta att vi skulle kunna börja träna många timmar per vecka med barn i 8-9 års ålder så att de tränat 10 000 timmar när de är 18-19 år. Det är frågan om det är en fördel att ha gjort detta så tidigt när de kanske inte fysiskt är fullt utvecklade och klara för toppprestationer. Ur utvecklingssynpunkt skulle man kunna argumentera för att det är bättre att inte ha för bråttom med dessa 10 000 timmar. För det finns ingen forskning som visar att man blir bättre för att man slagit igenom tidigt. Det finns inte heller någon forskning som visar att de största talangerna slår igenom först. Men det ligger i resonemanget, mer eller mindre uttalat, att dessa timmar skall göras så tidigt som möjligt. Man menar att det är en nackdel att våra idrottsutövare slår igenom efter kineser eller amerikaner, *de ligger före oss*. Men i själva verket är det inte klart utrett om det är en fördel att slå igenom tidigt eller inte. På samma sätt är det oklart vad som kan/ska räknas in i de 10 000 timmarna. Är det enbart träning i den specifika idrottsgrenen som räknas eller kan också träning i andra idrottsgrenar, annan fysisk träning och till och med idrottstimmarna i skolan räknas in?

9.2.2. Andra perspektiv

Ett viktigt perspektiv som påverkat svensk idrott inte minst utformandet av utvecklingsprogram, talangtrappor etc., är Istvan Balyis utvecklingsmodell LTAD – *Long Term Athlete Development*. LTAD är ”närbesläktad” med och har konkretiserat Ericssons resonemang om träningsbarhet. Man ska träna ålderanpassat, målmedvetet, steg för steg för att bli så bra som möjligt (jfr *deliberate practice*). Man skapar en utvecklingstrappa utifrån genomsnittliga variabler. Problemet med trappan är att den möjligen passar ett genomsnitt i en viss idrott men det genomsnittet kanske inte motsvaras av en enda specifik individ.

I diskussioner kring olika träningsupplägg används ibland uttrycket att *alla vägar bär till Rom men jag kan en*. Men det innebär ju då också att bara de som gillar den vägen ska känna sig kallade. Men om man vill att många ska ha möjlighet att komma till Rom så måste man kanske låta dem ta olika vägar.

Mot begreppet *deliberate practice* ställer Jean Coté ett annat perspektiv och ett annat begrepp *deliberate play*. Han menar att man ska börja tidigt men man ska inte träna så väldigt ensidigt. Utan han talar om *sampling years* då man ska prova många olika idrotter, för att senare specialisera sig. Han menar att om man följer den typiska mallen med tidig specialisering så kommer några att ta sig igenom systemet och bli bra, riktigt bra. Men många kommer att slås ut och många kommer att drabbas av skador på grund av ensidigheten, redan från unga år.¹¹⁴ Coté rekommenderar en annan väg där man tidigt håller på med många idrotter, bedriver *deliberate play* för att specialisera sig senare. Genom detta system når man eventuellt den excellenta nivån något senare. Däremot leder det till färre skador och fler kommer att utveckla ett bestående positivt idrottsintresse. Som motbild mot tidig specialisering med tidigt val av en idrott vill vi i stället lansera begreppet *tidig generalisering*. Börja tidigt men med många olika idrotter och aktiviteter.

9.3 Utvidgad diskussion

9.3.1 Nationellt kontra internationellt

I svaren framkommer både skillnader och likheter i hur förbunden resonerar och agerar i fråga om talang. Många av förbunden uttrycker mera tydligt att de strävar efter att behålla sina utövare länge och försöker se till att de har roligt för att de skall stanna kvar i deras idrott. Detta resonemang visar på nödvändigheten av att talangverksamheten förstås och utformas utifrån vårt lands och varje specifik idrotts speciella kultur och förutsättningar. I debatten framförs ofta jämförelser med andra starka

¹¹⁴ Se t.ex SISU Talangboken, 2006.

idrottsnationer, USA, Kina, Korea m.fl. som har andra kulturella och ekonomiska förutsättningar. Vi vill gärna konkurrera med de bästa nationerna, lära av deras träningsmetoder men delar vi deras människosyn och värderingar? Vilken idrott vill vi ha? Hur hårt kan vi/vill vi driva våra barn? Är det hos oss acceptabelt att 12-åringa flyttar (långt) hemifrån för att träna 30-40 timmar per vecka? Vilket pris är vi beredda att betala för internationella framgångar?

Ovanstående kan ligga till grund för en förståelse för hur förbunden resonerar angående talang. Förbund med få utövare kanske måste göra vissa avsteg från sina ambitioner och till exempel att träna lite mindre och inte ställa lika tuffa krav för att utövarna skall stanna kvar hos dem. De stora idrotterna kanske kan ha lite hårdare krav eftersom de ändå har folk som vill vara med. Dessutom är det kanske lättare att ställa högre krav när idrotten kan vara en attraktiv yrkeskarriär. Företrädesvis gäller detta för killarna i de stora lagidrotterna. Jämför vi sedan mellan Sverige och andra länder så kan det skilja sig mycket inom samma idrott. I kanadensisk ishockey finns 10 gånger så många herrspelare som i Sverige och nästa 20 gånger så många kvinnliga spelare. Detta medför att de kan selektera mer och hårdare eftersom de har många fler utövare och det inte blir samma konsekvenser om ett antal utövare försvinner längs vägen.

Med mer träning på högre nivå i tidigare åldrar kommer förmodligen också resultaten tidigare. Ishockeyförbundet menar att det är en mycket stor skillnad i mognadsgrad på de svenska sjutton-artonåringarna som åker över för att spela mot sina amerikanska motsvarigheter. De sistnämnda beskrivs ofta som *män som ställs mot våra svenska pojkar*. Detta kan förmodligen också förklaras av att de som tål tidigt hård träning är de som är tidigt utvecklade. Med detta i åtanke kan man förstå att våra utövare når hög internationell nivå senare än utövare i många andra länder. Men det kan också innebära att andra länder vars utövare

tränar mer än våra, kommer nå bättre resultat än vad vi gör.

De framgångsrika idrottsnationerna som vi gärna vill utmana, har annorlunda idrottsystem. De har vanligen många fler utövare att välja mellan. De har därför råd med ett *större svinn* än vi. Åter står vi alltså inför frågorna, Vilken idrott vill vi ha? Vilket pris är vi beredda att betala för internationella framgångar? Dessutom kan man som ledare och förälder ställa sig frågan vem som väljer att ett barn ska träna 30 timmar per vecka? Är det barnet, tränaren eller föräldrarna? En slutsats skulle kunna vara att vi aldrig kan utmana de stora länderna med stora resurser och stora mängder aktiva. Vi kan inte träna mer än vad de gör. Vad vi däremot kan göra är att träna smartare utifrån våra förutsättningar. En utmaning för svensk idrott är således hur vi kan bli framgångsrika utifrån våra kulturella, ekonomiska och sociala förutsättningar? Vilka är våra konkurrensmässiga fördelar? Hur använder vi dem bäst?

9.3.2 Vilken idrott ska vi använda våra resurser till?

När det gäller talang och selektering finns det många olika aspekter att ta i beaktande. En är hur vi bäst använder de samlade idrottsresurserna. Det kan röra sig om tillgängliga hallar eller planer, tränare och liknande. Ett lag får bara innehålla ett visst antal spelare vid matchtillfället. Detta leder då i vissa fall till att alla som vill inte kan vara med. Resultatet av det kan bli att folk tröttnar och slutar med idrotten. Även här kan vi dra paralleller till professionaliseringen och de ekonomiska krafterna som påverkar idrotten. Mera framgångar kan leda till sponsorer och pengar. Problemen kommer när elitens verksamhet kopieras till barn- och ungdomsidrotten. Genom att ge fler möjlighet längre upp i åldrarna skulle vi kunna få flera positiva effekter. Bland annat skulle motivationen för att vara fysiskt aktiv kunna behållas längre upp i åldrarna och det kan i sin tur leda till en bättre hälsa för individen. Dessutom kan

de som mognar lite senare få möjlighet till deltagande och därmed en fortsatt utveckling.

Resursfrågan kan vara en av faktorerna som spelar roll ifråga om hur barn- och ungdomsidrotten resonerar i fråga om selektering. I många föreningar är det flera lag och grupper som skall samsas om träningstiderna. Ofta kräver seniorgrupperna mer träningstider och vid relativt bra tidpunkter och detsamma gäller för juniorerna. Då skall alla de övriga lagen samsas om resten. Om det är en populär förening kan vi också tänka oss att det är många som vill vara med. Resultatet av detta kan bli att de måste välja vilka som skall få vara med på grund av att efterfrågan är för stor. Detta skulle kunna innebära att idrottens selektionsstrategier inte bara har idrottsliga grunder, utan de kan snarare baseras på tillgängliga resurser.

En viktig fråga som man inom den svenska idrotten måste diskutera är också hur halltider, tränarresurser etc. ska användas. Om man inom talangverksamheten, som många vill, ska dubblera eller tredubbla träningen i yngre åldrar så gör ju det, med givet antal tillgängliga halltider och tränartimmar, att ökad träning för de talangfulla, gör att andra inte får plats. På så sätt hänger elit- och talangverksamheten intimt samman med hela den samlade idrottsrörelsens verksamhet och frågan vad/vilken idrott ska vi använda våra resurser till?

9.3.3 Konsekvenser av minskad fysisk aktivitet

Flera förbund påpekar att spontanidrotten har minskat i Sverige. Det har lett till att den fysiska statusen hos de idrottande allmänt är betydligt sämre idag jämfört med för 15 – 20 år sedan. Konsekvenserna av detta kan bland annat bli att det ur ett idrottsligt perspektiv tar längre tid att uppnå resultat i internationell jämförelse då startpunkten ligger på en lägre nivå än tidigare. Skidförbundet gör t.ex. gällande att för att ta en medalj i ett internationellt mästerskap måste du ligga på en viss nivå i fråga om syreupptagningsförmåga. Om du

har sämre värde från början så är det logiskt att det kommer att ta längre tid, du kommer att vara äldre, innan du uppnått önskvärd nivå. Skidor påtalar att även Finland och Norge har noterat liknande resultat men inte i samma utsträckning.

Förbundens talangverksamhet syftar till internationella idrottsframgångar men det finns andra faktorer som kanske är viktigare. Om de ungdomar som håller på med idrott är sämre tränade nu, hur ser det då ut med dem som inte är aktiva? Rimligtvis är dessa ännu sämre tränade. Detta anses av många redan i dag vara ett växande folkhälsoproblem. Vi kan redan nu höra och se i media om den ökande fetman och sjukdomar som sätts i samband med den. Hela detta komplex hänger samman med en framgångsrik talangverksamhet. Om alla skolbarn skulle få en bättre lärarledd träning i motorik, koordination, kondition etc. så skulle vi förhoppningsvis få en bättre generell fysisk hälsa samtidigt som våra välfärdssjukdomar skulle kunna minska. Det skulle dessutom kunna leda till bättre underlag för kommande idrottsliga framgångar.

9.4 Avslutande reflektion

Denna studie kan förhoppningsvis bidra till en ökad förståelse för hur specialidrottsförbunden ser på begreppen talang, talangidentifikation och talangutveckling. Kanske kan den ge en inblick i svårigheterna med talangarbetet och därmed stimulera till en bred och initierad debatt inom idrottsrörelsen. Eftersom idrottsrörelsen är en stor del av samhället i övrigt kan ett arbete av den här typen ha betydelse för många. Förhoppningsvis kan också specialidrottsförbunden inom RF – de deltagande och övriga – ha nytta av vad som här framkommit.

I resonemanget om vad som är talang märks tydligt att de flesta förbunden är väl inbegripna i vad forskningen tagit upp som betydelsefullt. Förbundens ambition att tillgodogöra sig relevant forskning kan ge goda effekter på lång sikt. Möjligtvis kan det här vara en positiv kon-

sekvens av de senare årens ganska hårda kritik till olika idrottsförbunds talangverksamhet. Det är dock viktigt att förbunden/förbundsöreträdarna själva sätter sig in i forskningen på området och försöker att själva ta sina beslut på så god grund som möjligt.

Det som framkommer i denna studie är förbundens perspektiv, på talang, talangidentifiering, talangutveckling. Hur det ser ut i klubbarna vet vi inte. Som gång på gång anförts i rapporten så bedrivs den avgörande talangverksamheten i klubbarna. Förbunden kan bara i begränsad omfattning påverka detta. En intressant fortsättning på denna studie skulle därför vara att gå vidare på regional och lokal nivå. Hur bedrivs verksamheten där? Vilka värderingar och attityder styr verksamheten? Finns det klubbar/framgångsrika miljöer där idrott utifrån *så många som möjligt så länge som möjligt* kan fungera tillsammans med en framgångsrik resultatriktad talangverksamhet? Det är bara några frågor som väckts under arbetet med denna studie.

Referenslista

Annerstedt, Claes och Gjerset, Asbjørn. (1997) *Idrottens träningslära*. Stockholm: SISU Idrottsböcker.

Arnesen Jonas. (2007) Kappvändarna skadar debatten. *Svenska Dagbladet*. 18 december 2007.

Arnesen, Jonas. (2007b) Sluta hyckla om barnen, RF. *Svenska Dagbladet*. 19 december 2007.

Balyi Istvan. (2001) *Sport System Building and Long Term Athlete Development in British Columbia*, Canada: SportsMed BC

Balyi, Istvan. (2001) Sport system building and long-term athlete development in Canada. The situation and solutions, *Coaches Report*, 8 (2), (2001): 25-28

Balyi Istvan & Ann Hamilton. (2004) *Long-Term Athlete Development: Trainability in Childhood and Adolescence. Windows of Opportunity. Optimal Trainability*. Victoria: National Coaching Institute British Columbia & Advanced Training and Performance Ltd.

BATK Badmintons aldersrelaterede træningskoncept. (2008) Köpenhamn: Danmarks Badminton Forbund.

Bloom, Benjamin S. (red) (1985) *Developing talent in young people*. New York: Ballantine Books.

Brown, Jim. (2001) *Sports Talent, How to Identify and Develop Outstanding Athletes*. Illinois: Human Kinetics, 2001.

Bryman, Alan (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Carling Christopher, le Gall Fabrice, Reilly Tom & Williams A Mark. (2009) Do anthropometric and fitness characteristics vary according to birth date distribution in elite youth academy soccer players? *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*. 2009 Feb; 19(1):3-9.

Carlson, Rolf. (1991) *Vägen till landslaget, En retrospektiv studie av framgångsrika ungdomar i sju idrotter*. Stockholm: Gotab.

Côté Jean, Baker Joseph & Abernethy Bruce. (2003) From play to practice: A developmental framework for the acquisition of expertise in team sport. In Janet Starkes & K. Anders Ericsson (Eds.) *Recent advances in research on sport expertise*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Côté Jean & Fraser-Thomas Jessica. (2007) Youth involvement in sport. In Peter Crocker (Ed.) *Introduction to sport psychology: A Canadian perspective*. Toronto: Pearson Prentice Hall.

Côté Jean & Jay John. (2002) Children's involvement in sport: A developmental perspective. In John Silva & Dianne Stevens (Eds.) *Psychological foundations of sport* (pp. 484-502). Boston: Allyn & Bacon.

Cox, Richard A. (2002) *Sport Psychology: Concepts and Applications*, (New York: McGraw-Hill Companies Inc.

Csikszentmihalyi, Mihaly, Rathunde, Kevin & Whalen Samuel. (1993) *Talented teenagers: The roots of success & failure* Cambridge: Cambridge university press.

Delorm Nicolas, Boiché Julie & Raspaud Michel. (2009) The relative age effect in elite sport: The French case. *Research Quarterly for Exercise & Sport*, 2009 80(2): 336-344.

Edholm, Conny. (2010) Hur skapas en mästare? *Paddling 2010:1*, 30-32.

Ericsson, Ingegerd (2003) *Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer*. Malmö: Holmbergs.

Ericsson, K., Anders, Krampe, Ralf T. & Tesch-Romer Clemens. (1993) The Role of Deliberate Practice in the Acquisition of Expert Performance *Psychological Review*, (1993): 6

Ericsson, K, Anders, Prietula, Michael J. & Cokely, Edward T. (2007) The Making of an Expert, *Harvard Business Review*, Jul/Aug 2007. (85) 7/8: 114-121.

Fallby, Johan. (2006) *Spelarutveckling, ett helhetsperspektiv*. Solna: Svenska Fotbollförbundet.

Franzén, Mats & Peterson, Tomas. (2004) *Varför lämnar ungdomar idrotten? En undersökning av fotbollstjejer och killar från 13 till 15 år*. RF, FoU-rapport 2004:3. Stockholm: RF.

Fraser-Thomas Jessica, Côté Jean & Deakin Janice. (2005). Youth sport programs: an avenue to foster positive youth development, *Physical Education and Sport Pedagogy* Vol. 10, No. 1, February 2005, 19 – 40,

Grahn, Karin. (2009) Att lära om flickor och pojkar – hur genus skapas i tränarutbildningens läromedel. *Svensk Idrottsforskning* 2009: 1, 38-41.

Gustavsson, Sven. (2007) Tidig start krävs för OS-medalj. *Dagens Nyheter* 13 december 2007.

Hassmén, Nathalie och Hassmén, Peter. (2008) *Idrottsvetenskapliga forskningsmetoder*, Stockholm: SISU Idrottsböcker.

Heinilä Kalevi. (1982) The Totalization Process in International Sport: Toward a theory of the Totalization of Competition in Top-level *Sport Sportwissenschaft*, 12 (3), (1982): 235-253.

Helsen, Werner F., Van Winckel Jan & Williams Mark. (2005) The relative age effect in youth soccer across Europe, *Journal of Sports Sciences*, June 2005; 23(6): 629 – 636.

Idrotten vill – Idrottens idéprogram. Stockholm: RF: 2009. http://www.rf.se/ImageVault/Images/id_2473/ImageVaultHandler.aspx

Larsson, Håkan. (2001) *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. Stockholm: HLS förlag.

Larsson, Håkan. (2009) Idrottens könsmonster – varför finns de? Vad handlar de om? *Svensk Idrottsforskning* 2009: 1, 11-15.

- Lerner, Tomas. (2007) Fel av fotbollsklubbar att gallra bort tioåringar. *Dagens Nyheter* 20 november 2007.
- Lewenhagen, Jan. (2006) Behåll spelarna så länge som möjligt. *Dagen Nyheter*, 3 maj 2006.
- Lund Stefan & Olofsson Eva. (2009) Vem är idrottsevenen? Idrottsprofilerad gymnasieutbildning och selektion. *SVEBIS Årsbok 2009*. Lund: SVEBI.
- Nylund, Lennart. (2006) Han fick rätt dagens fritid. *Brus* 2006:1. http://www.ungdomsstyrelsen.se/brus_art/0,2440,6157,00.html 2010-04-19.
- Olofsson, Eva. (1996) *Guldmedaljer på kvinnors vis*. Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen nr 116. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.
- Olofsson, Eva. (2006) *Fotbollförbundet och Handslaget. Utvärdering av "tjejsatsningen" delrapport 2*. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.
- Patel, Runa och Davidsson, Bo. (2003) *Forskningsmetodikans grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: studentlitteratur.
- Peterson, Tomas. (2004), *Selektions- och rangordningslogiker inom svensk ungdomsfotboll*, <http://www.idrottsforum.org/articles/peterson/peterson.html>, 2008-08-19
- Schröder, Linus. (2007) Bra med tidig och intensiv träning. *Svenska Dagbladet*. 14 december 2007.
- Schröder, Linus. (2007) Ung elitsatsning döms ut. *Svenska Dagbladet* 13 december 2007.
- Simmons, Craig & Paull, Geoffrey. (2001) Season-of-birth bias in association football, *Journal of Sports Sciences*, 19 (2001), s. 677-686.
- Simonton Dean Keith. (1999) *Origins of genius: Darwinian perspectives on creativity*. Oxford University Press.
- Svender, Jenny. (2009) Idrottsrörelsens satsning på flickor – en kontraproduktiv åtgärd? *Svensk Idrottsforskning* 2009: 1, 34-37.
- Södergren, Rosmarie. (2007) Idrottsministern varnar för tidig elitsatsning. *Dagens Nyheter* 13 december 2007.
- Talangutveckling, motiverande och målinriktad träning för barn och ungdom*. (2006) Stockholm: SISU Idrottsböcker.

Internet

Rebecca Romero, <http://www.rebeccaromero.co.uk/biography3.htm>, 2008-10-30

Resultatlista OS, http://results.beijing2008.cn/WRM/ENG/INF/GL/92A/GBR_T.shtml, 2008-10-30

Resultatlista OS, <http://results.beijing2008.cn/WRM/ENG/INF/SW/C95/SW0000000.shtml>, 2008-10-30

Riksidrottsförbundet, http://www.rf.se/templates/Pages/InformationPage_____339.aspx, 2008-04

RIKSIDROTTSFÖRBUNDET

Idrottens Hus, 114 73 Stockholm • Tel: 08-699 60 00 • Fax: 08-699 62 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se • Hemsida: www.rf.se

